

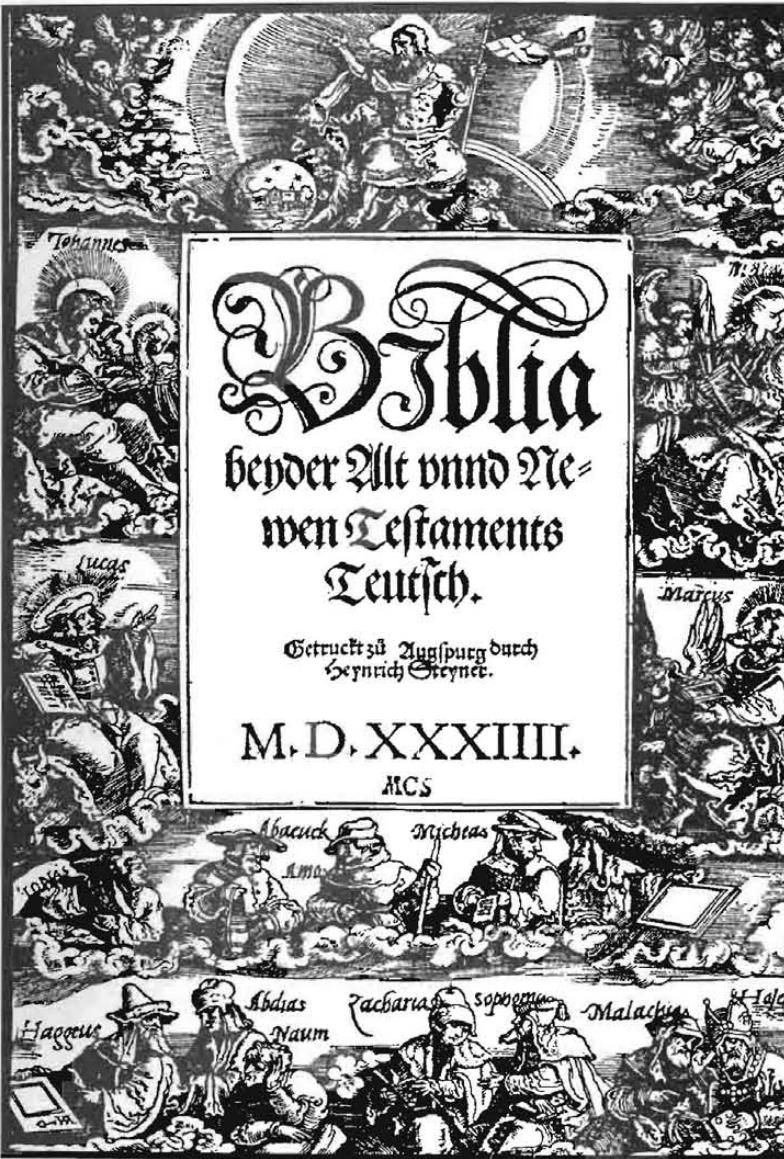
Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDAȚIA «SOCIETATEA CIVILĂ»

Anul VI 1998

62

CĂRȚI ȘI AUTORI

CĂRȚI ȘI AUTORI

Bord Editorial:

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
STELIAN TĂNASE (*Editor*)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMAS

fundatia Societatea Civilă

Președinte: DAN GRIGORE

Redacție:

Dan Pavel
(*Redactor șef adjunct*)
Valentin Stan
Adrian Cioroianu
Laurențiu Ștefan-Scalat

Grafičă:

Tomnița Florescu

Acest număr apare cu sprijinul

Grupului de Presă NORD-EST,
editorul cotidianului
Monitorul

SFERA POLITICII este înregistrată în Catalogul
publicațiilor din România la numărul 4165.

Reproducerea articolelor apărute în publicația
noastră se face numai cu acordul redacției.

Tehnoredactare:
Ω Press '93
Manuela Gheorghiu

Tiparul executat la:

S.C. Multiprint S.A. – Iași

Sfera Politicii

este citită de membrii Parlamentului,
de cei mai importanți oameni de afaceri, de
intelectuali, oameni politici și studenți.
SFERA POLITICII ajunge acolo unde se iau decizii,
se creează imagine, se cîștigă influență.

Sfera Politicii apare la data de 1 a fiecărei luni.
Revista poate fi procurată și direct de la sediul
Fundăției, str. Piața Amzei nr. 13, etaj 1, sector 1.
Un abonament pe șase luni costă 40.000 lei,
inclusiv taxele poștale,
și se poate face numai la sediul redacției.

Outside Romania: Yearly subscription in \$50
or its equivalent in your country's currency
(12 issues).

Please send checks only to: PO Box 22/212,
Bucharest, Romania.

Include the following information: name, address,
institution, phone number.

Cont FUNDĂȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"
Lei: 25110246602642003
USD: 25110246602840000
BANCKOOP ROSETTI

În atenția cititorilor:

Adresa Fundației "Societatea Civilă" este:
Str. Piața Amzei nr. 13, Etaj 1
oficiul poștal 22/212, București
Fundăție tel.: 659 57 90; tel./fax.: 312 84 96
Tehnoredactare: tel.: 610.16.03

EMAIL sfera@dnt.ro
Adresa noastră Internet: <http://dntb.ro/sfera>
Web Design: Full Details. PR on-line

Găsiți Sfera Politicii la:

Librăriile Humanitas: din București și provincie
Librăria '95 (Academiei): București, Calea Victoriei 12
Librăria 155 (Drept): București, Bd. Kogălniceanu 24
Librăria Luceafărul: Bulevardul Unirii
Librăria M. Sadoveanu: București, Bd. Magheru 35
Euromedia: București, str. General Berthelot 41
Fundăția Cărții: București, Bd. Ana Ipătescu 3
Librăria Bihar Naplo: Oradea
Librăria Omnicom: Craiova
Nord-Est (*Monitorul*): Iași, str. Smîrdan 5
Librăriile VED: Cluj, str. Helta 59

Cuprins

2. <i>Editorial</i>	Stelian Tănase	Scena balconului
5. <i>Ideosfera</i>	George Voicu	Ideile politice și ideoșfera
9. <i>Exceptionalismul românesc</i>	Vladimir Tismăneanu	"Excepționalism românesc? Democrație, etnocrație și pluralism incert în România post-Ceaușescu" (III)
18. <i>Cărți și autori</i>	Alexandru Paleologu	Andrei Oișteanu, <i>Mythos & Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală</i>
20.	Mihaela Miroiu	Gail Kligman, <i>The Politics of Duplicity. Controlling Reproduction in Ceausescu's Romania</i>
24.	Dan Pavel	Gabriel Andreescu, <i>Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă</i>
28.	Andra Lăzăroiu	Alexandra Laignel-Lavastine, <i>Filosofie și naționalism. Paradoxul Noica</i>
30.	Teodor Wexler	Alex. Mihai Stoinescu, <i>Armata, Mareșaul și evreii</i>
32.	Romulus Brâncoveanu	Adrian Paul Iliescu, <i>Liberalismul între succese și iluzii</i>
35.	Laurențiu Constantiniu	Mihai Pelin, <i>Culisele spionajului românesc</i>
37. <i>Dezbateri</i>	Ion Varlam	Procesul Miron Cozma - mușamalizare și diversiune politică
41.	Mihai Dim. Sturdza	Vadimizarea lui Michael Shafir
42. <i>Arhiva Sfera Politicii</i>	Document	Filierele Securității în Lumea Liberă
46. <i>Politica internațională</i>	Mihai Mușet	Perspectiva relațiilor româno-americane
56. <i>Serviciile secrete</i>	Ovidiu Maican	Securitatea posttranzitie
64. <i>Semnale</i>		

Scena balconului

STELIAN TĂNASE

“Primăvara de la Praga” începe, de fapt, în ianuarie 1968, cînd Antonin Novotny este înlocuit de Alexander Dubcek. În cîteva săptămîni, Cehoslovacia, care părea înghețată de douăzeci de ani, se trezește. Liderii cehoslovaci trec la reforme. Populația nu mai dorește să trăiască la fel ca în trecut, susține reformele și le împinge dincolo de limitele avute în vedere de Dubcek și echipa lui. Cehoslovacia era – dintre țările din blocul sovietic – singura cu o reală tradiție democratică și cu o economie dezvoltată care, pînă la lovitura din februarie 1948, rivalizase cu economiile occidentale. Regimul lui Klement Gottwald și Antonin Novotny declasase Cehoslovacia și pierduse contactul cu lumea occidentală astăzi în ceea ce privește democrația, cît și la nivelul economiei. Noua conducere de la Praga, instalată în 1968, încerca să facă uitat eșecul regimului și să readucă Cehoslovacia la standardul ei antebelic, de egală a țărilor occidentale. Pentru asta, trebuia să ajusteze regimul politic osificat, neficient. Astăzi, pentru a cîștiga întîi de toate legitimitate și pentru a îmbunătăți economia. Reformele, limitate, încercau să îmbine centralismul economic și monopolul puterii cu pluralismul și economia de piață. Era o tentativă disperată de a scoate țara din dezastru și apatie. Între ianuarie și august 1968, liderii de la Praga, adesea sub presiunea unor segmente ale societății cehoslovace, renunță la aspecte esențiale ale tipului de regim de inspirație sovietică. Desființarea cenzurii, rolul sporit și independent al sindicatelor, alegerile libere în cadrul partidului comunist în vederea congresului, dezbatările publice pe chestiuni considerate pînă atunci tabu, dreptul la grevă, reactivarea unor partide anexate pînă atunci comuniștilor erau lucruri la care nu se putea spera pînă în ianuarie 1968.

În 1956, la Budapest, insurenții au provocat în cîteva ore prăbușirea instituțiilor regimului. Intervenția tancurilor sovietice fusese motivată atunci de pericolul ca populația răzvrătită să schimbe sistemul politic și alianțele Ungariei. În Cehoslovacia nu era o revoluție, nici o populație care să incendiez sedile poliției politice și ale partidului. Scenariul revoluționar – de jos în sus – era aici schimbat cu unul reformist – de sus în jos. Chiar liderii comuniști impunau reforme pentru a salva regimul. Riscul major pentru

liderii de la Kremlin era ca această experiență, numită “socialism cu față umană” să fie preluată și de alte partide comuniste. Cînd exemplul părea să devină contagios, hotărîrea de intervenție a fost luată.

În aceste circumstanțe, liderii comuniști români au adoptat poziții care trebuie private nuanțat. În ciuda relaxării din anii 1964-68, regimul comunist din România rămînea printre cele mai staliniste. Din 1958, el se lansase într-un nou efort de industrializare. Investițiile în industrie crescuseră semnificativ, colectivizarea se încheia în 1962 etc. În viziunea lui Gheorghiu Dej, Ceaușescu și a celorlalți membri ai Biroului Politic, lichidarea înapoierii, micșorarea decalajelor dintre România și celelalte țări socialiste, ca și emanciparea de URSS justificau caracterul autoritar, dictatorial, antireformist al regimului. Monopolul puterii, centralismul acut erau menite să rezolve două chestiuni: independența față de URSS și modernizarea economiei. Aceste obiective au impus o dublă poziție față de primăvara de la Praga.

1. Liderii comuniști români priveau cu suspiciune reformele care se produceau în Cehoslovacia. Pentru ei, efervescentelete debzbateri din presa de la Praga și Bratislava erau de neimaginat, ca și desființarea cenzurii. Tentativele lui Ota Sik de a crea o “economie socialistă de piață” care să îmbine planul centralizat cu elemente ale economiei de piață era tot atât de neimaginat. Aceste reforme erau private ca un pericol pentru regim. Spre deosebire de liderii PCR, societatea românească privea cu simpatie mai ales aceste aspecte ale “primăverii de la Praga”. Ea s-a mulțumit să stea în expectativă, în speranță că liderii comuniști vor trece din propria lor voință la reforme. Ceea ce evident era o iluzie.

2. Ce îl interesa pe Ceaușescu era desprinderea Cehoslovaciei de Moscova, așa cum făcuseră pînă atunci Tito, Mao, Enver Hodja și Gheorghiu Dej. Dintre toate țările care se emancipaseră de tutela sovietică, România era singura membră a pactului de la Varșovia și a CAER-ului.

În tot timpul “primăverii de la Praga”, liderii cehoslovaci și-au afirmat în repetate rînduri fidelizearea față de Moscova. Politica lor externă urmărea pas cu pas indicațiile de la Kremlin. Ei nu erau interesati de a cîștiga independența față de URSS, ci de

reformarea sistemului la ei acasă. Sprijinul lui Ceaușescu nu se îndrepta spre susținerea reformelor, ci încuraja distanțarea de Moscova. Pentru București era importantă apariția unui aliat în cadrul pactului de la Varșovia și al CAER. De aceea, de cîte ori Leonid Brejnev îl ataca pe liderii cehoslovaci, indiferent de conținutul acestor critici, liderii români țineau partea lui Dubcek, Ota Sik, Zdenek Mlynar, Ludwig Svoboda etc.

În acest context trebuie descifrata poziția luată de București în 21 august 1968. Pentru liderii sovietici, rostul invaziei Cehoslovaciei era de a împiedica consolidarea reformelor lui Alexander Dubcek. “Doctrina Brejnev” nu era un răspuns la o plănuință desprindere a Cehoslovaciei din blocul sovietic. Era mai ales o ripostă la contestarea “dogmelor” leninist-staliniste. Regimul lui Brejnev – apărut în toamna anului 1964 pentru a bloca în URSS reformele inițiate de Nikita Hrușciov – stopa violent reformele din unul din sateliții săi. “Doctrina Brejnev”, a suveranității limitate, pretindea că în interiorul lagărului socialist URSS are răspunderi sporite, că suveranitatea celorlalte țări din sfera sa de influență este limitată și că URSS are dreptul să intervină atunci cînd interesele “lagărului socialist” sunt amenințate. De fapt, interesul de mare putere al URSS îi impunea să păstreze cu orice mijloace pozițiile cucerite în circumstanțele înaintării Armatei roșii spre Berlin în 1944-45. URSS nu înțelegea – ca la Berlin 1953, Budapesta 1956 – să țină cont de voința populației ori a liderilor locali. Cînd își vedea amenințare interesele, cînd alte mijloace de a se impune eşuau, tancurile erau mijlocul folosit pentru a opri în loc istoria. Sau măcar de a o amîna, așa cum au dovedit anii 1989-91. În 1968, brutalitatea intervenției URSS și a patru dintre aliații săi din pactul de la Varșovia trebuia să pună capăt reformelor anilor ’60, nu numai din Cehoslovacia, ci din întreg blocul sovietic. Perioada hrușciovistă se încheia. Urma una de îngheț. “Era Brejnev” va fi anticamera prăbușirii comunismului. Treptat, regimurile comuniste degeneră, cuprinse de înapoiere, neficiență și corupție. A fost o chestiune de timp ca – erodate din interior – aceste regimuri să cadă, douăzeci de ani mai tîrziu. Prăbușirea acestor regimuri în 1989 va angrena și prăbușirea URSS.

România s-a opus, cum se știe, invadării Cehoslovaciei. Un miting de proporții a avut loc în ziua de 21 august, cînd Nicolae Ceaușescu a ținut discursul care l-a consacrat. Trecuseră trei ani de la preluarea puterii (martie 1965), la moartea lui Gheorghiu Dej. Disputele interne pentru putere în partid și în gu-

vern nu impuseseră un învingător cert și, de asemenea, nici un tip de politică. Ceaușescu, anturat de baronii lui Gheorghiu Dej, continua linia de emancipare față de Moscova, pe liniile trasate de “declarația din aprilie 1964”. România nu rupsese relațiile cu Israelul după războiul din Oriental Apropiat, din anul precedent, așa cum procedaseră toate celelalte state legate de URSS. România fusese prima țară din blocul sovietic care recunoscuse Republica Federală a Germaniei și făcuse schimb de ambasadori cu aceasta. Relațiile României cu Occidentul erau bune. Ținând cont de condițiile geostrategice postbelice, Occidentul accepta un regim comunist la București, mai ales dacă se desolidariza în unele ocazii de URSS. Ceea ce România facea. Pe plan intern, relaxarea ideologică începută în 1962 continua. Un naționalism încă difuz era propagat de mass media. Condițiile de trai se îmbunătățeau, după mulți ani de penurii grave. Cînd se produce invazia, populația are sentimente amestecate față de regim. Declarația din aprilie 1964 dăduse destule satisfacții sentimentelor naționale românești. Populația continua să rămînă antisovietică și, în linii mari, anticomunistă. Acceptarea regimului (limitată) venea din lipsa unei alternative și a înțelegerii împărțirii Europei în blocuri. Frica generată de valurile de represiune din anii 1948-53 și 1958-61 era încă vie. După înăbușirea revoluției bu-dapestane părea limpede că este imposibilă o întoarcere la România antebelică și la democrație. URSS era hotărâtă să își păstreze posesiunile, iar Occidentul nu era pregătit să intervină nici chiar atunci cînd populațiile se revoltau cu arma în mînă. Românii trebuiau să se împace cu situația și să se acomodeze cu regimul. Așa gîndeau toate populațiile din spatele cortinei de fier.

Intervenția din 21-22 august 1968 a limpezit cîteva din aceste chestiuni.

1. Pentru Ceaușescu a fost momentul de apogeu. Deși a protestat împotriva intervenției, paradoxul face că el a fost beneficiarul ei. Cel puțin pentru o vreme. Acel discurs i-a adus suportul Occidentului, care în anii următori îi va da nenumărate semne de simpatie și sprijin politic, diplomatic, tehnologic și financiar. Clauza naționii celei mai favorizate, admiterea în GATT, WB și IMF, vizitele sale în Occident și SUA, vizitele unor importanți lideri occidentali la București relevă toate acestea. Occidentul î-a sprijinit pe Ceaușescu din calcul politic, deoarece vedea în liderul de la București un opozant al Kremlinului. Se spera astfel spargerea unității pactului de la Varșovia și CAER. Autonomia regimului său – pe

care el pretindea a fi o veritabilă independentă – i-a permis să-și consolideze regimul personal.

Discursul din balcon l-a impus celorlați lideri comuniști din PCR. El devine un *șef providențial*, o vedetă a lumii politice mondiale. Partidul, guvernul, regimul se confundă din acest moment cu Nicolae Ceaușescu. Lansat într-o operație de acaparare a întregii puteri, Ceaușescu dobândează cea mai mare victorie a sa. El își va folosi prestigiul nou dobândit pentru a-și subordona baronii și fideli lui Gheorghiu Dej, pentru a-și înlătura rivalii și pe cei în care nu avea încredere. La jumătatea anilor '70 Ceaușescu va ajunge stăpînul absolut al aparatului de partid și guvernamental.

2. Populația avea sentimente și atitudini contradictorii. Probabil că singurii de acord cu invazia erau nostalgiicii stalinisti, rămași fideli Moscovei, cîteva sute de persoane. Majoritatea populației a fost traversată de o mare emoție. Invazia putea fi precedentul unei invaziilor a României. În acea vreme, părea mai probabil ca România să fie atacată din cauza gesturilor sale publice de independență în politica externă. Se vedea mai puțin că pe sovietici îi deranjau reformele din Cehoslovacia, și mult mai puțin sfidările venite de la București.

Din cauza liberalizării din anii '60 nu se observa că regimul lui Ceaușescu nu simpatiza reformele lui Dubcek și nu dorea să le aplice în România. Populația spera ca emanciparea de URSS să ducă într-un timp previzibil și la schimbări în interior. Apărind Cehoslovacia, se apărau și reformele lui Dubcek, înțelegeau cei mai mulți. Nu era adevarat. Ceaușescu era departe de a fi un lider reformist. El pîndea pentru a acapara toată puterea. Era interesat exclusiv de putere, nu de scopurile ei, și cu astă mai puțin de a democratiza ori reforma regimul. El era chiar mai radical stalinist decît Brejnev, lucru care se va vedea în anii '80. În 1989, cînd se instala primul guvern ne-comunist din blocul sovietic, în Polonia, Ceaușescu a cerut intervenția militară. Populația s-a înșelat în aşteptările ei. Sprijinul necritic, dat atunci lui Ceaușescu, dublat de pasivitate, a dus la propriul ei dezastru în anii '70, și mai ales '80.

3. Atitudinea liderilor comuniști români în 1968 trebuie înțeleasă și ca apărare a propriilor lor poziții. Sovieticii ar fi putut să îi înlocuiască. Ei s-au folosit de emoția generală, de patriotismul populației pentru a nu-și pierde pozițiile politice. Sigur, se amestecau aici și sentimente naturale, împărtășite de restul populației, dar esențial, elita comunistă românească a urmărit propria sa supraviețuire politică. Schimbarea

situării politice putea fi urmată la București de schimbări de personal impuse de Kremlin. Așa cum s-a întîmplat în scurt timp în Cehoslovacia cu Dubcek, ajuns ambasador în Turcia, și apoi simplu funcționar. Pentru liderii comuniști, criticarea intervenției sovietice trebuie cîtită în această cheie. Nu întîmplător cel mai vehement a fost nr. 1 în partid, Nicolae Ceaușescu. Perspectiva istorică ne permite acum asemenea considerații. În emoția generală din august 1968 se observa mult mai puțin acest aspect. Popularitatea lui Ceaușescu în acele zile a fost maximă. Dacă atunci s-ar fi organizat alegeri, Ceaușescu le-ar fi cîștigat.

Pericolul unei invaziile sovietice a alimentat sentimentul unității naționale și hotărîrea de a rezista. Astă i-a permis lui Ceaușescu să se identifice cu regimul, și chiar cu țara. Fără el, liderul popular în Occident, fără discursul și atitudinea lui hotărîtă, susțină propaganda oficială, sovietică ne-ar fi invadat. Acest argument s-a transformat în următoarei ani într-un șantaj politic continuu. Orice atitudine critică față de Ceaușescu era un act antipatriotic, care ar fi deschis calea unei intervenții sovietice. Ceaușescu părea să fie singurul în măsură să apere țara de sovietici. El a confiscat astfel mitul național și l-a folosit pentru instaurarea unei dictaturi personale. Aceasta a dus la dizolvarea instituțiilor, la înăpoiere, la ruină. Victoria sa din august 1968 conținea germanii revoluției săngeroase din decembrie 1989 și ai uciderii lui Ceaușescu însuși.

Cariera lui a avut ca momente centrale două "scene ale balconului". Una în 21 august 1968, apogeul puterii și al popularității sale. Alta, în 21/22 decembrie 1989. Aceeași scenă, balconul clădirii CC al PCR, aceeași mulțime de sute de mii de oameni veniți/aduși să-l asculte. Aceleași argumente folosite de aceeași persoană: pericolul străin, apărarea patriei. Dar, în acest interval se scurseră douăzeci de ani de istorie, din care Ceaușescu nu înțelesese nimic.

STELIAN TĂNASE, dr. - Scriitor și analist politic. Absolvent al Facultății de Filosofie-Istorie, Universitatea București. Autor al mai multor cărți (romane, eseuri politice). În 1994, bursier la Wilson Center. Profesor-invitat la UCLA, în 1997. Fulbright, 1997. Redactor-șef la *Sfera Politicii*.

Ideile politice și ideoșfera

GEORGE VOICU

S-a scris enorm în ultimele două secole despre forța ideilor politice în cadrul oricărei societăți, despre rolul lor politic propulsor, despre capacitatea lor de a pune stăpînire pe oameni și, finalmente, de a modela lumea. Au făcut-o filozofi, istorici, sociologi, politologi, cei ce au reflectat sistematic asupra marior drame prin care omenirea a trecut în ultimele două sute de ani. Gînditorii liberali au fost probabil cei dinții care au sesizat energia transformatoare a ideilor și totodată primii care au vizat deschis pe ea. Ulterior, descoperirea aceasta a devenit un bun politic comun, impunîndu-se tuturor, de la socialiști la conservatori. Las deocamdată deosebită metamorfozele pe care acest împrumut le-a presupus, uneori monstruoase (a se vedea, de pildă, "ingineria socială" – imaginată pentru a zămisli "omul nou" –, provenind în fond din aceeași descoperire liberală, pe care însă o desfigură, o schilodea în asemenea grad încît devine altceva). Forța modelatoare a ideilor politice li s-a impus însă și scriitorilor, mărturiile lor în acest sens avînd aceeași valoare cognitivă. Să ne gîndim, bunăoară, la anarhiștii zugrăviți de Joseph Conrad, Dostoievski sau George Orwell pentru a ne convinge că ideile pot fi, în unele cazuri, resorturi de acțiune cărora nici o frînă, interioară sau exterioară, nu le rezistă. Cei ajunși sub fascinația unei idei politice de acest gen se lasă devorați de ea pînă la ultima picătură de energie, asemenea jucăriilor cu arc: nu-și mai aparțin deloc, aparțin complet ideii ("Ideii"). Sînt literalmente posedăți. Sînt veritabile mașini. Desigur, această situație este un caz-limită, în care prea puțini cititori se recunosc ca atare, dar mai toți își regăsesc o virtualitate. Ceea ce înseamnă că ceva din acest mecanism infernal este truabil în fiecare, altminteri n-am putea înțelege și nu ne-am lăsa seduși de un personaj care este, aparent, chiar contrariul nostru.

Fiecare individ are un minimum de reprezentări ale vieții politice, are – la urma urmelor – cîteva idei politice în care se încrede. Nimeni nu scapă de tirania acestor credințe-idei cu valoare politică. Că ideile în cauză sunt rudimentare sau moderne, simpliste sau sofisticate, aiuritoare sau tehnice, ș.a.m.d. contează – în acest moment al demonstrației, dar nu pentru ceea ce mi-am propus să demonstreze aici – mai

puțin. Important este că toți oamenii, fără excepție, sunt caracterizabili prin prezența lor. Nici n-ar putea fi altfel, cîtă vreme oricine simte nevoie să-și explică într-un fel ceea ce se petrece în jurul lui, să dea un sens acestor întîmplări, să ia o atitudine față de ele (prin acțiune sau inacțiune). Prin ideile politice pe care le are – fie că acestea sunt reductibile la mituri sau clișee, fie că iau forma doctrinelor sau teoriilor științifice, fie, cum se întîmplă mult mai des decît putem sănui, că îmbină într-un chip *sui generis* și inextricabil stereotipuri cu judecăți pozitive – omul "raționalizează" în primul rînd lumea socială în care trăiește și, prin aceasta, adoptă o conduită. Din această "înțelegere" a ceea ce se petrece în jur și din această "motivare" comportamentală n-au cum să lipsească sentimentele; rareori acestea sunt estompate (și atunci, de regulă, strategic), de cele mai multe ori ele sunt exprimate deschis, cîteodată chiar paroxistic. Afectivitatea este aşadar profund infiltrată în ideile politice, fie că acest lucru se vede fie că nu, ceea ce nu este lipsit de urmări pentru ideile înseși.

Prezența acestora nu a fost însă întotdeauna evidentă în istorie. Dar veacul care se va încheia cu rînd a fost unul în care existența ideilor politice în mintile oamenilor, nu numai în tomurile filosofilor, a devenit frapantă. Secolul nostru a fost – s-a spus cu îndreptățire – eminentamente ideologic, adică unul în care ideile politice au coborât în stradă și în case, fiind trăite de grupuri mari de oameni cu o intensitate fără precedent. Multiplicată, credința în idei s-a revelat în fine a fi resortul acțiunii politice. Ideile au cîpărat astfel mai multă consistență, făcîndu-se "simțite" într-un mod direct, parcă neintermediat. Extinderea cîmpului politic, proces început în secolul al XIX-lea și desăvîrșit în secolul nostru, explică în mare această percepție aproape generală a rolului covîrșitor al ideilor politice.

Înainte acest lucru era, cum am spus, mai greu de observat: ideile unei societăți erau relativ omonime, presupunîndu-se, confirmîndu-se reciproc. Oameni și idei formau, de regulă, un tot inseparabil și indistinct, avînd o inerție temporală considerabilă. Pe scurt, ideoșfera unei lumi din timpurile vechi era precum aerul: invizibilă, insesizabilă, dar nu mai puțin

prezentă și nici mai puțin importantă. Și, aș putea spune, continuând comparația, ideosfera era "curată", așa cum era și atmosfera din acele epoci. "Curată" nu înseamnă "lipsită de convulsii" și nici "bună" (furtuni devastatoare sînt și în atmosfera "curată"), ci "relativ omogenă", "cu puține ingrediente noi", "verificată" în practicile politice. Toate acestea o făceau "naturală" și "invizibilă".

Reformarea modernă a politicului – cu instituirea principiului reprezentativ și a dreptului la vot, cu dezvoltarea explozivă a mass-medialor etc. – a avut ca efecte imediate proliferarea și diferențierea masivă a ideilor, mergeînd pînă la aglutinarea lor în corpusuri divergente și contradictorii. În acest fel, ideosfera a căpătat "vizibilitate". Ceva similar s-a întîmplat și cu atmosfera în care trăim: industrializarea ne-a adus, ca efect secundar, un aer adesea irrespirabil, nesănătos. N-am știut acest lucru din primul moment, ci doar cu timpul, după ce s-au produs destule suferințe, destule boli. Abia în vremea din urmă am devenit ceva mai conștiență de aerul pe care îl respirăm. Una peste alta, știm astăzi că atmosfera există; în consecință, o "vizualizăm" sensibil mai mult. Datorîm aşadar această "vizualizare" în mare măsură chiar poluării atmosferei, despre care luăm cunoștință din ce în ce mai mult. Ceva întru-totul asemănător s-a petrecut și cu ideosfera lumii noastre moderne: ea nu numai că s-a diferențiat de noi, oamenii, dar s-a umplut totodată de noxe, făcîndu-ne astfel să o simțim, nu de puține ori chiar s-o resimțim. Ideosfera este deasupra și împrejurul nostru, aparent "independență", și totodată extrem de sensibilă la "activitățile" noastre, precum atmosfera. Ea reține, încorporează într-un chip selectiv – nu întotdeauna explicabil – părți mai mari sau mai mici din ceea ce gîndim și credem, unii sau alții, răsfîngîndu-se apoi asupra vieții noastre, pentru că o "respirăm". În ea se acumulează tensiuni, interdependențe, riscuri, fenomene noi. Nu numai atmosfera s-a încălzit în secolul nostru, ceea ce a dus la schimbarea climei, ci și ideosfera, fenomen care nu poate să nu fie pus în legătură cu schimbările politice atât de nefaste pe care secolul nostru, mai ales, le-a cunoscut. Sînt, toate acestea, motive pentru care ideosfera noastră a devenit mai "vizibilă".

Ca și atmosfera, ideosfera are deci *autonomie*. Altfel spus, are inerție, are un mecanism propriu, lăuntric de formare și perpetuare, în care indivizi identificabili – mai ales din rîndul intelectualilor, susținătorii și propagatorii privilegiați ai ideilor – par să nu conteze. Ei, totuși, contează. Ideosfera se schimbă, desigur, lucru observabil mai ales în timpurile moderne, chiar dacă niciodată și în nici o împrejurare

(nici măcar cu ocazia rupturilor revoluționare) aceasta prefațare nu se realizează peste noapte; cu toate că, uneori, idei cu totul noi ocupă brusc spațiul public (mediatic), dînd impresia de modificare instantanee și radicală, finalizarea lor socială se va lăsa încă mult timp așteptată, vreme în care vechea ideosferă rămîne definitorie, deși mai puțin "vizibilă". Alteori avem impresia că numele cuiva explică el singur angajamentele ideologice ale unor grupuri sau societăți. În asemenea situații, rămîne însă întotdeauna ceva ne-explicat, care – din punctul de vedere din care scriu aceste rînduri – este esențial: de ce tocmai acele idei se bucură de credit social? Încercarea de a explica acest lucru doar prin interesele emîțătorilor sau purtătorilor acelor idei este o tentativă sortită, în cele din urmă, eșecului. Firește, în cîteva cazuri se pot detecta interese precise, dar acestea nu lămuresc nici pe deosebită persistență, de atîtea ori hipnotică și mai ales perdantă, a ideilor respective în mintile altor oameni, în universul unei societăți. Ideile se plămădesc și se asumă de cele mai multe ori *prințre și peste* interesele celor în cauză, cîteodată chiar *contra* lor, sfidîndu-le deschis. Iată un motiv puternic de a susține *autonomia* lor, în mod cert mai puternic decît interesul celor ce le îmbrătîșeză. Între idei și aerul pe care-l respirăm, între ideosferă și atmosferă omologii par, aşadar, destul de numeroase.

Comparațile ar putea continua, dar nu în absolut, fiindcă orice paralelism are o limită. Ideosfera există doar și exclusiv *prin* oameni, ceea ce nu putem spune despre atmosferă. Ideosfera este creația oamenilor, dar oamenii depind apoi într-un mod sever de ea. Ei produc idei și, totodată, ei sunt produși de idei. Sîntem – s-a spus de atîtea ori pe un ton excesiv de solemn – *creatori de idei*, dar s-a observat mai rar și s-a spus cu sfîal că sîntem și *creaturi ale ideilor*. Iar din punct de vedere social sau statistic, categoric că sîntem mai mult creații ale ideilor decît creatori de idei. Ideosfera în care trăim ne modelează infinit mai mult, fie că o știm bine fie că nu o știm deloc (mai ales în această din urmă situație). Nu, firește, ideosfera în ansamblul ei, așa ceva este imposibil, ci acea parte a ei care ne înglobează individual, cu care stabilim – uneori *ad hoc* ori printr-un joc al întîmplării, alteori printr-o lungă și anevoieasă acomodare – afinități, față de care slăbiciunile noastre își spun cuvîntul. Mai mult, în măsura în care ne lăsăm vrăjiți de o idee, în care ne-o asumăm, acea idee trăiește. Liberali, comuniști, conservatori, fasciști și.a.m.d. au sesizat cu toții acest fapt și au căutat să cîștige aderenții pentru cauza lor, să convingă și/sau să seducă, știind că își vor putea impune doctrinele numai în măsura în care ele vor fi împărtășite, apropriate – cît mai stră-

nic, dacă se poate – de un număr tot mai mare de oameni, numai în măsura în care ele vor deveni ideologii. Ideile politice, dincolo de organizarea lor "ratională", contează doar în măsura în care sînt crezute social, pentru că numai astfel pot deveni resorturi de acțiune politică. Este suficient să privim cu atenție și cu oarece distanță un grup de protest aflat într-o piață sau mărsăluind pe o stradă pentru a vedea că toți cei care-l formează au ceva comun: ceva în care cred (unii cu strănicie, alții mai puțin, dar nici aceștia din urmă fără un minimal atașament afectiv). Acest ceva care i-a adus acolo și care îi ține laolaltă este o idee sau un set de idei. Cu puțin efort, putem "vedea" acest liant, altminteri destul de transparent, luînd forma unei aure sau – pentru a păstra tonul stilistic al acestor rînduri – a unei sfere.

Ideosfera în care trăim este deci – ca să spun așa – un dat sau – dacă preferăți – o variabilă independentă. Impersonală sau transpersonală, cel puțin în dominantele ei, ea e totuși și subiect al schimbării, în direcția căreia se depun nenumărate și neobosite străduințe personale. Cine sînt cei care se încumetă să modifice această ideosferă ce pare nemodificabilă? În principal, cei ce se ocupă cu ideile. Într-un cuvînt, *intelectualii*. Ei au nu numai această îndeletnicire de a făuri idei sau relansa idei uitate, ci și pe aceea de a le argumenta, de a le "rationaliza" și a le face atrăgătoare; în plus, fapt extrem de important, dispun și de canalele prin care acestea pot ajunge la cei mulți și anonimi care, finalmente, dau substanță ideosferei. Intelectualii definesc ideatic universitățile, ei scriu cărțile, ei dau conținut ziarelor și revistelor, posturilor de radio și de televiziune. Pe scurt, de la ei pleacă ideile. *Oamenii politici*, apoi; dar, dacă observăm mai atent lucrurile, aceștia nu sînt decît niște relee între intelectuali și alegători, niște plăci turnante prin care ideile primilor – mai mereu simplificate, vulgarizate, impregnate de afectivitate; totuși, tocmai prin aceste ajustări, intrucîntva recreate – sînt împinse încă o dată – cu forță mai mare sau mai mică, mai mult sau mai puțin inspirat – în societate. Sursa ideilor o constituie și profesorii, scriitorii, jurnaliștii, preoții etc., dar destinul social al ideilor nu întotdeauna depinde de autorii lor. Încă o probă, deci, în sprijinul autonomiei ideilor.

Ca și cărțile, ideile au soarta lor. La început, ele au, prin forța lucrurilor, un loc marginal în spațiul ideosferei, greu observabil. Se poate întîmpla să-și mențină acest statut vreme îndelungată sau, pur și simplu, să dispară. În alte cazuri, cîștigă progresiv teren și ajung, după un timp, să fie o componentă esențială a ideosferei. Se poate întîmpla să se impună și într-o manieră explozivă, fulgerătoare, îndeosebi

atunci cînd se "potrivesc" împrejurările și mentalitățile și cînd ce le formulează și le susțin se bucură de un imens prestigiu social. Să ne amintim, bunăoară, de "ideile de la 1914" care s-au impus în societatea germană prin scriitori și filosofi extrem de influenți, ca Thomas Mann, Sombart sau Scheler, și care au avut rolul lor – după mulți istorici – la pregătirea și declanșarea războiului; "cultura" germană înaltă era moralmente datoare – potrivit acestor intelectuali – să dea o ripostă fermă "civilizației" din țările occidentale grupate în Antanta, materialistă, decadentă, superficială. Rezultatul îl cunoaștem.

S-a întîmplat ca intelectuali și oameni politici să formeze simbioze strănicice, atingînd chiar substituirea, situații în care forța ideilor s-a dovedit irezistibilă. Cercetînd cu atenție istoria ultimelor două secole, vom constata că intelectualii au fost în primele rînduri în momente politice cruciale, că rolul lor s-a dovedit de multe ori determinant. Există, s-ar părea, două traectorii pe care intelectualii s-au înscris în jocul marilor evenimente. Una este cea care pleacă de la, să zicem, Benjamin Franklin, Thomas Paine, Thomas Jefferson sau de la enciclopediștii francezi și ajunge pînă la Vaclav Havel sau Adam Michnik; pasoiștii români pot fi și ei așezăți pe această traectorie. Este, s-ar putea spune, calea regală a inteligenției. Cealaltă cale e plină de umbre, adesea chiar de întuneric, ea nefiind, pentru acest motiv, mai puțin populată. Prezența intelectualilor într-o situație politică crucială n-a reprezentat de fiecare dată o garanție asupra sensului benefic al evenimentelor. Nu de puține ori, istoria a luat o turără demonică tocmai prin prezența intelectualilor, arătînd astfel încă o dată ce forță hipnotică uriașă – și, în asemenea cazuri, devastatoare – au ideile. Un istoric american, R.R. Palmer, analizînd componenta "Comitetului de Siguranță Publică" format în ultimul an al Revoluției Franceze, responsabil de teroarea practicată împotriva opozanților, de folosirea pe scară largă a ghilotinei, constata că toți cei doisprezece membri ai săi au fost, fără excepție, intelectuali. Intelectualii întîlnim în toate revoluțiile, în toate mișcările politico-sociale de amploare: în revoluția bolșevică, în revoluția național-socialistă, în mișcarea legionară, în mișcările contestare studențești pariziene din mai 1968 etc. "Opiul intelectualilor", sintagma lui Raymond Aron, nu este doar o metaforă, ci un diagnostic exact al fanatismului pe care ideile îl pot stîrni, ceea ce îndeamnă la mai multă reflecție pe marginea etică a ideilor politice și, mai ales, la dialog continuu. Dacă ar fi să-l credem pe André Glucksmann, intelectualii au luptat mai mult pentru totalitarism decît pentru democrație. Valorile democrației sînt – s-ar zice – intelectualmente pli-

ticoase, pe cînd celealte, prin fantezia lor, adesea melodramatică, mult mai ispititoare, mai "inspiratoare", mai "mobilizatoare". Ideile democratice, cu raționalismul lor inherent, sănătatea degradă "reci", cel mult "călări", antrenând ușor indiferență, indolență, ostilitatea intelectuală; dimpotrivă, ideile totalitare sănătatea, nu "calde", ci de-a dreptul "fierbinți", "incandescente", ele putînd rapid să aprindă – pînă la febra delirului – imaginariul politic. Democrația promite puțin, ea se știe imperfectă, deficitară, plină de carene, pentru că ideile sale nu pot ieși din perimetruul eticii realiste; și, ca și cum nu ar fi de ajuns, democrația recunoaște deschis că niciodată nu va fi perfectă. Totalitarismul, din contră, promite totul, făgăduiește paradisul, mîntuirea pentru toți și pentru fiecare. Democrația e modestă, măcinată de îndoieri, criticabilă și criticată; totalitarismul e trufă, grandilocvent, expansiv, necriticabil. Să comparăm, de pildă, *Plaidoyer pour l'Europe décadente cu Schimbarea la față a României* pentru a ne convinge că aceste manifești politice nu sănătatea o inventie, ci o practică intelectuală identificabilă, cu o istorie considerabilă.

Toate aceste considerații nu vor nicidecum să proclame – cum poate ar înțelege un cititor grăbit – discredul față de intelectuali atunci cînd mișa este politică. Nu, nici vorbă nu poate fi de aşa ceva. Fără idei politice, am văzut, nu se poate trăi. Iar fautorii și propagatorii acestor idei sănătatea sunt intelectualii, chiar dacă, ulterior, ele par să trăiască într-un mod autonom. Dar, deducem din toate acestea, *a priori* nici un intelectual nu este infailibil și nici o idee politică nu este creditabilă. Ideile trebuie, înainte de orice, să fie analizate, verificate, încercate, testate, nici una nefiind sacrosanctă; în concluzie, ele trebuie supuse dezbatării publice. Este un exercițiu lung și anevoie, nu lipsit de asperitate și de eșecuri, de drame personale, dar este singurul mod prin care ele pot fi cît de cît cunoscute și cernute, cît de cît îmbînzite, domesticate, ajustate pe măsura omului. În afara dialogului, fără confrontarea deschisă a punctelor de vedere, într-un climat intolerant sau chiar indiferent, ideile se vor sălbătici și vor deveni – o știm cu toții din proprie experiență – cei mai mari dușmani ai noștri.

Sfera Politicii, conștientă de imperativul formulat mai sus, repune în discuție în numărul de față mai multe cărți apărute anul acesta, unele din acestea întîmpinând în mediile noastre intelectuale – dacă pot spune așa – o tacere jenantă și nedreaptă. *Sfera Politicii* încearcă, prin grupajul de recenzii de față, să restabilească echilibrul în zona receptiei cărților de idei. Deocamdată, prin texte care urmează, ea caută

să fie în principal o placă turmantă a unor idei care merită mai multă receptivitate și mai multă atenție.

Începînd însă cu numărul viitor, *Sfera Politicii* va lansa o rubrică permanentă avînd ca obiect ceea ce se întîmplă în mod semnificativ în ideoșfera noastră, încercînd să urmărească aventura ideilor politice în spațiu public românesc, să le sondeze raționalitatea, să le evaluateze oportunitatea. Titlul acestei rubrici va fi – și cu aceasta se va înțelege titlul prezentului articol – *IdeoSFERA*.

Dezbaterea de idei de la noi este încă departe de ceea ce ar trebui să fie. Sunt numeroase ideile care au parte de tăcere în loc de comentarii aplicate, de entuziasm în loc de recepție critică, de ostilitate în loc de bucurie. Sunt ziar, reviste, cărți, multe din acestea cu tiraje impresionante, în care sunt cultivate idei – ca să folosesc un eufemism – dintre cele mai stranii (teori conspiraționale, concepții rasiste, xenofobe și antisemite, antioccidentale și antidemocratice și.a.), și care trec neobservate și neanalizate de către instanțele critice; dar ele, judecînd după mulțimea consumatorilor (și sondajele de opinie confirmă), produc efecte în ideoșferă dintre cele mai poluante. Sunt, pe de altă parte, discuții în jurul unor idei extrem de delicate (bunăoară, cele despre Holocaust și Gulag, fascism și comunism) în care puncte de vedere discutabile – ca să nu spun vulnerabile – sunt îmbrățișate de pe poziții unui *esprit de corps* care sufocă literalmente replica. Inadecvările de acest fel trag în jos o cultură. Idei care fac carieră în reviste sau/și cărți, în ziar sau/și emisiuni radio ori TV, care fac opinia publică dar și opinia specialiștilor, care participă la constituirea a ceea ce am numit în articolul acesta ideoșferă, toate aceste idei, sub bolta cărora ne ducem viață, și care ne ating pe fiecare într-un fel sau altul, vor fi reevaluate și supuse unei investigații critice amănunte. Semnatarul acestei rubrici nu-și imaginează nicicum că examenul pe care-l propune va fi ultimul, cel – cum se spune – concluziv, dincolo de care ar fi inutil orice alt comentariu critic. Dimpotrivă.

GEORGE VOICU – doctor în filozofie, conferențiar universitar în cadrul Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității București. A publicat aproximativ 50 de studii, majoritatea acestora în domeniile științei politice și criminologiei. Este autorul volumului recent apărut *Pluripartidismul. O teorie a democrației* (București, Editura All, 1998).

Exceptionalismul românesc?

**Democrație, etnocratie și pluralism incert
în România post-Ceaușescu (III)**

VLADIMIR TISMĂNEANU

(urmare din numărul trecut)

Folosindu-se de pretextul opoziției sale față de hegemonia sovietică, Ceaușescu a făurit o ideologie originală a socialismului românesc, care amesteca un angajament stalinist față de economia centralizată planificată și agricultura colectivizată cu teme tradiționale ale extremitatea drepte (inclusiv mitul națiunii omogene, exaltarea domitorilor medievali, insistența asupra rădăcinilor traco-dacice ale națiunii române, fixația xenofobică asupra unei conpirații pusă la cale de străini și antiintelectualism)³⁰. Gheorghe Gheorghiu-Dej (1905-1965) a reușit să evite destalinizarea și să mențină România ca o fortăreață a ortodoxiei comuniste.³¹ În vreme ce Dej condusese precum demnitarul superior al unei oligarhii și căuta să fie pe placul birocratiei de partid, puterea sub Ceaușescu era exercitată de o coterie restrânsă, folosind mecanismele autoritarismului populist, manipulării simbolice și, în special după 1980, terorii psihologice în masă. Cu toate că Ceaușescu s-a abținut de a mai organiza procese-spectacol și epurări singeroase, el a permis Securitatea să stabilească o enormă rețea de informatori și "colaboratori", al cărei scop era să prevină apariția oricărui curent critic.

În ultimii ani ai conducerii lui Ceaușescu, români nu au cunoscut doar agonie unor teribile lipsuri economice, dar de asemenei o stare de deprimare morală și frică universală. De vreme ce conducătorul se imagina drept garantul independenței țării, toate forme de opoziție și dezacord erau tratate drept delicte criminale. A pune la îndoială infailibilitatea lui Ceaușescu echivala prin definiție cu o încercare de a slabii suveranitatea și sistemul de apărare al țării. În plus față de obstacolele psihologice legate de dezvoltarea anemică a oricărei rezistențe intelectuale față de tiranie, persoanele cu pretenții de disidență întîmpină un alt tip de obstacol, legat de imaginea lui Ceaușescu în Occident ca oponent al hegemoniei sovietice. În

timp ce în cazul Cehoslovaciei de după 1968, cancelariile și presa occidentale au fost aproape instinctiv favorabile oricărui gest de opoziție față de regimul Husák, același le-au trebuit decenii pentru a abandona imaginea lui Ceaușescu drept patriot autentic.

Prin urmare, dezacordul din România era redus la proteste individuale împotriva celor mai scandaloase decizii luate de supremul lider sau *Conducătorul*, cum îi spuneau propagandanții partidului lui Ceaușescu. Cei care îndrăzneau să critique măsurile politice tot mai irationale ale lui Nicolae și Elena Ceaușescu erau în mod automat categoriști drept trădători ai intereselor naționale. Unii erau dați afară din țară, alții erau ținuți sub arest la domiciliu, aruncăți în temniță sau pur și simplu dispăreau.³²

Contraponderea represiunii politice era reprezentată de legitimarea internă a lui Ceaușescu printr-un naționalism combinat cu un curs autonomist al politiciei externe, care asigurau regimului o anumită autoritate în relațiile internaționale. Spre deosebire de alți lideri din blocul sovietic, Ceaușescu nu era percepță ca o marionetă a Kremlinului, iar inițiativele sale erau adesea lăudate pentru clarvizuire. În acest sens, inițiativele sale politice notabile au inclus refuzul său de a rupe relațiile diplomatice cu Israelul în 1967, după Războiul de Șase Zile, precum și condamnarea invaziei sovietice din Cehoslovacia, în august 1968. Pentru mulți, în Occident, Ceaușescu era un comunist independent din punct de vedere politic, interesat să apere traseul original al țării sale împotriva amestecului sovietic.³³ De fapt, percepția în Occident era că, în eventualitatea unui război în Europa, România ar putea chiar să nu lupte de partea URSS.

Pe măsură ce Occidentalul se complăcea în această relație prietenosă cu Ceaușescu, intelectualii critici români se simțeau abandonati și lipsiți de putere. Așa cum arăta Vaclav Havel, una dintre premi-

sele deciziei cuiva de a se angaja în activități disidente era sentimentul că actele lui sau ale ei nu vor trece neobservate de către forțele democratice din Occident.³⁴ Coerciția, îndoctrinarea și înregimentarea mentală erau instrumentele perpetuării sistemului represiv. Nu puteau să apară nici un fel de forme de activism organizat al clasei muncitoare, iar cele cîteva încercări de a înființa sindicate independente erau înăbușite în fașă.³⁵ Înregul sistem educațional și cultural era subordonat deciziilor îndărătnice ale Elenei Ceaușescu.

Dacă în prima etapă a conducerii sale, Ceaușescu a simula toleranță față de marxismul critic și a permis experimentul cultural, situația s-a schimbat dramatic după o vizită în China și Coreea de Nord, în 1971. După acea călătorie, Ceaușescu s-a angajat într-o minirevoluție culturală, cu urmări dezastroase pentru viața spirituală a României. Mulți dintre intelectuali străluciți ai României au emigrat sau au defectat. Alții s-au retras într-o emigrație internă, refuzând să ia parte la paradele oficiale.

Oricum, un grup zgomot de autori sprijinea discursurile șovine ale ideologiei oficiale și prosperau în calitate de scriitori de curte ai *Conducătorului* și soției sale. Cei mai notorii erau Adrian Păunescu, Eugen Barbu și Corneliu Vadim Tudor. Acești oameni nu au dispărut pur și simplu după căderea regimului Ceaușescu. Păunescu, Barbu și Vadim au reapărut în calitate de campioni ai naționalismului fundamentalist, cu tonuri rasiste, care pur și simplu s-au debarasat de poleiala comună obligatorie din vremurile de altădată.³⁶ După 1989, ei au putut să-și proclame concepțiile pe care încearcă să le șoptească. Ei sunt în momentul de față cei mai activi exponenti ai alianței radical etnocentrice, ale cărei principale ţinte sunt partidele democratice și toți indivizii care au avut vreo urmă de opozitie împotriva lui Ceaușescu.³⁷ În timpul alegerilor din septembrie 1992, ei chiar au reușit să intre în parlament mînd pe o platformă saturată de atitudini xenofobe.

Disidența românească a reflectat ciudăteniile politice ale țării sub comunism. Mai întîi, cu excepția Albaniei, nici o altă țară nu a cunoscut un asemenea exercițiu neîntrerupt al represiunii staliniste. În al doilea rînd, distrugerea *intelligentsiei* naționale în anii '50 s-a făcut probabil cu o intensitate și o cruzime nemaiînlănite în alte țări: explicația stă în chinuitorul complex de inferioritate al comuniștilor români, care

au încercat să-l întreacă pe Stalin însuși în tentativa lor de a impune noua ordine. În al treilea rînd, propaganda național-comunistă a atins corzi sensibile în rîndurile intelectualilor români, care au acceptat sau chiar s-au oferit în mod voluntar să se alăture Partidului Comunist Român în anii '60 și '70.³⁸

Oricum, anumite grupuri și asociații au pus sub semnul îndoelii monopolul ideologic al partidului. Un exemplu a fost Uniunea Scriitorilor, o instituție descrisă în mod tradițional drept un instrument stalinist conceput pentru stabilirea unui control complet asupra literaturii. După 1971, Uniunea a rămas una dintre puținele instituții care au permis dezbatere semnificativă asupra unor probleme controversate apartinând ideologiei. Conflictul din interiorul Uniunii dintre național-stalinisti și liberali a fost de fapt o luptă politică.³⁹ Prima dintre aceste fațuni se bucura de întregul sprijin al partidului. Ultima dintre ele a trebuit să recunoască de formă dogmele oficiale, în timp ce îi repudia consecințele grotești și pernicioase. La sfîrșitul anilor '70, naționaliștii i-au cerut lui Ceaușescu permisiunea să formeze o adevărată Uniune a Scriitorilor comunistă, acuzându-și rivalii liberali ca fiind "cosmopoliti" manipulați de Radio Europa Liberă. Ultimul congres al Uniunii Scriitorilor tolerat de către Ceaușescu a avut loc în 1981 și a avut ca rezultat un compromis neviabil între cele două grupuri: liberalii și-au dat seama de propria lor impotență și s-au retras în ceea ce ei numeau "rezistență prin cultură". Mai tîrziu, cînd condițiile au devenit de nesuportat, unii dintre ei s-au angajat în activități disidente pe față.

Decembriele lui Ceaușescu

Cu cît metodele de conducere ale lui Ceaușescu devineau mai personaliste și mai autoritare, cu atît el era mai puțin înclinat să accepte vreo formă de conducere colectivă. În timpul anilor '70, el a reușit să înlăture complet fațuna politica susținătoare a ambiiilor sale de cucerire a conducerii absolute a partidului. Toate numurile semnificative pe linie organizatorică și de personal erau decise de către Elena Ceaușescu și sluga ei cea mai servilă, Secretarul Comitetului Central, Emil Bobu.⁴⁰ Între timp, cel mai tîrzi copil al cuplului, Nicu, devenise membru supleant al Comitetului Politic Executiv al partidului și prim-secretarul organizației județene de partid Sibiu, în Transilvania. Cu toate că era celebru pentru stilul

său scandalos de viață, se pare că Nicu era pregătit pentru a-i succeda tatălui său.

Pe măsura paralizării partidului, nu mai exista nici un sprîjin pentru secretarul general decît cel al aparent credincioasei *Securitate*.⁴¹ Conducătorul Julian Vlad, un polițist de carieră lipsit de convingeri ideologice, această instituție a dus la îndeplinire cele mai draconice ordine ale lui Ceaușescu. În același timp, după cum apare acum, capii miliției erau profund conștienți de perspectivele unei explozii populare. Cea mai clară indicație a faptului că proverbia răbdare a românilor ajunsese la capăt s-a manifestat la Brașov, cel de-al doilea oraș ca mărime din țară, în noiembrie 1987, cînd mii de muncitori au protestat împotriva decăderii standardelor de viață, au devastat sediul local al partidului și au strigat sloganuri anticeaușiste și anticomuniste.⁴²

În 1989, Ceaușescu și-a dat seama că, dacă nu își intensifică politica represivă, întregul edificiu a ceea ce el numise "societatea socialistă multilateral dezvoltată" se va fărișă imediat și fără glorie. Reformele politice ale lui Gorbaciov și impactul lor asupra altor țări din blocul socialist i-au făcut pe dictatorul român și clica sa tot mai nervoși. Cu diferite prilejuri, Ceaușescu a criticat fără menajamente *perestroika*, pe care o denumea o "deviație de extremă dreapta" în interiorul comunismului mondial.⁴³ Pe măsură ce se contură tendința reformistă în Europa de Est, Ceaușescu se alia cu stîlpii brejnevismului, Erich Honeker, Todor Jivkov și Milos Jakes. Se formase o alianță antireformistă între acești neostalinisti, care înțeleseră că forțele schimbării puse în mișcare de către Gorbaciov îi vor scoate de la putere.

Încurajați de politica de *glasnost* a lui Gorbaciov, unii români și-au asumat riscul de a-l critica public pe Ceaușescu. În martie 1989, șase veterani de partid i-au adresat lui Ceaușescu o scrisoare deschisă, denunțându-i excesele, măsurile economice excentrice și deteriorarea generală a imaginii internaționale a României. Autorii nu erau partizanii pluralismului de tip occidental. Unul dintre semnatari, Silviu Brucan, era un experimentat propagandist de partid, care fusese și ambasador al regimului la Națiunile Unite și în Statele Unite, la sfîrșitul anilor '50 și începutul anilor '60. Nici una dintre aceste figuri nu se bucura de sprijin popular, însă erau binecunoscuți în ierarhia de partid, și tocmai asta conta. Ceaușescu a reaționat furios la scrisoare și i-a pus pe autori sub arest la do-

miciu. Refuzul lor de a retrage a arătat limitele puterii lui Ceaușescu.⁴⁴ De asemenea, în 1989, intelectuali proeminenți au început să critice în mod deschis politica culturală obscurantistă a regimului. În noiembrie, scriitorul disident Dan Petrescu a lansat un apel public împotriva realegerii lui Ceaușescu ca secretar general al partidului la cel de-al XIV-lea Congres al PCR.

Deși părea inexpugnabilă la prima privire, puterea lui Ceaușescu intrase în declin, în întregul ei. Detestat de populație, izolat pe plan internațional, trăind în propria sa lume de amăgiri și fantezii, conducătorul îmbătrînit nu putea înțelege ce se întimpla cu comunismul. El îl considera pe Gorbaciov drept marele trădător al idealurilor leniniste și încerca să mobilizeze o coală internațională neostalinistă. În august 1989, el era atât de iritat de formarea în Polonia a unui guvern condus de Solidaritatea, încît a propus o intervenție a Pactului de la Varsavia în acea țară. Zilnic, media din România punea în lumină primejdiiile reformismului și "dezideologizării". În ciuda controlului absolut al regimului asupra mijloacelor de comunicare în masă, majoritatea românilor asculta posturile occidentale de radio și priveau la televiziunile bulgară, ungără, iugoslavă și sovietică. Circulau deja casete video cu inserturi privind schimbările revoluționare din Polonia, Ungaria, Germania de Est, Cehoslovacia și Bulgaria. Tinerii români știau că nici măcar miliția est-germană înarmată pînă-n dinți nu îndrăznise să tragă în demonstranții pașnici.⁴⁵

Stalinist inflexibil, Ceaușescu se întorsese la prima sa iubire ideologică, teoria maestrului său cu privire la socialismul într-o singură țară, și se pregătea să transforme România într-o fortăreață perfect închisă, imună la ideile revizioniste corupătoare care distruseseră moștenirea bolșevică. În noiembrie 1989, la al XIV-lea Congres al PCR, Ceaușescu a fost reales în mod entuziasmat, ceea ce însemna mecanic, ca secretar general.

Concepția ca o demonstrație de forță și un gest de sfidare la adresa lui Gorbaciov și a adeptilor săi, Congresul nu a arătat decît alienarea fatală a lui Ceaușescu față de națiunea română pe care pretindea că o reprezintă. Devenise clar că, departe de a fi acceptat vreo limitare a puterii sale, liderul era hotărît să lupte cu infinită îndîrjire pentru a-și îndeplini ceea ce credea el și a fi misiunea sa în istoria românească.⁴⁶

În ultima lună a vieții sale, trăsăturile psihologice ale lui Ceaușescu – un devorator simț al predestinării, o incapacitate de a asculta și alte puncte de vedere decât ale lui, o imensă vanitate care l-a făcut să fie orb la semnalele altminteri inconfundabile ale neliniștii sociale, însă de asemenea o extremă perseverență, tenacitate și autoincredere – au atins punctul lor maxim. El credea cu disperare în steaua lui și refuza să admită imposibilitatea repetării celei mai strălucite performanțe în calitate de șef de stat – denunțarea, în august 1968, a invaziei Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia. Niciodată nu era interesată să invadeze România.⁴⁷ Lipsit de orice fel de alibi demagogic, de tip naționalist sau internaționalist, Ceaușescu nu mai avea alte cărți de jucat în afara represiunii violente împotriva oricărui protest.

Oricum, sosise clipa sfîrșitului, atât pentru Ceaușescu, cât și pentru regimul său. Pe 16 decembrie 1989 a avut loc o demonstrație la Timișoara. Miliția încercase să-l ridice de la casa parohială pe pastorul protestant maghiar Laszlo Tókes. Când protestatarii au refuzat să se împriște, miliția și armata au deschis focul. În ziua următoare, mii de oameni au ieșit în stradă strigind sloganuri antidictatoriale, apoi a urmat măcelul. Posturile occidentale de radio au fost informate cu privire la masacrul de la Timișoara, și toți românii au înțeles că Ceaușescu era pregătit să se angajeze într-un război total împotriva demonstranților nonviolenti și neînarmați. În acel moment, pentru Ceaușescu nu mai exista drum de întoarcere: a accepta revendicările protestatarilor de la Timișoara ar fi însemnat să arate cât de fragilă era puterea sa. În schimb, a preferat să facă ceea ce alți lideri din blocul sovietic au evitat: a folosit forța în încercarea de a reduce rebeliunea la tăcere.

Ceaușescu a subestimat primejdia și a părăsit țara, pe 18 decembrie, pentru o vizită de stat în Iran. Pe 20 decembrie, cind s-a întors, el a ținut la televiziune un discurs extrem de provocator, iar a doua zi a ordonat un miting popular pentru a sprijini opozitia sa întransigentă la reforme. Oricum, cu aceea ocazie, românii au refuzat să se mai supună poruncii conducerii lor. Zeci de mii de oameni l-au huiduit în Piața Palatului, în fața clădirii Comitetului Central al partidului. Cu toate că Ceaușescu a încercat să dominească mulțimea, era prea tîrziu. Televiziunea a transmis în direct reacția sa stupefiată și confuză. Oamenii

au văzut că el își pierduse controlul. În aceeași noapte, studenții protestari au fost masacrați în Piața Universității, iar a doua zi de dimineață o mulțime imensă a sosit în Piața Palatului. Mulțimea a luat cu asalt clădirea Comitetului Central, iar Ceaușescu și soția sa au fugit de pe acoperișul clădirii cu elicopterul. Rămîne să fie clarificată în întregime povestea fugii lui Ceaușescu și a capturării sale, a procesului său secret și a execuției sale în ziua de Crăciun.⁴⁸ Există destule elemente deconcertante în această poveste pentru a face ca explicațiile oficiale furnizate de succesorii lui Ceaușescu să fie mai mult decât suspicioase. De pildă, cine i-a selectat pe judecători și cine a scris acuzarea împotriva lui Ceaușescu? De ce a fost necesară executarea conducerii și a soției sale, cind era evident că nici o amenințare serioasă nu putea veni din partea loialiștilor acestora, care să pună în primejdie noua putere? Un lucru este clar acum: odată ce Ceaușescu a părăsit clădirea Comitetului Central, s-a creat un vacuum de putere, care a fost ușor umplut de către reprezentanții nemulțumiți ai aparatului de partid, reprezentanți ai armatei și cățiva exponenți ai masei rebele.⁵⁰ Acesta nu a fost un lucru surprinzător, de vreme ce nu se permisea existența nici unei opozitii ilegale. Oricum, criza postrevoluționară a fost determinată de creșterea prăpastiei dintre revendicările pluraliste ale unei rapid crescătoare societăți civile și politice, pe de o parte, și rezistența noilor lideri în a le accepta, pe de altă parte. Pentru Iliescu și asociații săi, crearea unor partide politice pe deplin angajate în stabilirea unei democrații liberale și eliminarea foștilor *apparatchiks* din pozițiile-cheie le apărea ca o amenințare personală. În timpul primilor ani la putere, ei și-au apărat pozițiile hegemonice făcând apel la manipulare, corupție și coerciție.

Renașterea politicului

După ridicarea (*upheaval*) revoluționară care a maturat dictatura lui Ceaușescu în decembrie 1989, românii au descoperit rapid savoarea politicului. Pentru prima dată în patruzeci și cinci de ani, oamenii său putut bucura de libertate de expresie neîncătușată, au putut să-și critice noii lideri și să organizeze asociații și partide independente. Însă birocracia nu era pregătită să capiteze și a pus la cale o vicleană strategie de supraviețuire. Astfel, imediat după revoluție, s-a format Frontul Salvării Naționale (FSN).

Prima declarație a Frontului anunță angajamentul său față de principiile democratice, inclusiv față de sistemul pluripartit, precum și nevoie de a organiza alegeri libere cît mai curînd cu putință. Frontul pretindea că reprezintă o ruptură decisivă cu detestatul regim comunist.⁵¹ PCR a dispărut fără nici o urmă din viața politică a țării. Cei mai mulți dintre cei 3,8 milioane de membri erau lipsiți de orice fel de identificare emoțională sau ideologică cu conducerea de partid. Prin urmare, anunțul FSN cu privire la tranziția către sistemul pluralist a fost salută, iar oamenii au avut încredere. Or, tocmai aceasta a fost una dintre sursele tensiunilor politice care au urmat: contrastul dintre angajamentele oficiale ale FSN și acțiunile sale practice autoritare. Retorica și practica Frontului erau văzute de către mulți intelectuali români ca fiind într-o șocantă divergență. Pretins transideologic, Frontul era în realitate o mișcare de întărire a pozițiilor birocratiei, al cărei inițial principal ideolog, Silviu Brucan, insistă asupra funcției sale integrative. Pentru Brucan, atâtă vreme cît FSN permitea fracționalismul intern, nu era nevoie de o competiție între partidele politice.

Criza de legitimitate a nouului regim era legată de circumstanțele tulburi ale nașterii sale. În timpul procesului lor, Ceaușenii și-au pus sub semnul întrebării judecătorii și i-au acuzat pe noii lideri de trădare și puci anticonstituțional. Consiliul FSN a justificat execuția sumară invocînd motive legate de oportunitatea revoluționară, însă mulți români s-au îndoit de această explicație și au bănuit că scopul acestei însecnări, cu avocați ai apărării care erau mai dojenitori cu clienții lor decât acuzatorul, era să îi elimite pe dictator și pe soția acestuia, considerați martori potențial stînjenitori într-un inevitabil proces al PCR.

Pseudo-justiția a fost pusă la cale în mod sumar pentru a preveni adevărată justiție politică.⁵² De vreme ce un asemenea incident ar fi implicat condamnarea chiar a sistemului care a făcut posibil fenomenul Ceaușescu, organizatorii procesului secret au preferat să transfere întreaga vină asupra celor doi acuzați și să-i reducă la tăcere cît mai repede posibil. În acest sens, noii lideri ai României au ales cea mai proastă dintre alternative: un tiranicid cu pretenții legale. Încercînd să păstreze puritatea revoluției, ei au întinat-o.⁵³ Cu avantajul interpretării *post-factum*, se poate spune că execuția sumară a lui Ceaușescu a permis aparatului biocratic să-și mențină pozițiile.

În ceea ce privește noua conducere, analiști informați au fost imediat izbiți de apariția unor veterani și *apparatchiks* comuniști în poziții de vază.⁵⁴ Însuși președintele FSN, Ion Iliescu, în vîrstă de șaizeci de ani, fusese pe vremea lui Ceaușescu, la sfîrșitul anilor '60, primul secretar al Uniunii Tineretului Comunist și ministrul tineretului.⁵⁵ În anii 1970 și 1971, el a fost secretarul cu propaganda al Comitetului Central al PCR și membru supleant al Comitetului Politic Executiv. În 1971, Iliescu s-a opus "revoluției mini-culturale" a lui Ceaușescu și a fost criticat pentru "intellectualism și liberalism mic-burghez". După acest incident, Ceaușescu l-a umilit pe Iliescu pentru pozițiile lui neortodoxe numindu-l în posturi mult mai umile în ierarhia de partid și de stat.

În 1984, Iliescu și-a pierdut locul în Comitetul Central și a fost numit director al Editurii Tehnice din București. Pînă la revoluție, el nu a ieșit cu nimic în evidență și nu s-a angajat în nici o activitate îndrăneată împotriva lui Ceaușescu. Cu toate că nu a fost printre semnatarii "Scrisorii celor Șase", românii știau de divergențele sale politice cu Ceaușescu. În anii care au precedat exploziei din decembrie, el a fost percepăt de către mulți ca un gorbaciovist, a cărui venire la putere ar fi permis României să se angajeze în reformele îndelung amînate. Însă, violența revoluției, apariția în ritm exponențial a așteptărilor politice și refuzul lui Iliescu de a-și abura crezul comunist au făcut din el un om nepotrivit pentru rolul de tribun radical.

Era greu de văzut în Iliescu un simbol al fervorii revoluționare antitotalitare a tineretului. Trebuia ales altcineva pentru a juca acest rol. Născut în 1946, noul prim-ministru Petre Roman nu avea alte merite revoluționare decât pe acela că împreună cu mii de alți români a participat în 22 decembrie la luarea cu asalt a clădirii Comitetului Central.⁵⁶ Tânărul Roman nu putea să invoke nici măcar un prilej din trecutul său cind să-și fi manifestat în vreun fel solidaritatea cu disidenții persecuati. Fluent în franceză și spaniolă, avînd un doctorat luat la Școala Politehnică din Toulouse, se presupunea că Roman va asigura noii conduceri spoiala europeană de care avea o dramatică nevoie. Spre deosebire de Iliescu și de Roman, Silviu Brucan (care era născut în 1916) putea să invoke un trecut disident. Același lucru era adevărat și în legătură cu Dumitru Mazilu, cel de-al patrulea cel mai vizibil membru al conducerii Consiliului

FSN. Fost profesor de drept internațional, el criticase dosarul enorm al încălcării drepturilor omului de către guvernul lui Ceaușescu, într-un raport special întocmit în 1988 pentru Comisia Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului.⁵⁷

Pentru a contracara acuzațiile că ar reprezenta un complot comunist pentru cucerirea puterii, liderii FSN au decis să coopteze în Consiliul mai larg un număr de figuri binecunoscute ale opoziției. Pe 12 ianuarie 1990 a avut loc o demonstrație la București, în care Iliescu, Roman și Mazilu au fost acuzați că încercă să salveze sistemul comunist. Sub presiunea mulțimii, cei trei au anunțat decizia de a pune PCR sub interdicție. Mazilu s-a angajat într-un dialog cu demonstranții, dialog ce a părut a fi o încercare de a submina autoritatea lui Iliescu. O zi mai târziu, *Romania liberă*, cotidianul cel mai important al țării, a publicat date necunoscute din biografia politică a lui Mazilu.⁵⁸ Afectat de aceste dezvăluiri, Mazilu a demisionat, iar conducerea FSN a rămas în mîinile troikăi Iliescu-Roman-Brucan.

Mai multe alte elemente au contribuit la radicalizarea politică a românilor. Unul dintre ele a fost constituirea rapidă a partidelor politice. În timpul primelor zile de după răsturnarea lui Ceaușescu s-au format partidele Național Tărănesc și Național Liberal. Pe 5 ianuarie 1990, Radu Cîmpeanu, un politician liberal care și-a pierdut nouă ani în închisorile comuniste, s-a întors de la Paris după 14 ani de exil. Național-Tărăniștii s-au unit cu o formațiune creștin-democrată și au devenit Partidul Național Tărănesc și Creștin Democrat (PNȚ-CD), condus de către Cornelius Coposu, un supraviețuitor al închisorilor staliniste ale României și unul dintre cei mai apropiati colaboratori ai lui Iuliu Maniu, liderul istoric al Partidului Național Tărănesc, care murise în închisoarea de la Sighet la începutul anilor '50.⁵⁹ O altă personalitate importantă a PNȚ-CD care s-a întors în România, după cincizeci de ani de exil în Anglia și a decis să candideze pentru președinție în mai 1990, a fost Ion Rațiu (vezi tabelul 1). Partidul Social Democrat, cel de-al treilea partid democrat tradițional din România, a reapărut sub conducerea inginerului Sergiu Cunescu.

Se pareă că, în cîteva săptămîni, România cunoșcuse experiența saltului extraordinar de la mușenja politică din anii lui Ceaușescu la frenzia unei vieți publice vii și dramatice. De asemenea, în 1990, forțele naționaliste și-au format propria mișcare, numită

Vatra Românească, al cărei braț politic, PUNR, a fost creat în 1991. Beneficiind de toleranța lui Iliescu și Roman, Vadim Tudor a început să-și publice săptămînalul *România Mare* în 1990 și a format partidul omonim în 1991. Cît despre opoziție, aceasta și-a format propriul bloc, Convenția Democratică, a cărei coloană vertebrală o reprezinta PNȚ-CD. Lupte nesfîrșite între liderii opoziției au dus la fragmentarea Partidului Național Liberal în mai multe grupuri, cu un sprijin electoral redus. În 1991, s-a format Partidul Alianței Civice (PAC) sub conducerea eminentului intelectual Nicolae Manolescu. Platforma sa politică era inspirată de valorile civice și liberale. Partea a Convenției Democratice în timpul alegerilor din 1992, în 1994 PAC a ieșit din blocul opoziției.

Pluralismul democratic

Astfel, semnul distinctiv al primului stadiu al perioadei de tranziție a fost un amestec de autoritarism, paternalism și procese politice embrionice, care au menținut birocratia în poziții de putere economice și instituționale și au redus opoziția la statutul de lipsă de putere. Instrumentele principale ale conservării acestei stări au fost: (a) aparatul politic grupat în jurul lui Ion Iliescu mai întîi în interiorul Frontului Salvării Naționale (FSN), iar apoi, după ruperea de grupul lui Petre Roman, în Frontul Democratic al Salvării Naționale (FDSN), numit în mod curent PDSR; (b) birocratia economică de stat și părți ale noii elite din afaceri; (c) televiziunea națională controlată guvernamental; (d) Serviciul Român de Informații, Serviciul de Protecție și Pază și alte servicii de poliție secretă; și (e) și mai multe mișcări și partide fundamentalist-populiste, al căror extremism a contribuit la crearea imaginii de "centrist" a lui Iliescu. În locul unui sistem bine constituit și funcționând adevarat al partidelor politice, spațiul public al României a fost dominat de o versiune pretins majoritară, favorabilă imburgherizirii rapide a nomenclaturii (formarea unei clase omnipotente din punct de vedere financiar de oameni de afaceri de tip mafiot) și conversiunii predictibile a dominației sale politice în supremăția economică.⁶⁰

Traducere de
Dan Pavel

Tabelul 1

Alegările parlamentare și prezidențiale în România, 1990

Partide politice sau candidați	Voturi	% voturi	locuri	% locuri
<i>Camera Deputaților</i>				
Frontul Salvării Naționale	9.089.659	66,31	263	68,0
Uniunea Democratică a Maghiarilor din România	991.601	7,23	29	7,5
Partidul Național Liberal	879.290	6,41	29	7,5
Mișcarea Ecologistă din România	358.864	2,62	12	3,1
Partidul Național Tărănesc Creștin Democrat	351.357	2,56	12	3,1
Partidul Unității Naționale a Românilor	290.875	2,12	9	2,3
Partidul Democrat Agrar	250.403	1,80	9	2,3
Partidul Ecologist Român	232.212	1,69	8	2,1
Partidul Socialist Democratic Român	143.393	1,05	5	1,3
Partidul Social Democrat Român	73.014	0,53	2	0,5
Grupul Democratic de Centru	65.914	0,48	2	0,5
Alții	358.983	2,61	16	4,1
Partide care nu au obținut nici un loc	n.a.	4,59	-	-
Total		396		
<i>Senat</i>				
Frontul Salvării Naționale	9.353.006	67,02	92	77,3
Uniunea Democratică a Maghiarilor din România	1.004.353	7,20	12	10,1
Partidul Național Liberal	985.094	7,06	10	7,6
Partidul Național Tărănesc Creștin Democrat	384.687	2,50	1	0,8
Mișcarea Ecologistă din România	341.478	2,45	1	0,8
Partidul Unității Naționale a Românilor	300.473	2,15	2	1,7
Partidul Ecologist Român	192.574	1,38	1	0,8
Partide care nu au obținut nici un loc	n.a.	11,24	-	-
Total		119		
<i>Președinție</i>				
Ion Iliescu	12.323.489	85,07		
Radu Cîmpeanu	1.529.188	10,64		
Ion Rațiu	617.007	4,29		

Note:

Votanți eligibili: 17.200.722

Adunarea Deputaților: voturi valabile - 14.825.017 (86,2%)

Senat: voturi valabile - 14.875.764 (86,5%)

Președinție: voturi valabile - 14.826.611 (86,2%)

Suma procentelor nu totalizează 100 din cauza rotunjirilor.

La categoria "alții" intră alte 16 partide, fiecare primind mai puțin de 0,4% din vot și un loc în Adunarea Deputaților.

Surse:

• Domnița Ștefănescu, *Cinci ani din istoria României* (București: Editura Mașina de scris, 1995), pp. 458-60, 468.• Limmo Kuusela, "Emerging Party Systems and Institutions", în *Democratization in Eastern Europe: Domestic and International Perspectives*, ed. Geoffrey Pridham și Tatjana Vanhanen (New York: Routledge, 1994), pp. 240-1.

NOTE:

30. O remarcabilă explorare a reverberațiilor culturale ale ceaușismului se găsește la Katherine Verdery, *National Ideology Under State Socialism* (Berkeley: University of California Press, 1991). Pentru analiza cu privire la sistemul politic al României sub Ceaușescu, vezi Mary Ellen Fischer, *Nicolae Ceausescu: A Study in Political Leadership* (Boulder, CO and London: Lynne Rienner, 1989); Michael Shafir, *Romania: Politics, Economics and Society* (Boulder, CO: Lynne Rienner, 1985); și Vladimir Tismăneanu, "Personal Power and Political Crisis in Romania", *Government and Opposition*, 24 (Spring 1989), 177-98.
31. Pentru analize ale perioadei Dej, vezi Kenneth Jowitt, *Revolutionary Breakthroughs and National Development: The Case of Romania* (Berkeley: University of California Press, 1971) și Vladimir Tismăneanu, "The Tragedy of Romanian Communism", în *Crisis and Reform in Eastern Europe*, ed. Ferenc Feher and Andrew Arato (New Brunswick: Transaction Publishers, 1991), pp. 121-174.
32. Cazul scriitorului Paul Goma, care în 1977 a organizat o mișcare pentru drepturile omului, este mai mult decât grăitor cu privire la soarta disidenților României. După nenumărate persecuții și încercări de a-l cumpără, Goma a fost obligat să plece în exil în Franța. În mod semnificativ, Goma continuă să trăiască în exilul francez, cu toate că majoritatea cărților sale au fost publicate în România, după decembrie 1989.
33. Vezi Harry G. Barnes, Jr., "Impressions on Romania", Davis Funderbunk, "Relations Between the United States and Romania during the First Half of the 1980s", și Nestor Ratesh, "The Rise and Fall of a Special Relationship", în *The United States and Romania: American-Romanian Relations during the Twentieth Century*, ed. Paul D. Quinlan (Woodland Hills, CA: American-Romanian Academy of Arts and Sciences, 1988).
34. Vezi Vaclav Havel, "The Power of the Powerless", în *The Power of the Powerless: Citizens against the State in Central-Europe*, ed. Vaclav Havel et al. (Armonk, NY: M.E. Sharpe, 1990), pp. 23-96.
35. Idealurile proclamate oficial ale egalității și mitul ro-lui conducător al clasei muncitoare erau contrazise de stilul de viață strident al familiei prezidențiale. Oricum, aceste valori și-au păstrat o rezonanță între muncitorii industriali, cum ar fi minerii, ceea ce explică atât radicalismul proletar din 1977 din Valea Jiului, cît și manipularea mîniei minerilor de către regimul Iliescu în încercarea sa de a anihila opoziția democratică și reformele în favoarea pieței libere inițiate de cabinetul Roman (septembrie 1991).

36. Eugen Barbu a încetat din viață în 1992.
37. Cele mai active publicații ale "stîngii verzi" (sau "drep-tei roșii"), cum mai este descrisă această tendință, sunt săptămînalele *România Mare* (condusă de Corneliu Vadim Tudor), *Europa și Tonuși, iubirea* (conduse de Adrian Păunescu). Pentru o analiză a ideologiei național-extremiste a acestor publicații, vezi Vladimir Tismăneanu și Mircea Mihăieș, "Infamy Restored", *East European Reporter* 5, no. 1 (January-February 1992), 25-27.
38. Pentru o remarcabilă antologie de texte și mărturii ale disidenților români, vezi numărul special din *Transilvania*, nr. 1-2 (1992).
39. Lupta a fost în multe privințe similară conflictului dintre revistele *Novy Mir* și *Oktiabr* – diferență accentuată în mod explicit de către Verdery și negată implicit de către "Cartea Albă a Securității".
40. După revoluția din 1989, Bobu a fost judecat și a primit o condamnare pe viață pentru "participarea sa la genocidul naționului român".
41. Spun "aparent" deoarece multe documente publicate după decembrie 1989 sugerează că Securitatea era pe deplin conștientă de nemulțumirea generală și se pregătea pentru era post-Ceaușescu. Astfel, este semnificativ că Virgil Măgureanu, ale cărui opinii anticeaușiste erau cunoscute Securității, nu a fost arestat, ci i s-a dat pur și simplu un serviciu în provincie, de unde călătorea frecvent la București, unde menținea legăturile cu Ion Iliescu.
42. Vezi Vladimir Tismăneanu, "Tremors in Romania", *New York Times*, 30 December 1987; și Mark Almond, *Decline Without Fall: Romania under Ceausescu* (London: Institute for European Defence and Strategic Studies, 1988).
43. Vezi Michael Shafir, "Eastern Europe's Rejectionists", Radio Free Europe Research, RAD Background Report/121, 3 July 1989, pp. 1-6.
44. Vezi Vladimir Tismăneanu, "The Rebellion of the Old Guard" și textul integral al "Scrisorii celor Șase" în *East European Reporter* 3, no. 4 (Spring/Summer 1989), 23-25.
45. Conform interviurilor personale făcute de autor cu participanții la mișcările revoluționare, în timpul vizitelor sale în România în februarie-martie și iunie 1990.
46. Vezi raportul lui Nicolae Ceaușescu la cel de-al XIV-lea Congres al PCR, *Scînteia*, 21 noiembrie 1989 (tradus în FBIS-EEU, 22 November 1989, pp. 59-84). Pentru direcția antireformistă a Congresului, vezi Alan Riding, "Romanian Leader Refuses Change", *New York Times*,

21 November 1989, și "In Romania, Fear Still Outweighs Hope", ibid., 24 November 1989.

47. În mod simptomatic, amăgirile conspirativiste ale lui Ceaușescu cu privire la pactul de la Malta între cele două suprapuțeri de a scăpa de el au devenit leit-motivul revizionismului naționalist al istoriei recente a României. În conformitate cu revistele *România Mare* și *Europa*, revolta de la Timișoara a fost rezultatul unui plan bine pregătit pentru destabilizarea României.

48. Vezi Matei Călinescu și Vladimir Tismăneanu, "The 1989 Revolution and Romania's Future", *Problems of Communism*, January-April 1991, pp. 42-59. Abundă teoriile cu privire la diferitele conspirații care, într-un fel sau altul, au precipitat sfîrșitul dictaturii lui Ceaușescu. Oricum, pînă acum, singurele elemente certe sunt că Securitatea și Armata au trecut de partea cealaltă și l-au abandonat pe Ceaușescu în primele ore ale lui 22 decembrie 1989.
49. În diferite ocazii, Iliescu și-a exprimat regretele pentru executarea fostului dictator, însă a pretins că aceasta a fost indispensabilă pentru a evita un război civil.
50. Pentru o apreciere sobră a evenimentelor din decembrie 1989 și a urmărilor acestora, vezi Nestor Ratesh, *Romania: The Entangled Revolution* (Washington: Center for Strategic and International Studies, 1991).
51. Vezi Olivier Weber, "La révolution confisquée", *Le Point* (Paris), 30 aprilie 1990, pp. 46-47.
52. Pentru aspectele morale și filosofice ale justiției politice în societăți posttotalitare, vezi Gyorgy Bence, *Political Justice in Post-Communist Societies: The Case of Hungary* (Washington: Wilson Center, Occasional Paper no. 27, April 1991), cu comentarii de Jeri Laber și Vladimir Tismăneanu.
53. Vezi Alexandru Paleologu și M. Semo, C. Trean, *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans* (Paris: Balland, 1990), în special pp. 219-228, și Edward Behr, *Kiss the Hand You Cannot Bite: The Rise and Fall of the Ceausescus* (New York: Willard Books, 1991).
54. Vezi Jean-François Revel, "Roumanie: flagrant delit", *Le Point* (Paris), 12 martie 1990, p. 87.
55. Pentru biografia lui Iliescu și rolul său în reprimarea mișcărilor studențești din anii '50, vezi 22, no. 40, 9-15, octombrie 1992, p. 16.
56. Vezi Davis Binder, "An Aristocrat Among the Revolutionaries", *New York Times*, 27 December 1989.
57. Principal autor al primei Proclamații a FSN-ului către țară, Mazilu a rupt-o cu FSN în ianuarie 1990 și a scris un interesant expozeu autobiografic pentru revista emigratiei române din New York, *Lumea Liberă*. În conformitate cu cele scrise de el, lui i-a părut extrem de clar că Ion Iliescu și Petre Roman aveau o agendă comună de asfixiere a ardorii revoluționare a maselor. Criticile lui Mazilu au provocat o campanie sistematică de pîngărire lansată împotriva lui de către presa proguvernamentală. Unul dintre elementele folosite în această campanie era trecutul lui Mazilu, inclusiv scurta perioadă petrecută de acesta ca director al școlii de Securitate de la Băneasa. Se pare că foștii colegi ai lui Mazilu nu au putut accepta conversiunea lui la anticomunism și au pornit o campanie pentru a-l compromite.
58. Mai tîrziu, *România liberă* își va retrage acuzațiile împotriva lui Mazilu.
59. Pentru distrugerea partidelor democratice românești în timul anilor stalinismului dezlănțuit, vezi Gheorghe Bolduro-Lătescu, *Genocidul comunist în România* (București: Editura Albatros, 1992).
60. Metamorfoza statului birocrație este la fel de caracteristic tranziției postcomuniste din alte țări. Vezi Lev Timofeyev, *Russia's Secret Rulers: How the Government and Criminal Mafia Exercise Their Power* (New York: Knopf, 1992).

(continuare în numărul viitor)

Vladimir Tismăneanu - Profesor de Științe politice și Director al Centrului de Studii ale Societăților Postcomuniste al Universității din Maryland (College Park). Autor al mai multor lucrări de științe politice publicate în SUA și în lumea întreagă, precum și a unor volume de publicistică tipărite în limba română. Ultima sa lucrare importantă este *Fantasies of Salvation. Democracy, Nationalism and Myth in Post-Communist Europe* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1998).

O carte de antropologie culturală și politică

Cartea * lui Andrei Oișteanu recuperează, de fapt reinstalează în cultura românească – la niște niveluri pe care cîndva le-a avut, dar pe care acum riscă să le piardă – lipsa de patimă și dreapta socrință, cum se spune în patristica răsăriteană. Este foarte multă patimă azi în orice discuție, chiar de cel mai înalt nivel de speculație intelectuală sau de erudiție.

Pentru a mă exonera de suspiciunea că nu aş vorbi cu totă sinceritatea, vreau să spun de la bun început ceea ce nu-mi place la această carte, și anume titlul. Există un fel de suprematism al erudiției să ai titluri grecești: *Eros și Logos, Mythos și Logos*, și aşa mai departe. Adică, să ajungi să-ți pui literatura sub o deviză din capul locului savantă are ceva care pe mine mă crisează, care-mi aduce aminte de un anumit abuz de etimonuri grecești, care se practica cîndva, într-o perioadă pe care eu nu am agreat-o.

Dar, spun aceasta ca să vă liniștesc, să elimin orice fel de suspiciuni, pentru a-mi mărturisi enorma admirație umană și satisfacție personală pe care mi le-a provocat lectura acestei cărți încă de cînd a apărut, în prima sa ediție. Mai ales că aveam o conștiință vinovată, de mult, față de autor.

* Fragmente din prezentarea făcută de Alexandru Paleologu cu ocazia lansării cărții lui Andrei Oișteanu, *Mythos & Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală* (Editura Nemira, București, 1997; ediția a doua, revăzută și adăugită, 1998), la Tîrgul Internațional de carte, Bookarest, 4-8 iunie 1998. Au mai vorbit George Pruteanu, Dan Petrescu și autorul.

I-am datorat o altă mare bucurie intelectuală, cu mulți ani în urmă, pentru că a avut gentilețea să-mi trimită o altă carte a sa, *Grădina de dincolo*, pe care am savurat-o, dar nu i-am mulțumit pînă în ziua de azi. M-a onorat mult acest gest. Andrei Oișteanu se plasează pe o tradiție cu totul onorabilă, de natură să ofere culturii românești dreptul de a privi de sus lumea valorilor, lume în care avem tendința de a fi complexați, ca și pe alte teritorii. Sîntem complexați din cauza urbanisticii noastre, a urîtei înfățișări a multor concețieni, a faptului că sîntem ignorați de Occident, complexați că lipsim, de pildă, din *Cartea Neagră a Comunismului* (vina este și a noastră, nu numai a ignoranței celor care au alcătuit carte). De multe ori, o atitudine intelectuală și o erudiție ca ale domnului Oișteanu sînt de natură să ne vindece, dintr-o dată și fără risc de recidivă, de astfel de complexe. și aceasta pentru că, mai întîi, el reînnoadează tradiție care începe cu Hasdeu și cu marele lui discipol Lazăr Șăineanu și include și un alt mare savant și erudit, Moses Gaster, ultimii doi expulzați din România din rațiuni de antisemitism.

Carta lui Andrei Oișteanu – căreia dl. George Pruteanu i-a făcut un examen exhaustiv, capitol cu capitol, scutindu-mă pe mine de asemenea act necesar – mă aduce la mărturisirea (strictă) că a citi această carte te decomplexează, pe tine ca om care te suspectezi de insuficientă erudiție. Toți care am ajuns în viața noastră să practicăm o oarecare erudiție știm că ea epatează pe

profani. De fapt, ea se dobîndește ușor, prin favoarea unor zeci care te ajută. Iar cînd se dobîndește, beneficiarul ei este așa de satisfăcut, încît capătă un fel de privire de sus, un fel de suficiență, de aragonță, un fel de alură de mag și de inițiat. Or, Andrei Oișteanu practică o erudiție la îndemînă, comunicativă, imediată, simpatică, a cărei necesitate vine de la sine. Ea nu apare deloc, la el, sub forma unei etalări ostentative; are însă o extrem de fină și subtilă capătăție, care este voluptatea erudiției, o voluptate ușor abuzată, ușor ironică, de aceeași natură cu aceea pe care o întîlnim la Odescu, în principal în *Pseudokineghetikos*.

Vorbind despre antisemitism și despre alte forme de intoleranță, de care se ocupă Andrei Oișteanu în cartea sa, aş vrea să amintesc un eveniment din viața mea personală, petrecut în 1990, cînd m-am aflat în Franța, pentru o scurtă perioadă de timp, cu o anumită misiune oficială. Am luat parte la o masă rotundă, la un colocviu la Sorbona, pe tema „Încotro merge Europa de Est?”, organizat de publicația *Libération*.

Cu acel prilej, l-am auzit pe Bronislaw Geremek spunînd niște lucruri care m-au impresionat puternic. Pentru mine ele au fost foarte importante pentru că mi-au deschis ochii asupra unor stări de spirit, de care e bine să fii avertizat ca să nu rîști să aluneci în dezamăgiri absurde. Să nu credeți – spunea Geremek în martie 1990 – că după căderea zidului Berlinului și după prăbușirea comunismului o să vină imediat, de la o zi la alta, o lume a statului de drept, a comportamentului civilizat, a îngăduinței, a înțelegerii mutuale. Dimpotrivă, veți vedea că vor apărea vechi demoni, ce vor stîrni pasiuni. Pentru că, spunea dînsul, nu

este posibil ca recuperarea memoriei colective și istorice să se poată face senin, liniștit și elegant. Din contră, ea îmbracă aspecte violente, excesive, pasionale, pentru că nu se poate să te reintroduci, dintr-o dată, într-o lume din care ai fost brutal smuls de jumătate de secol. Deci, așteptă-ți să vezi, din nou, excese xenofobe, patimi naționaliste, antisemitism, care nu vor avea – pentru cei care caută motivele lucrurilor – cauze obiective detectabile. Se manifestă un fenomen de dificilă recuperare, de reintrare într-o condiție de mult pierdută.

Pentru mine, intervenția lui Bronislaw Geremek a fost de o mare importanță, fiindcă și eu eram atunci dintre naivii care credeau că am scăpat de comunism și că mîine, poimîine o să fie așa cum era în tinerețea mea. Or, s-a întîmplat cum a prezis Geremek. Nici acum nu am ieșit din aceste tensiuni, din aceste excese și din aceste paroxisme, dar parcă încep să se înnoiească, încep să aibă un ton și un stil mai obosit și mai formal.

În tot cazul, vreau să spun cîteva cuvinte despre un capitol extrem de important al cărții lui Andrei Oișteanu, și anume „Evreul imaginari” versus „evreul real”, o temă care astăzi este încă dificilă, încă primejdios de abordat, nu numai pentru că sensibilitățile sunt exacerbate, dar și pentru că sunt suspiciuni immediate, care se nasc și de o parte și de cealaltă. Or, prinț-o atitudine absolut senină, încărcată cu o nuanță de humor sau încercând să capteze umorul posibil în asemenea teme și să îl folosească liniștit, ca antidot, Andrei Oișteanu tratează într-un mod tămăduitor o temă atât de fierbinte, de dificilă și de tensionată, de natură să nască între oameni suspiciuni și priviri îndoioinice. Tema acestui capitol,

RICHARD PIPES
Scurtă istorie a Revoluției ruse
traducere de Cătălin Pîrcălabu
București, Humanitas,
colecția „Procesul comunismului”
pag. 382, preț neprecizat

În lipsa traducerii monumentalei lucrării *The Russian Revolution*, publicul românesc trebuie să se mulțumească cu versiunea

prescurtată, care nu este însă lipsită de interes. Richard Pipes este recunoscut în lume drept cel mai mare istoric al revoluției bolșevice, al perioadei țariste și stalinismului, după cum este recunoscut și pentru calitatea expertizelor cu privire la sistemul communist sovietic.

Profunzimea înțelegerii sale cu privire la natura comunismului l-a făcut să pună la îndoială modul în care serviciile de

intelligence americane furnizau președinților SUA, Congresului, altor factori decizionali

informațiile și evaluările lor

privind marele rival din timpul Războiului Rece. De aceea, Pipes a fost pus în fruntea unor echipe academice de analiști, iar evaluările acestora au contribuit

la găsirea soluțiilor optime pentru lovitură mortale date puterii sovietice. Ca să ajungă să cunoască însă atât de bine natura puterii comuniste și a serviciilor de poliție politică, Pipes a trebuit să se ocupe pe

îndelete de modul în care acestea au apărut și s-au consolidat. Cartea este mult mai palpitantă decât un *thriller*. Ea se ocupă de autentica istorie a

modului în care s-a instaurat comunismul, cu atât mai necesară cu cît publicul nostru a avut pînă acum la dispoziție doar variante falsificate.

Istoria ascunsă, istoria regăsită

Mi-a fost greu să citeșc carteau lui Gail Kligman, *The Politics of Duplicity*.¹ Greutatea vechea din omeneasca mea tendință de a fugi de durerea memoriei. Această durere este încă vie în mine, aşa cum este încă vie în multe femei din generația matură. Multe dintre noi poartă în suflet povara descotorosirii de copiii nedoriți, spaima de controale forțate, vina pentru viețile refuzate. Multe dintre noi poartă în trup mutilările anilor politicii pronataliste: cancere de col, histerectomii, prăbușiri metabolice. Multe dintre noi își amintesc viu că nu mai era nimic privat și nimic intim în viața noastră.² Alte mii de femei ca și noi (după statisticile oficiale, peste șapte mii) nu își mai amintesc însă nimic. Au murit de septicemie sau de hemoragii. Memoria lor este întrupată în copiii orfani, în soții văduvi și în părinții încă vii.

Noi am învățat că istoria este eroică, plină de lupte adevărate pentru idei. Suferința morală și biologică derivează din sarcini nedoreite, la fel ca și moartea din aceste cauze nu sunt eroice. Deci nu sunt demne să fie consemnate istoric. Acestei concepții despre istorie i se adaugă prejudecata că

experiенțele femeiești sunt triviale și că e bine să întoarcem capul în altă parte atunci cînd, din greșeală, dăm peste astfel de narăjuni. În ultimii opt ani am mai încrezut involuntar o prejudecată, anume aceea prin care istoria comunismului românesc se reduce ca interes la perioada 1948-1964. Sîntem esențial datori cu istoria comunismului naționalist căruia cei mai mulți dintre noi i-am fost victime și complici, dacă nu cumva, unii dintre noi, chiar demiurgi.

Ceea ce face Gail Kligman în această carte este în primul rînd o operație de trezire. Din prejudecata despre ce este și ce nu este demn de a fi obiect al analizei sociologice și istorice. Din amnezia despre istoria vieților noastre. Ea ne preia fuga de noi însine, restituindu-ne cultural memoria unor vieți în care duplicitatea și complicitatea anilor '66-89 deviniseră moduri de supraviețuire. Ceea ce face Gail Kligman, în al doilea rînd, este să zdruncine spiritele vestice contemporane din liniștea istoriei lor ferită de totalitarism. Atât de ferită, încît a făcut posibilă întrebarea pe care mi-au pus-o în 1995 studenții de la Cornell University: *Why you Romanians hate your children?* Gail a răspuns în locul nostru, cu luciditate și cu simpatie comprehensivă. Cu empatie asumată. Academic și simplu. Pentru cercetători, pentru politicienii mereu ispititi să controleză statul facultățile reproductive

ale femeilor, dar și pentru un public mai larg care vrea să știe cu ce fel de lume a fost contemporan. "Cazul României trebuie să fie viu în mintea celor ce ar încerca să interzică avortul în Statele Unite (sau altundeva). Alminteri, pentru noi, cei care trăim în Statele Unite, visul american va deveni un coșmar american căruia toți ii vom fi martori și de care vom răspunde cu toții".³

Vestului, adesea orb și surd la ceea ce se întâmplă dincolo de cortina de fier, îi este destinat ultimul capitol al cărui. Acelui Vest liber, în care drepturile omului s-au opriți uneori la pragul caselor. Vestului care dezmarginăște granițele libertății individuale, dar care adeseori este ispitit să controleze statul actual fundamental al alegerii; pe cel de a da sau a refuza să dai viață. Ispita interzicerii avorturilor reapare periodic în toate statele "libere". Ea se prevalează de o retorică deloc mai prejos față de cea a statului totalitar.

Ceea ce reușește să demonstreze autoarea, prin forța datelor asupra cazului paradigmatic al României anilor Decretului 770 este faptul că, departe de a-și atinge scopul - creșterea demografică, o politică în care avortul este criminalizat conduce spre efecte contrarie: scădere demografică, mortalitate maternă, mortalitate infantilă, copii cu handicapuri severe, femei mutilate fizic și psihic, suferință morală, irresponsabilitate parentală și cohorte de "copii ai nimănui". Acei copii pe care occidentalii îi privesc stupefați la jurnale și cărora noi le strecurăm, dejă plăciniști de stereotipia scenei cotidiene, o sută de lei cînd ne cîntă refrenul "banal": "M-a crescut orfelinat", nu părinții mei, ci statu'; Ce n-ăda, ce n-ăsa da, S-o cunosc pe mama mea".

* Gail Kligman, *The Politics of Duplicity. Controlling Reproduction in Ceausescu's Romania*, Berkeley, California, University of California Press, 1998.

Eoul lucrării *The Politics of Duplicity* a fost mare atât în mediile cercetătorilor, cît și a celor implicați în decizia politică americană, mulți considerind că experiența tragică a României este o lecție cu indiscutabilă relevanță internațională. În sensul valorilor democratice, această experiență ne relevă un caz crucial despre consecințele dramatice ale separării între drepturile sociale și cele individuale. Oglinda suprafetei și adâncimilor vieții omenești sub totalitarismul ceaușist face să amuțească vocile fundamentaliste care, de dragul principiului (adesea din rațiuni onorabile-deontologiste), produc decizii cu consecințe de genocid și tragedii morale pe care, în numele unei morale abstracte, "marii principialiști" le ignoră.

Iată-ne deci în fața unei cărți despre coșmarul românesc căruia noi, cei maturi, i-am fost martori, victime și complici. Politica duplicității ne arată în toată golicunea noastră, chiar dacă nu am fost parte a nomenclaturii și aparatului represiv. Ne arată cum am încercat să rezistăm prin minciuni la minciună, cum am înșelat înșelătoria generală, cum am păcălit marea cacealma socială. Kligman ne arată aceste practici cotidiene dincolo de ședințele de partid. Femei care tăceau vinovat despre propriile practici de subminare a politicii pronataliste, aplaudând cuvîntările lui Ceaușescu despre "datoria patriotică a femeii române". Femei care foloseau andrelle, rădăcini de plante, garouri, apă oxigenată, masaje în forță ca "să păcălească" planul de făcut copii al regimului. Doftoroaie de țară care ajutau femeile "să scape de lucrul acela". Medici și moașe care înfierau focarele a-

vortive în ședințe, făcînd chiurejate clandestine pe mai mulți sau mai puțini bani. Procurori care soseau cu satisfacție sadică, dînd buzna în cabinete ginecologice ca să prindă pe cele ce submina politica demografică, închizînd ochii din cînd în cînd, căci și ei aveau cîte o "pilă" însărcinată. O lume în care suferința și sacrificiul erau ridicate la rang de virtute supremă. Plăcerea de orice natură era ilegitimă. Într-o bună tradiție fundamentalistă, familia sănătoasă a comunismului era aceea în care indiferent cît de mult se detestau doi soți, ei nu puteau divorța decît cu grave consecințe sociale; și, oricît de mult se plăceau doi oameni, ei nu puteau să facă dragoste legal decît în scopuri reproductive și în interiorul celulei de bază a societății.

"Statul paternalist a uzurpat 'dreptul' patriarhal și patrilinear al bărbatului de a proteja sexualitatea și pînțecile femeilor, desființînd atât controlul legal al bărbătilor, cît și pe cel al femeilor asupra fertilității femeiesti... Lectura fundamentală a politicii demografice românești, a cărei piesă centrală a constituit-o re-criminalizarea avortului, este aceea că legătura trebuie să protejeze avorturile sigure. Dosarele istorice comparative ale mortalității materne în țările în care avortul este interzis indică limpede faptul că femeile caută în astfel de situații căile ilegale că să avorteze atunci cînd opțiunea de a preveni sau de a elimina o sarcină nedorită nu le sunt accesibile. Pe scurt, femeile își riscă viața că să poată obține controlul fertilității proprii... accesul la cunoașterea metodelor contraceptive, atât de către femei, cît și de către bărbăți este aspectul critic al practicilor sexuale și repro-

ductive, și, desigur, al controlului fertilității".⁴

Citatul anterior este o concluzie majoră a unui demers care este o demonstrație de cercetare cantitativă și calitativă făcută la standarde înalte. Gail Kligman s-a aplecat asupra datelor empirice (statistici, cercetare de teren, interviuri, dosare) așa cum rar am făcut noi, cercetătorii români. Si nu am făcut-o fiindcă, pe de-o parte, din 1977 cercetările sociologice au fost interzise; pe de altă parte, o astfel de temă într-o societate ipocrită ca aceea comunistă și cu remanența de ipocrizie pe care o avem și astăzi nu ar fi fost posibilă. Dacă cercetătoarea americană nu s-ar fi aplecat ani de zile asupra politicii pronataliste în România și dacă mulți români nu ar fi ajutat-o să-și ducă la bun sfîrșit culegerea datelor, riscam, cred, ca această parte de istorie să rămînă ascunsă pînă la uitare definitivă. Este o istorie care nu ne convine din mai multe motive: arată că în totalitarism am avut cu toții suferințe comune. Dar nu chiar toate. Bărbătilor nu le-a fost violată la scară mare intimidarea fizică, nu au făcut septicemii din avorturi, nu au zăcut anemiați de hemoragii și nu au făcut pușcărie că "au scăpat" de o sarcină nedorită. Mai mult, unii dintre ei, rămași văduvi, și-au abandonat copiii la orfeline și și-au refăcut viața cu altă potențială victimă a politicii pronataliste. Nu ne convine să citim în cartea lui Gail Kligman că în afară de nomenclaturi și securiști au mai dat o mînă de ajutor regimului totalitar și multe alte categorii onorabile: medici, judecători, procurori. Desigur, cu omenscul motiv de a nu-și periclită libertatea sau poziția profesională. După cum nu ne

convine ca, reflectînd dincolo de carte, să ne dăm seama că vinovații sătem și cei care, profesorii fiind, am ocolit în educație subiectele referitoare la sexualitate și reproducere, ca "nedemne" de înalta cauză a educației socialiste. Cele mai multe femei care au mărturisit despre avorturi au mărturisit și că nu aveau cea mai elementară educație reproductivă.

Pentru cei ale căror așteptări se concentrează unidirecțional: controlul statului asupra facultăților reproductive și consecințele acestuia, trebuie să spun că această lucrare oferă o mare surpriză. Analiza intervenției statului, a mecanismelor duplicității și complicității între anii '66-89 vizează politica pronatalistă ca pe un caz paradigmatic. Anume, acel caz care dă seamă în sens profund de un demers înscris unei întreprinderi de valoare teoretică mai largă: *o etnografie a societății și a funcțiilor statului totalitar*. În acest sens, "reproducerea slujește ca localizare ideală prin care poate să fie iluminată complexitatea relațiilor formale și informale între stat și cetățeni, sau noncetățeni, cum este cazul situației de față".⁵ Statul maximal, statul ubicuu, producea și instituționaliza politici, producea mecanisme de implementare și control, ne determina, până la nivelul vieții intime, alegând în locul nostru, al noncetățenilor tratați ca ființe infantile, lipsite de discernămînt. Toate aceste pătrunderi ale "statului părinte-resresiv" în viața noastră nu ar fi fost cu puțină fără ceea ce Gail Kligman descrie pe larg ca mecanisme cotidiene ale duplicității, manifestate ca schizofrenie între discursul public și cel privat, ca prefăcătorie genera-

lizată pe care o justificam ca pe o "artă a rezistenței", a trișului, a lui "zi ca ei și fă ca tine". Mecanismele de supraviețuire prin duplicitate au transformat noncetățenii în complici ai statului. Dacă a trăi însema să te prevalezi de practici ilegale, fiecare dintre noi devine vulnerabil și tinde spre lașitatea vinovatului. "Prin intermediul strategiilor disciplinare instituționalizate și a retoricii despre acestea, statul a definit parametrii permisibilui și tolerabilului", după cum a constituit și o "ordine simbolică ce se slujea pe ea însăși și prin intermediul căreia alte interese decât cele ale statului au fost complet subjugate".⁶

Gail Kligman nu ne acuză. Dimpotrivă, ea încearcă să decodifice mecanismele sociale prin care am ajuns victime colaboraționiste ale unui sistem care ne-a pătruns până la nivelul controlului uterin, mecanisme care ne-au făcut duplicitari și complici. Mai mult, ea găsește și partea noastră sublimă de riscare a libertății și profesiei ca să ne ajutăm între noi în rețea de solidaritate privată, în rețea de rezistență ascunsă împotriva "normării științifice a proprietelor noastre nevoi", inclusiv a celor legate de comportamentul reproductiv-sexual (ar fi foarte importantă o altă lucrare care să descrie la fel de viu și să analizeze la fel de științific rețelele rezistenței private: redistribuirea hranei, hainelor, mobilierului, "trișul" cotidian al rației alimentare, sistemele improvizate de iluminat și căldura, disidențele față de educația oficială).

Pentru cei care sunt educați în mituri intelctoralist-elitiste și nu suportă "caborirea" în târiful celui mai concret dintre faptele

brute: intervenția statului în propriile noastre utere, cartea rămîne o probă de forță a cercetării asupra unui fenomen care se multiplăce pe măsura împuñării vieților noastre: cel al propagandei.⁷ Propaganda a devenit singura ofertă care a excedat cererea. Nici o resursă nu a fost folosită cu zgîrcenie. Doar ea hrănea pînă la greață viața noastră cotidiană sleită și frustrantă. Specia de propagandă analizată de către Gail Kligman este cea reproductivă. Ea a început să curgă imediat după Decretul 770 din 1966. Ce este curios e că seamănă ca două picături de apă cu discursurile actuale ale inițiatorilor proiectului de lege pentru interzicerea avorturilor și cu discursurile naționaliștilor care tremură retoric de frica "împuñării" ființei naționale. Toate aceste discursuri conțin obsesia grijiilor pentru cei nenăscuți și sint oarbe și surde la nevoie celor născuți deja. Genele sunt mai importante decât indivizi. Ele sunt scop în sine în calitate de "purtătoare de neam". Persoanele sunt doar mijloace de împlinire a neamului prin nemurire genetică. Autoarea americană (e ciudat să-i spun așa, odată ce, prin interesul ei pentru comunitățile pe care noi le dăm uîtării, cum este cea din Maramureș, sau pentru problema istoriei trăite de noi însine, Gail Kligman se dovedește mai efectiv și mai eficient româncă decât mulți români autoexilați în lumea ideilor pure) disecă întregul arsenal de vorbe proferate de medici, cercetători și activiști. Aceste vorbe "demiurgice" desfăințau și delegitimau orice alegere liberă a rolului de părinte. Avortul este "masacru intrauterin", "amic perfid al viitorului biologic al

poporului", duce la "declinul mîinii de lucru", subminează independența patriei, denaturează "împlinirea destinului femeiesc", e un atac la "patria mamă" și la "plaiul strămoșesc", împuñăză patrimoniu "partidului părinte".⁸ Comunismul nu a operat niciodată cu o etică a drepturilor (alta decât cea pentru nenăscuți). El a operat doar cu o etică a datoriei, zgomotos propagată pe toate canalele. Pe lîngă datoria de a construi societatea socialistă multilateral-dezvoltată, femeile mai aveau și datoria patriotică de a naște și crește copii, în genere nu mai puțin de patru "pe cap de femeie". Kligman ne amintește cît de "importantă" eram în programele partidului. Cum îmbinam armonios rolul de mame cu cel de producătoare, activiste, soții. Cum creșteam "generații robuste", cu o înîmă pe strung și alta pe steag. Cum eram promovate în toate funcțiile, cît să uităm complet că suntem altceva decât mașini de producție și reproducție. Si cum ne exprimam în discursul public mîndria că voînța proprie ne este călcată în picioare și că avem sansa unică a dublei zile de muncă.

Subiecții cărții suntem noi, generațile mature din România anilor '80. Știu cît de mare ne este ispita să aruncăm peste bord amintirea unei istorii care ne doare acut. Despre această istorie vorbește cercetarea lui Gail Kligman. Deocamdată le vorbește americanilor. Le vorbește preventiv, făcînd din viețile noastre schismaticice o lecție pentru toți cei care sunt ispiti să se substitue deciziei personale în probleme personale cum este aceea crucială de a da viață și de a răspunde pen-

NOTE:

1. Lucrarea a apărut în 1998, la University of California Press. Ea este alcătuită din opt capitole: "Building Socialism in Ceausescu's Romania. Politics as Performance", "Legislating Reproduction under Socialism", "Protecting' Women, Children and Family", "Institutionalizing Political Demography: The Medicalization of Repression", "Spreading the Word-Propaganda", "Bitter Memories: The Politics of Reproduction in Everyday Life", "Legacies of Political Demography", "Coercition and Reproductive Politics: Lessons from Romania". Lucrarea cuprinde tabele statistice extrem de relevante, dar seci ca orice statistici. Ele sunt întrupate însă în nenumărate mărturisiri personale, relatari de procese și, mai ales, de analizele calitative strălucit conduse de către autoare. Bibliografia este impresionantă. Ea cuprinde de la autori de primă mînă în zona studiilor sociologice și a celor de gen, la articole din *Scînteia*. Kligman preia și ceea ce noi am aruncat la coș în goana noastră spre o amnezie rapidă.
2. În 1987 a trebuit să fac operație la un picior. Îmi trebuia adeverință că nu sunt însărcinată. Medicul a refuzat să mi-o dea în urma unui control ginecologic, m-a chemat în timpul ciclului și, ca să nu trișez, mi-a administrat al doilea tampon. În prezua operației mi s-a mai făcut un test pe broască și s-a considerat că, neînșelind vigilenta partidului și a "brațului său secular", merit să mi se opereze piciorul.
3. Kligman, *op. cit.*, p. 251.
4. *Ibidem*, pp. 245-246.
5. *Ibidem*, p. 3.
6. *Ibidem*, p. 4.
7. Vezi capitolul "Spreading the Word-Propaganda", pp. 116-147.
8. Vezi același capitol, pp. 124-130.

Mihaela MIROIU

Singurătatea imperativului moral

Cine încearcă să evaluateze consecințele prăbușirii comunismului doar la nivel politic și instituțional va fi un pic dezamăgit. În schimb, marea surpriză vine dacă evaluăm consecințele morale și individuale: într-o țară cu o tradiție colectivistă ce precede comunismul, cea mai spectaculoasă consecință a căderii comunismului este înflorirea individualismului, în condiții sociale care nu degradă personalitatea. Democrația are încă multe carente; în schimb, spiritul liberal se afirmă nestingherit. Nu dispunem încă de norme, proceduri și instituții solide, în schimb avem personalități în stare să schimbe actuala stare de lucruri: vom și dacă aceste personalități sunt destule în măsura în care, înțîlnind obstacole în propria afirmare, ele vor găsi mijloacele de a le înlătura, de a construi o democrație de tip liberal. Cine vrea să se convingă de greutatea acestei înfruntări – pe care Herbert Spencer o numea odată individualul împotriva statului – poate citi ultima carte* a lui Gabriel Andreescu, *Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă*. Ea face parte din genul autobiografic, dar subtitlul ei – *Jurnal tematic* – ne indică faptul că avem de-a face cu altceva decât cu o simplă consențire a unor întâmplări personale, intime. De altfel, chiar autorul ne indică acest lucru, într-un scurt „cuvânt înainte”:

* Gabriel Andreescu, *Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă. Jurnal tematic*, Iași, Polirom, colecția „Ego”.

mentale – statul maximal –, societatea civilă inventează organizații nonguvernamentale.

Gabriel Andreescu a înființat, împreună cu Renate Weber și Valentin Stan, un Centru de Studii Internaționale. Este semnificativ că autorul folosește pentru a-l desemna termenul de *think-tank*, iar nu pe cel de centru sau institut de cercetări. Strict etimologic, termenul de *think-tank* este extrem de sugestiv și polisemantic: *tank* înseamnă atât „container”, cât și „tanc”, iar asocierea cu *think* ne dă imaginea fie a unui recipient mental, un laborator reflexiv, în interiorul căruia sînt experimentate tot felul de idei, fie a unui vehicul de luptă intelligent; iar dacă vom combina aceste două imagini vom obține ceea ce *Oxford American Dictionary* numește „o organizație de cercetare care analizează probleme politice sau sociale sau economice etc. în folosul guvernămintului sau al firmelor de afaceri”. Dacă în SUA sau în alte state occidentale încurajarea think-tank-urilor independente face parte din reflexele pluraliste ale unei societăți bazată pe competență reflexivă, în România existența unui asemenea centru alternativ de expertiză nu poate fi decît o sursă de spaime, suspiciuni, acuzații, iar în ultimă instanță să prilejuiască interpretări de tipul teoriilor conspiraționiste.

Așa s-a întîmplat cu cel mai celebru produs al Centrului de Studii Internaționale, studiul privind relațiile României cu Republica Moldova. În condițiile clare ale stabilității și garantării granițelor existente în Europa, intelectuali și politicieni de toate culorile din România susțineau, fără să se gîndească la consecințe, teze de tip revizionist, care conduceau la revendicări teritoriale. Studiul

semnat de Andreescu, Stan și Weber a venit să dinamiteze o serie de clișee existente, susținând teze precum următoarele:

- teritoriile din Moldova și Ucraina „au rămas în componența URSS nu ca urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov, care nu mai avea nici o valoare la sfîrșitul războiului, ci ca urmare a reglementărilor Tratatului de Pace din 10 februarie 1947, care a consacrat o realitate politico-teritorială bazată pe raporturile între învingătorii și învinșii din războiul mondial”;
- anularea consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov nu anulează consecințele politico-teritoriale ale Tratatului de Pace din 1947, care constituie baza stabilității europene postbelice, indiferent de justitia sau injustitia reglementării situației frontierelor;
- locuitorii Republicii Moldova au tot dreptul să se consideră „moldoveni”, ceea ce face în mod automat din cei care se declară români o minoritate națională;
- raporturile dintre România și Moldova trebuie să se supună intereselor de moment ale României, nu realităților istorice de acum 50 de ani; cum interesul României este integrarea euro-atlantică, ea nu oferă prea mari șanse unei unificări cu fostă țară sovietică și actuală membră CSI.

În afara apetitului său conceptual și argumentativ, Gabriel Andreescu are și talent literar, iar toate aceste calități îl ajută să reconstituie atmosfera de violentă ostilitate și de radicală denaturare a tezelor enunțate. Din descrierea reacțiilor evas generale față de studiu, cititorul intelligent și ne-părtinitor întrevede o clasă politică și o elită intelectuală animate

de un naționalism agresiv, decerbat, complet antieuropean.

Cu toate că reacțiile cele mai dure au venit din partea celor mai diverse publicații (*Dreptatea, Mișcarea, România liberă, România Mare, Totuși, iubirea*) și personalități (Victor Bîrsan, Radu Vasile, Liviu Petrina, Anton Uncu, Leonard Gavriliu, Liana Petrescu, Ion Iliescu, Ion Maxim, Ion Bruckner, Alin Teodorescu, Andrei Pippidi, Mircea Diaconu, Alexandru Paleologu, Anca Șincai etc.), există o convergență a acestora pe linia contestării argumentelor raționale și a principiilor dreptului internațional. Autorul știe să prezinte lucrurile astfel încât să le contrapună acestor promotori ai pornirilor autohtoniste pe cărțea dintre cei mai distinși politicieni și intelectuali occidentali, care au apreciat studiul în mod favorabil (Jonathan Rickert, însărcinatul cu afaceri al SUA; Flemming Mørch, ambasadorul danez; Christos G. Alexantridis, ambasadorul grec; dr. Piotr Switalski, din partea Secretarului General al CSCE, care reținuse studiul ca material analitic de bază pentru CSCE; Vladimir Tismăneanu; Mihnea Berindei etc.). Atunci cînd este vorba să precizeze motivațiile unora dintre cei care au atacat studiul, Andreescu este neîntrecut în a face corelații ce ar trebui să ne dea de gîndit:

– suspiciunile față de Radu Vasile se legau de faptul că „era liderul țărănist care înaintea alegerilor a vorbit insistent de o viitoare coaliție între PDSR și PNȚCD. O idee aberantă, fatală politic și capabilă să împiedice victoria din noiembrie. Această formulă face parte dintr-o strategie bine pusă la punct, de vreme ce putea fi susținută în cele mai ciudate locuri, de cele mai diferite persoane: de la ambasadorul Americii, Alfred Moses, la București, pînă la ambasadorul României, la Stockholm. Ceea ce îi asemăna pe susținători era legătura lor – vizibilă ori ocultă, cumpărată sau cîştigată – cu strategii cuplului Ion Iliescu–Adrian Năstase. Radu Vasile a avut constant o poziție anti-UDMR și împotriva tratatelor cu vecinii – iarăși o forumulă politică comună cu PDSR”;

– Anton Uncu – „s-a manifestat, constant, împotriva compromisurilor necesare pentru încheierea tratatelor cu vecinii. Antimaghiar. (Se putea altfel?) Dar cea mai spectaculoasă și semnificativă intervenție a sa a constituit-o propunerea – făcută pe prima pagină a *României libere*, cînd se apropiau alegerile din 1996 – ca CDR să-și aleagă, drept candidat la președinție, pe Adrian Năstase”.

Cine ar putea să aibă nedumeriri în legătură cu „singurătatea” postulată în titlul cărții ar trebui să citească descrierea ședinței de la Grupul pentru Dialog Social dedicată discutării studiului privind relația România–Moldova. În urma acestei ședințe, membrii Centrului de Studii Internaționale iau decizia de a ieși de sub prestigioasa tutelă a GDS și de a deveni o structură independentă, cu statut juridic propriu. Într-un fel, atunci cînd ești apărătorul consecvent al principiilor morale și al logicii nu ai cum să nu te izolezi într-un climat dominat de ambiguitate morală și lipsă de logică, aşa cum este cel autohton. Prin urmare, Gabriel Andreescu ajunge să se distanțeze nu numai de PDSR, PRM, PUNR – cum era și firesc –, ci și de forțele opozitiei de altădată, fie că este vorba de PNȚCD, fie de CDR. Multe personalități

politice descrise de autor sănătate caricaturi, unii oportuniști gata să facă orice pentru cucerirea și păstrarea puterii, alții sănătate "lichele". Există însă și figuri luminoase, alții "alergători de cursă lungă", iar între aceștia se manifestă – în momentele de criză – o anumită solidaritate. Cum astfel de momente sănătate rare, Andreeșcu preferă să vorbească despre "singurătate".

Nu vreau să fur cititorilor din plăcerea lecturii, dar ar merită aici cîteva "tușe" relevante pentru descrierea unor personalități:

- Petre Roman: la Adunarea Parlamentară de la Strasbourg, întrebăt în legătură cu mineriada din iunie 1990 «Au fost bătuți studenți în Piața Universității?», a răspuns «Nu există nici un student care să fi fost bătut». M-am uitat consternat în ochii Smarandei»;
- Augustin Buzura: făcuse "trafic de influență la români din străinătate, cei care l-au curtat pe Iliescu pentru a se bucura de banii contribuabilului român – gen Petru Popescu", era unul "dintre mercenarii regimului Iliescu";
- Ovidiu Șincai (PDSR): "un personaj rațional, controlat, excellent pentru interfață pe care e bine ca un partid mafiot să și-o asigure cînd dă ochii cu lumea";
- Emil Constantinescu: în dezbaterea controversatului studiu era "cum îl știu îndeobște: pe linia de mijloc"; în decembrie 1997 l-a sacrificat pe Adrian Severin "din motive cel puțin obscure", tot atunci, "era evident că E.C. se întelesese cu Petre Roman" pentru a-l da jos din funcție pe Severin.

Jurnalul tematic al lui Gabriel Andreeșcu este și o excelentă analiză a modului în care s-a făcut, în perioada postcomunistă,

politica externă a României, de la pozițiile liderilor pînă la semnarea tratatelor de vecinătate, de la studiul competențelor din diplomația românească pînă la pozițiile de tot felul față de integrarea euro-atlantică. După ce citești acest text, cu greu pot să mai ai încredere în instituțiile și persoanele implicate în politica internațională a României. Ti se pare de la sine înțeles că se impune o schimbare radicală, iar cei care s-ar fi așteptat la acest lucru după noiembrie 1996 au toate motivele să fie dezamăgiți. Sînt însă în jurnalul lui Andreeșcu instituții ale presupusului stat de drept postdecembriști care nu fac față unei analize de tip instituțional, neîncadrindu-se în ceea ce se cheamă un stat de drept. Două exemple sănătate suficiente:

– Serviciul Român de Informații (SRI): "aveam date concrete referitoare la persoane din cadrul SRI care acuzau, în diferite ocazii, relațiile României cu Uniunea Europeană ori NATO (există un caz în evidență Comitetului Helsinki, o fată care lucra pentru guvern pe linia UE, anchetată la plingerea SRI). În investigațiile făcute în Moldova, asupra situației ceangăilor, mă lovisem de campanii antimaghiare ale ofișerilor SRI. Făcusem analize pentru *Revista Română de Drepturile Omului*, ale Rapoartelor SRI, din 1994 și 1995. Strategia antidemocratică și antieuropeană a acestei instituții era ușor de demonstrat. Pentru mine, rolul SRI în lansarea curențului extremist-naționalist și a integrării României era indubitat. A acceptat însă, după schimbările politice din noiembrie 1996, să rămînă prizonierul acestor forțe era o vină pentru care nici unul dintre principalii cîștigători ai competiției din '96 nu putea găsi vreo scuză".

– Consiliul Suprem de Apărare al Țării (CSAT): "problema «dezvăluirilor» făcute de CSAT ar fi, ca să spun așa, scandalul de suprafață. Pe acesta l-ar fi putut vedea oricine. Există însă un aspect al evenimentelor din 22-23 decembrie care pare mai subtil, dar în nici un caz mai puțin scandalos. Comunicatul CSAT a fost rezultatul deciziei unui număr restrîns de membri. Legea proprie nu prevede o astfel de procedură. Să trecem și peste elementul procedural. Dar, cerînd «domnului ministru Adrian Severin să și asume răspunderea politică pentru situația creată», CSAT și-a depășit limita competențelor. Consiliul și-a asumat un act politic echivalent cu demiterea ministrului de Externe. El a funcționat, prin această decizie, ca un guvern paralel. Iată un precedent prin care Emil Constantinescu împreună cu directorii SRI și SIE poate elabora răsturnarea oricărui alt membru al Executivului. Tulburător era nu atât atacul la echilibrul instituțiilor, cît absența reacției publice. Așa ceva costă chiar o democrație ceva mai stabilă".

Ar fi fost de așteptat ca, după victoria forțelor democratice în alegerile din noiembrie 1996, noua putere să folosească acele competențe din societatea civilă, care ar fi contribuit în mod substanțial la "curățarea" aparatului administrativ, dar mai ales a diplomației de foste elemente securiste și kaghebiste. Nu numai că aceste elemente au continuat să supraviețuască (vezi, în acest sens, liste cu diplomați formați la Moscova sau Leningrad, publicate de *Ziua*), dar oamenii precum Gabriel Andreeșcu au fost ținuți la distanță, "oamenii președintelui" au fost doar cei care au participat în mod direct la campania electorală. Ei au fost răsplătiți cu

posturi de consilieri prezidențiali, de șefi ai serviciilor de informații, de miniștri etc., cu toate că există oameni precum Gabriel Andreeșcu care au rămas la fel de marginalizați ca pe vremea guvernării Iliescu, cu diferența că acum puterea nu se mai poartă agresiv cu ei. Chiar și atunci cînd a fost vorba de aducerea în diplomație a unor personalități luminoase ale societății civile, de "alergători de cursă lungă" – cum ar fi fost cazul Smarandei Enache – comisiile de specialitate din parlament s-au comportat conform vechilor reflexe feseniste și a mentalităților cripto-comuniste. Din motive de delicatețe sufletească și de solidaritate cu cei votați în decembrie 1996, Andreeșcu nu spune explicit aceste lucruri, însă povestește în mod sugestiv cum a fost păstrat la distanță în mod politicos. După cum am mai scris, cei 15.000 de specialiști ai Convenției Democrație există, dar au fost ținuți pe margine de către interese politicieni. Cînd vine însă vorba despre super-specialiști și personalități morale de talia lui Gabriel Andreeșcu, nu am nici o îndoială că marginalizarea lor se leagă de teama unora de a nu fi eclipsați.

Jurnalul tematic al lui Gabriel Andreeșcu are o încarcătură atât de mare de substanță încât a-l comentă cu atenție ar putea duce la scrierea unei alte cărți. Dacă își poate reprosha ceva autorului este încrederea excesivă în Adrian Severin. Desigur, cînd judecata cu privire la cei din jur cade ca o ghilotină, este greu de crezut că poate să rămînă cu prea mulți prieteni. Însă există riscul unei excesive îngăduințe față de prietenii. Pînă la urmă însă, nici chiar Andreeșcu nu își poate trece cu vederea amicului sau atitudinea imorală și politicianistă în cadrul mini-războiului din interiorul Partidului De-

mocrat: "Înainte de a pleca, Severin ne-a spus: PD nu are cum să mai facă parte din actualul guvern. (Peste două zile avea loc Consiliul Național.) ... (Umlit, Severin introducește bătălia lui personală în hotărîrea PD de a ieși de la guvernare. Iresponsabilă, fără scuze.)

Ce facem? (Renate gîndeau numai din priviri.) Ce putem face? Cursa continuă".

Din nou apare aici tema singurătății alergătorului de cursă lungă. Ea este și morala unei astfel de cărți: într-o lume dominată de cei fără scrupule, de incompețenți, rău-făcători, extremiști, sprijinitori ai adevărurilor parțiale ale partidelor politice, singurii care mențin echilibrul sănătatei care se conduc în viață după principii morale, de tipul celor biblice sau de tipul imperativului categoric kantian. "Cei drepti" sănătatei sunt salvatorii rasei umane. Ei o ajută să nu-și uite menirea, să nu rătăcească drumul. Dacă Gabriel Andreeșcu a fost în timpul regimului comunism un disident, statutul său nu a schimbat după căderea comunității: într-o lume imorală și cinică, materialistă și lipsită de scrupule, el va rămîne mereu un disident.

Ce ne facem însă cu disidenții care sănătate și experții? În ordine pragmatică și cinică, ne putem lipsi de disidenți, dar nu și de experți! Înseamnă că lumea în care trăim nu este nici măcar clădită pe criteriile utilității, eficienței și meritului personal. Oare de ce fel de revoluție este nevoie în România pentru ca oamenii de tipul lui Gabriel Andreeșcu – "alergătorii de cursă lungă" – să nu mai fie nici singuri și să stea și la locul care li se cuvine?

Dan PAVEL

CRISTIAN SANDACHE
*Doctrina național-creștină
în România*
București, Paideia, Colecția
Paideia-Științe, Seria "Istorie"
pag. 150, preț necunoscut

O cercetare cu caracter mai mult istoric decît doctrinar asupra doctrinei care a animat

Partidul Național Creștin, rezultat din fuziunea Ligii Apărării Național-Creștine condusă de A.C. Cuza, cu Partidul Național Agrar, fostă fracțiune desprinsă din Partidul

Poporului al mareșalului Alexandru Averescu, având ca președinte pe Octavian Goga.

Cartea este puțin derulantă, deoarece se mișcă într-o asemenea zonă de ambiguitate

în care nu știm dacă autorul doar citează niște opinii de-a epocii sau este și de acord cu ele. Astfel, în concluzia cărții, autorul apreciază că doctrina național-creștină aparține sferei resentimentelor programatice, fiind un naționalism simplist și simplificator, "argumentat parțial". Dar în momentul în care autorul citează

"statisticile" vremii cu privire la preponderența evreilor în anumite zone urbane, în comerț, afaceri, industrie, presă, meserii liberale,

Sandache ajunge la concluzia "că raporturile dintre evrei și români se dovedeau suficient de delicate fie și pentru faptul că asistăm la două mentalități diferite, religia având în acest caz o importanță decisivă.

Fenomenul era propriu intregului spațiu est-central european". Cu astfel de judecăți de valoare, cartea poate servi drept model pentru cum nu trebuie să arate o analiză a unei doctrine politice.

Filosofie a ființei sau filosofie a națiunii?

Constantin Noica, filosof ("om de cultură", cum îi plăcea să se autodefinească), exercită o atracție atât în rîndul comentatorilor români, cît și în rîndul celor străini, comparabilă doar cu aceea a colegilor săi de generație, Emil Cioran, Mircea Eliade și Eugen Ionescu. Alexandra Laignel-Lavastine, autoarea unor eseuri notabile despre intelectualitatea românească, propune în carte sa "o abordare complexă a gîndirii și acțiunii lui Noica, încercînd să găsească o continuitate logică între texte sale filosofice și politice, pe de o parte, și modul său de acțiune, pe de alta, ambele coordinate fiind urmărite de la momentul angajamentului legionar pînă la retragerea sa la Păltiniș, unde creează o veritabilă "școală de înțelepciune"."

Autoarea încearcă să stabilească și o posibilă legătură între aceste două momente și încercarea de legitimare a național-comunismului², început – paradoxal –, chiar în momentul deja celebrelor Teze din iulie.

Întrebarea crucială a cărui ar fi, în ce măsură putem califica modelul întruchipat de Noica drept un model "culturalo-colaboraționist"? Cazul Noica apare, în viziunea autoarei, ca paradigmatic pentru o întreagă generație de filosofi români care au "alunecat"

de la ontologic – problematizarea ființei – la ontic – problematizarea "ființei – comunității – naționale". Această trecere se înscrie într-o mișcare mult mai amplă, care urmărește critica modernității, mai exact a "raționalității moderne" cu expresiile sale – individualistă și liberală/tehnocrată și funcțională (Noica, asemenei lui Heidegger, era terifiat de acel karamazovian "totul este permis/posibil", "care a instituit primatul exactității în fața primatului adevarului"), critica care echivalează la Noica cu o depășire, dacă nu cu o respingere astăzi a tradiționalismului, cît și a modernismului pentru o a treia cale, sintetizată în spiritul prepoziției – *întru* (în și către), care să realizeze trecerea de la "devenirea întru devenire" la "devenirea întru ființă".

Lavastine degajează cele două planuri de-a lungul cărora Noica operează critica raționalității moderne – cel democratic și cel totalitar, democrația în viziunea lui Noica urmărind realizarea neutralității în domeniul politic, și "abandonind Libertatea pentru cîteva libertăți". Pentru Lavastine, critica noiciană a democrației depășește virulență pe cea făcută totalitarismului – primul paradox.

Deși totalitarismul este considerat, la rîndul său, o dimensiune a modernității, care atomizează și izolează indivizii (în esență, democrația și totalitarismul fiind două fațete ale aceleiași medalii), diferența apare în privința efectelor. Aici, totalitarismul ar fi, după Noica, de o mie de ori preferabil democrației, oferindu-i omului un

"mai bun temei metafizic în lume" – al doilea paradox în viziunea autoarei. În totalitarism, nevoia lui "a avea", caracteristică omului democratic, își pierde sensul pentru a face loc Necesității și Responsabilității – evident, o responsabilitate și o necesitate care nu se raportează decât la propria condiție interioară, limitarea exterioară fiind totalitatem de ignorat pentru Noica. Autoarea urmează îndeaproape raționamentul lui Noica de-a lungul textelor sale, explicînd modul în care acesta ajuns de la critica rațiunii moderne, a individualului și a generalului, la fundamentarea unei "ontologii a naționalului". Această trecere apare, pentru Laignel-Lavastine, dintr-o nevoie a filosofului de a găsi "ceva mai original decât eul", care să-l circumscrie – valorile etnico-culturale. Autoarea sesizează și o oarecare confuzie sinonimică a filosofului între comunitate, noi, etnie, naționă, precum și o echivalare permanentă a particularului cu naționalul – "categorie eminentamente politică".

Una dintre liniile de forță ale cărui o constituie abordarea comparativă a demersului lui Constantin Noica – caracterizat printr-un raport perpetuu cu comunitatea națională, cu cel al filosofului ceh Jan Patocka – mentorul spiritual al Chartei '77, caracterizat de un raport cu "lumea ca totalitate". Această abordare a fost determinată la autoarea franceză de unele puncte comune identificate în cazul celor doi: surse filosofice identice – Heidegger, apartenența "la o națiune minoră", aflată în sfera de influență a URSS, raportarea lui la comunitate – într-un mod implicit, respectiv explicit, precum și critica

pe care ambii o fac modernității. Însă, în timp ce la Noica apare nevoia unei rațiuni orientate originar – *întru* (în și către) "sinele largit – comunitatea" ființă, prin care să fie depășită neutralitatea caracteristică modernității, la Patocka această depășire nu poate fi realizată decât prin deschiderea față de celălalt, "prin solidaritate și cotidianitate", înfăptuită în democrație. Aici identifică autoarea "greșeala" lui Noica.

La filosoful român, naționa apără ca "supersubiect", autoarea identificînd în acest caz soluția la criza identitară găsită astăzi de reprezentanții filosofiei interbelice, care l-au avut ca mentor pe Nae Ionescu, cît și de proto-croniștii săpetezîști, care căutau o bază de legitimare a comunismului român. Laignel-Lavastine observă aici, în cea ce îl privește pe Noica, un al treilea paradox – un apărător al individualismului preferă soluții ce servesc cauza "omogenizării sociale și naționale" –, ceea ce determină limitarea criticii noiciene, a modernității de către naționalism.

Partea a doua a cărui se ocupă de discernarea modului în care Noica a încercat să lege dimensiunea trecutului de cea a viitorului, autoarea analizînd texte din anii '30, care dovedesc ambiența filosofului român "de a elabora o filosofie a colectivismului ca răspuns la criza civilizației moderne". Analiza autoarei nu se limitează însă doar la interpretarea acestora, ci încearcă găsirea unei corelații cu întreg contextul anilor '20-30, cînd Tânără Generație se simțea investită cu o misiune istorică, revoluționară în fond – "a crea un nou tip de popor, un om nou".³ Întreaga perioadă interbelică, al cărei reprezentant este și

Noica, este străbătută de "teamă pentru existența comunității", de nevoia de definiție a etniei, a comunității, a unei existențe autentice. Lavastine găsește o legătură între *De cœla*, lucrare de filosofie generală, și scrierile legionare ale lui Noica din anii '40, ambele "înglobînd" individul în corpul națiunii, individualul în general.

Ultima parte a cărui încercă să găsească un sens filosofic opțiunii culturaliste a lui Noica sub comunism (a valorii soteriologice conferite de Noica culturii) și modul în care această alegere este consecventă gîndirii noiciene a anilor '30. Autoarea recurge și de această dată la comparația Noica/Patocka, la diferența dintre "optica culturalistă", caracteristică primului, și cea "disidentă", caracteristică celui de-al doilea. În timp ce Noica îl desconsideră pe disidenți, văzîndu-i ca inautentici, duplicitari, Patocka consideră că disidența conferă libertății un sens negativ – a spune "nu" –, accentul căzînd în cazul filosofului ceh pe nevoia de responsabilitate prin civism. Lavastine identifică aici un alt paradox noician – dacă grija pentru cetate este opusă griji pentru suflare și dacă cel care se intereseză de binele altora este victimă unor iluzii, atunci de ce i se atribuie filosofiei o misiune de schimbare a lumii?

Teoretizarea românității făcută de Noica este punctul final al analizei eseistei franceze, care încearcă să traseze linia abia perceptibilă dintre culturalism și romanism, operată de filosoful român după 1976 (amintim că prima lucrare care legitima protocronismul a fost scrisă în 1974 și a aparținut lui Edgar Papu). Practic în această filosofie a românismu-

lui, a "diferenței modernității cu tradiția". Această din urmă mișcare este exclusivă spiritului românesc, care se deschide "ca nimeni altul" către modernitate, păstrînd în același timp legătura profundă cu tradiția. Aici apare, în viziunea autoarei, un ultim paradox noician – cum se pot sincroniza astăzi de bine românitatea – tradiția, stagnarea – cu tehnica – deschiderea, modernitatea?

Concluziile cărui de față încercă să traseze esența gîndirii lui Noica – dată de *întru* –, "înteligibil doar în limba română", care pe lîngă simbolistica ce i-a fost atribuită în scrierile de început ale filosofului român, capătă în texte din anii '80, și o altă semnificație – deschide deopotrivă "universalul și autohtonul" "ca derivat al poziției României *întru* două lumi, Orient și Occident". În acest mod apare la Noica, consideră autoarea, investirea României cu o misiune istorică în Europa – cheia febrilelor căutări din anii '20-30, soluția la dorința de depășire a fațetelor modernității – democrația și totalitarismul.

Deși nu putem echivala neutralitatea unui cercetător în istoria ideilor politice cu situația sa *dans le vrai*, totuși, în cazul interpretării operei și acțiunii unui intelectual astăzi de apropiat sufletește actualei elite culturale și astăzi de controversat precum Noica, distanța servește acurateței și obiectivității analizei.

Alexandra Laignel-Lavastine realizează prima și cea mai amplă lucrare care tratează în mod sistematic gîndirea lui Constantin Noica, punînd-o în legătură cu modul său de raportare la lumea concretă, în acest demers fiind în mod sigur ajutată de distanța de la care privește lucrurile.

Spre deosebire de alte lucrări scrise pînă acum despre Constantin Noica, care fie se centrau pe personalitatea filosofului, fie abordau în mod unilateral gîndirea sa, în cartea Alexandrei Laignel-Lavastine găsim o apropiere nepasională, obiectivă bazată pe cercetarea tuturor scrierilor lui Noica și despre Noica, de la scrisori, publicații ale vremii, interviuri, recenzii, jurnale, studii, articole, toate legate în mod subtil de luările de poziție și de modul de viață ale filosofului, care contribuie la creionarea portretului unui personaj deosebit de fascinant și controversat.

Andra LĂZĂROIU

NOTE:

- Despre "școala" filosofului Constantin Noica, vezi ultimul capitol din Katherine Verdery, *Compromis și rezistență, cultura română sub Ceaușescu*, București, Editura Humanitas, 1994.
- Această ipoteză este avansată și analizată și de Adrian Marino în *Politica și Cultură. Pentru o nouă cultură română*, Iași, Editura Polirom, 1996.
- Pentru o analiză a mitologiei politice a perioadei anilor '30, vezi Dan Pavel, *Etica lui Adam. Sau de ce rescriem istoria*, București, Editura Du Style, 1995), capitolul intitulat "Tirană inteligenției".

Separarea adevărului de fabulație în arhive

Are dreptate Alex. Mihai Stoenescu să susțină în cartea sa că, în iunie 1940, împotriva României și a poporului român s-a înfăptuit o agresiune armată din partea Uniunii Sovietice. Această agresiune armată s-a realizat prin participarea directă a Germaniei, care a instigat și susținut Ungaria și Bulgaria în pretențiile lor teritoriale, ceea ce a condus la Dictatul de la Viena și la pierderea județelor Caliacra și Durostor din sudul Dobrogei.

Pe de altă parte, clasa politică din România nu și-a strîns rîndurile pentru salvarea intereselor naționale, făcînd astfel jocul inamicilor țării. În acele momente de cumpăna ale istoriei, clasa politică s-a coalizat împotriva regelui Carol al II-lea pentru a-l compromite și a-l obliga să abdice – nu conta prețul care țara îl plătea. Nici fostul monarh nu a acționat în interesul țării. Interesele de clan au prevalat în fața intereselor țării. Aceasta e diferența între reacția eroică a finlandezilor grupați în jurul lui Manerhaim și tragicomedia Consiliilor de Coroană din vara anului 1940.

Îndepărtarea deopotrivă a clasei politice și a regelui Carol al II-lea de la apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a necesitat pregătirea unei diversiuni în perspectiva fururii care se apropia. Iar această diversiune nu era alta decât a găsi tradiționalul tap îspășitor, la modă atunci – populația evreiască. În mai 1940, guvernul Tătărăscu aprobă planurile "Mircea" și "Tudor", de evacuare a teritoriilor din estul Țării în cazul unor agresiuni sovietice.

* Alex. Mihai Stoenescu, *Armata, Mareșalul și evreii*, București, Editura Rao, 1998

După ce sunt enumerate condițiile în care se evacuează teritoriile, planurile prevăd: "Populația minoritară nesimpatizantă rămîne pe loc"; că prin populație nesimpatizantă se înțeleg evreii o dovedește legea din 8 august 1940 a noului guvern Giugărău.

Existența planurilor "Mircea" și "Tudor" scoate la iveală unele realități de necontestat:

- prima, în mai 1940: guvernul, consilierii politici și militari erau informați de iminența agresiunii sovietice.
- a doua, hotărîrea de a părăsi teritoriul național era deja luată (supraevaluind potențialul agresorului).
- a treia era hotărîrea de a nu permite evreilor evacuarea în România dincolo de Prut.

Și atunci, mă întreb cu ce drept, în volum, se pune la îndoială veridicitatea relatărilor Dr. Safran privind întîlnirea din 26 iunie cu ministru Ghelmegeanu. Nici afirmația de la pagina 103, privind evacuarea multor evrei în Vechiul Regat, nu este veridică întrucât prevederile planurilor "Mircea" și "Tudor" trebuiau să fie respectate de unitățile de jandarmi. Tîrziu, la sfîrșitul anului 1943, primul guvernator al Bucovinei, generalul Dragalina, a încălcăt ordinul pe propria răspundere. Neîndoelnic, din rîndurile populației evreiești din Basarabia și Bucovina de Nord un număr de etnici evrei și-au manifestat simpatia pentru agresorul sovietic. Sint de acord că manifestarea acestei simpatii a luat uneori o formă violentă. Dar, de aici și pînă la culpabilizarea întregii populații evreiești din Basarabia și Bucovina de Nord este o cale lungă. La 10 noiembrie 1941, Jacques Truelle, ambasadorul francez la București,

raporta guvernului de la Vichy situația măsurilor anti-evreiești ale guvernului Antonescu. Din acest raport sunt obligat să citez: "se consideră că acuzațiile formulate de Antonescu la adresa evreilor nu sunt deloc întemeiate; dacă să au produs numeroase incidente cu ocazia evacuării Basarabiei și Bucovinei în 1940, este stabilit că evreii nu sunt singurii care au participat la ele, ci toată drojdia românească din aceste provincii, precum și minorității ucraineni, ruși și alții s-au alăturat evreilor pentru a insulta regimenele românești ce se retrageau fără să lupte".

În ședința Consiliului de Miniștri din 16 noiembrie 1943, Ion Antonescu făcea o serie de afirmații care confirmau relatăriile ambasadorului Truelle: "cînd am venit acolo (în Basarabia și Bucovina de Nord – n. T.W.) ne-am găsit în fața unor reclamații fără de sfîrșit, în care se arăta că peste 40.000 de tîcăloși din această provincie se făcuseră în timpul ocupației rusești mai ruși decît ruși ... Am fost în fața acestei probleme și dacă pedeapsa era capitală, mai aveam încă 50.000 sau 100.000 de nemorociri. Și atunci nu am vrut să-i pedepsesc și am aplicat clemență ca și în cazul legionarilor". Și legionarii și colaboraționistii din rîndul populației românești creștine au stat cîteva luni internați la Onești. Nu cunosc ca un singur caz al vreunui colaboraționist autentic de origine evreiască să fi fost judecat de o Curte Martială. Observația este valabilă și pentru pogromul de la Iași. (Acolo unde au existat colaboraționisti adevărați, cum a fost cazul la Constanța, Curtea Martială l-a judecat pe Filimon Sirbu.) În schimb mii, zeci de mii de evrei (femei, bătrâni, copii) au fost deportați sau uciși în Transnistria fără judecată.

Utilizarea unor surse documentare îndoelnice este un alt aspect pe care îl semnalez. Unele informații citate provin din volu-

mul *O istorie a României*, de Kurt W. Treptow, istoric stabilit la Iași și având în arborele genealogic origine germană, dar și americană. Partizanul domnului Treptow reiese din caracterizarea pe care domnia sa o face liderului legionar Corneliu Codreanu: "Codreanu a fost un Făt-Fruinos care a cucerit inimile poporului său ... Codreanu a fost un tribun în imaginea românilor, atât un martir, cât și un profet". În aceste condiții, mărturisirile antievreiești ale unui partizan al Mișcării legionare pot fi luate în seamă?

În carte sunt citate referiri privind colaborarea evreilor cu inamicul provenind de la Biroul Statistic Iași și purînd semnatura: locotenent-colonel Palade. Deținîn rapoarte ulterioare, în care numele locotenent-colonelului Palade este asociat cu deportări și execuții ale populației evreiești. Și atunci?! Legat de utilizarea unor astfel de surse de documentare menționează că serviciile secrete, în special cele sovietice și germane, practicau dezinformarea în mod intenționat. Este plauzibil ca și Siguranța și Securitatea românească să fi practicat astfel de activități. Nu putem fi de acord nici cu cifrele vehiculate privind pierderile suferite de armata română în cursul retragerii din Basarabia și Bucovina de Nord. Chiar dacă prin metoda matematică de reducere la absurd întreaga populație evreiască ar fi agresat armata română, nu se puteau distrugă, în cinci zile de retragere, efective a 4 divizii, cînd în confruntarea din Basarabia din 1941 am avut 5.000 de morți. Adevărul este că, din cauza panicii, zeci de mii de soldați basarabeni și bucovineni creștin-ortodocși au dezertat. Trebuie menționat că, fără curajul și abnegația generalului Pantazi, rușii acaparau Galați. De altfel, în discuțiile dintre ambasadorul României la Moscova și adjunctul ministrului de externe Decanozav, sovieticii au menționat posibilitatea ocupării Galațiului.

O semnalează și ambasadorul Gafencu.

Referitor le relatările privind evenimentele singeroase de la Soroca, sunt citate documente precum că avocatul evreu Flexor l-ar fi ucis pe comisarul de poliție Murafa. Să-mi fie permis să citez un comentariu al publicistului Mihai Pelin, din volumul *Legenda și adevăr*: "o altă surpriză am avut-o cînd am cercetat cu atenție presa bucureșteană din toamna lui 1940 și l-am găsit pe fostul comisar Murafa enumerat printre participanții la un parastas la Mănăstirea Antim. Cu alte cuvinte, Vladimir Murafa nu fusese asasinat la Soroca, ci se refugiase și el, și avocatul evreu Flexor nu era asasin. De altfel, din documentele pe care le-am consultat ulterior rezultă că Flexor nu era nici măcar comunist. Dimpotrivă, prin 1946 – 1947, organele Siguranței, din ce în ce mai profund infiltrate de comuniști, îl urmăreau foarte strîns pentru acțiuni sioniste și pentru organizarea trecerii clandestine a unor evrei din Uniunea Sovietică pe teritoriul românesc".

Nici în ceea ce privește istoria contribuției bănești a evreilor la război, datele nu corespund realității. Ca unul care a trăit în acele zile în prejma dr. Filderman, știu că Ion Antonescu a cerut în 1943 o contribuție de 2 miliarde de lei, iar fostul lider evreu a asigurat doar 740 milioane. Mihai Antonescu și dr. Ghingold i-au sugerat lui Ion Antonescu să-l amenințe pe Filderman cu deportarea în Transnistria. Ion Antonescu s-a grăbit să dispună deportarea. Cum și de ce s-a întors Filderman din deportare, astă ține de omenia românească și îmi rezerv dreptul de a-l povesti cititorilor ulterior.

Cred însă că cea mai gravă acuzație inserată în cartea în cauză, și nici măcar comentată, este aceea că membrii Federației Comunităților evreiești din Vechiul Regat au sărbătorit pierde-

rea Basarabiei și Bucovinei. Tot atât de gravă mi se pare și caracterizarea declarării din 12 iulie 1940 a conducerilor comunității evreiești din Vechiul Regat ca fiind conjuncturală.

Față de aceste acuzații, sănătatea obligată să citeze declarația dr. Filderman, publicată în ziarul *Curierul izraelit*, din 28 aprilie 1937, privind poziția evreilor față de comunism, atunci cînd se constăta țesătura de a-i găsi pe evrei vinovați de dezastrul țării și se încheiau pacte electorale cu extremiștii legionari. Citez: "Ce avem noi comun cu această doctrină? Nimic! Doctrina mozaică este cea mai individualistă, cea mai conservatoare, cea mai riguros religioasă... Să fim judecați individual, nu colectiv... comunismul nu respectă religia... evreii nu pot deci să fie comuniști. Numai cei care au pierdut sentimentul religiei și au încetat a fi evrei pot deveni comuniști". De fapt, întreaga cuvîntare din care am citat este un rezistoriu și propun revistei *Sfera Politicii* să-l publice integral. Stau la dispoziție cu textul.

Cum spațiul nu-mi permite să continuu analiza, voi închide aici, nu înainte însă de a remarcă faptul că Alex. Mihai Stoinescu a fost bine intenționat scriind acest volum, fiind printre primii autori neevrei din România care recunosc și condamnă Holocaustul. Menționăm, totuși, că informațiile prelucrate provin dintr-o epocă și de la niște persoane care aveau nevoie de justificări pentru propria lor indiferență față de ideile naționale. Au fost vremuri care au marcat sclavia și măreția românilor timp de jumătate de veac. Din respect pentru toți oamenii acestui pămînt românesc, majoritari sau minoritari, trebuie să separăm adevărul de fabulație – și vreau să cred că o va face chiar domnul Stoinescu.

Teodor WEXLER

Liberalismul, între succese și iluzii?

Numai creștin-democrația este capabilă să asigure un viitor fericit României... sau numai social-democrația..., se întimplă să-i auzim adesea afirmând pe liderii noștri politici. Cam în același timp cu asumarea unor asemenea generoase credințe, aceleiași voci nu se sfîrscă să argumenteze cu idei care se bat cap în cap între ele și toate la un loc cu idealul clamat. Ni se explică, de pildă, că în România orientările doctrinare sunt irelevante în viața politică reală, electoratul fiind incapabil să-și recunoască interesele potrivit unor opțiuni politice mai elaborate, dar și că actuala coaliție aflată la putere ar fi una "toxică", tocmai din cauza unor asemenea orientări ireconciliabile. Acești politicieni, care vorbesc de nevoia consolidării unui puternic current liberal, a unui social-democrat etc., susțin că epoca delimitărilor doctrinare stricte este revoluță și văd soluția în ceea ce ei denumesc pragmatism și.m.d. S-ar spune, pornind de la asemenea afirmații, că politicienii noștri, în loc să-și afirme cu claritate și consecvență credința politică și, eventual, să o urmeze, profesorează mai degrabă ca analiști, preferind să scrie ei însăși editoriale dubitative pe marginea propriilor declarații și acțiuni. Un asemenea comportament nu este doar parte a unei vieți politice tinzind să se confundă cu propriul ei acompaniament discursiv, ci și expresia unei gîndiri politice nesigure și, uneori, de-a

dreptul confuze. Chiar de curînd, cineva a avut tăria să răsfoiască programele partidelor și diferite texte politice ale unor lideri și a găsit numeroase exemple de incongruență, unele de-a dreptul comice, cu teze elementare ale doctrinei care, ar fi fost de presupus, le stau la bază.

Este adevărat că viața politică nu se confundă cu o sală de concerte și, în consecință, coerenta unui discurs politic nu se urmărește cu partitura în față. Nici chiar bibliografia la zi nu reprezintă o garanție pentru o politică sau alta, cum nici excelența teoretică nu poate fi loc de tradiție, de experiență sau de vocație politică. Dar, lipsită de un trecut mai apropiat în stare să-i ofere precedente și un număr minim de idei probate, politica românească are să se inspiră, vrînd-nevrînd, din teorii și proiecții istorice. Oricît am fi de înțelegători, nu se poate să nu așteptăm de la cei care se revenindă de la anumite doctrine politice, de vreme ce se legitimează în numele lor, și o oarecare cunoaștere a acestora. Cei care se pretendă liberali, cel puțin ei, pot găsi asemenea repere în lucrarea lui Adrian-Paul Iliescu, apărută în acest an la Editura All. Nu cred că greșesc neapărat așezînd în acest context cartea lui A.-P. Iliescu, cu atât mai mult cu cît ea este integrată colecției "Înțiere în politică", pe care o coordonează chiar autorul, avînd și toate calitățile necesare unei audiențe mai largi: cuprindere și sistematizare problematică și o expunere limpede și neîncărcată de tapaj bibliografic. În această recenzie mă voi opri însă doar asupra unor aspecte care

* Adrian Paul Iliescu, *Liberalismul între succese și iluzii*, București, Editura All, 1988.

în de construcția teoretică a cărții, evidențînd unul dintre motivele culturale recurente de-a lungul textului.

Adrian-Paul Iliescu este profesor la Facultatea de Filosofie a Universității din București și șeful Catedrei de filosofie politică și morală. În ultimii ani, el s-a îndepărtat de preocupările sale mai vechi, legate de teoria științei și filosofia limbajului, și s-a dedicat filosofiei politice, rămnind consecvent însă metodologiei primei sale opțiuni. În acest ultim domeniu, a publicat mai multe traduceri (J. Stuart Mill, M. Oakeshott), culegeri de texte (*Limitele puterii*) și un excelent volum cu titlu *Conservatorismul anglo-saxon*. Nu e clar dacă programul său urmărește analiza principalelor curente politice, dar întrucînt studiul de față urmează celui despre conservatism, putem presupune ceva asemănător. Dacă lucrurile stau astfel, ar fi vorba nu doar de un program util în contextul preocupărilor de filosofie politică de la noi, dar și de unul semnificativ ca înțreprindere teoretică.

Liberalismul între succese și iluzii intenționează o prezentare critică a filosofiei și gîndirii politice liberale. Sau, mai curînd, a principalei teme a gîndirii liberale, A.-P. Iliescu stăruind cu precădere asupra imaginariului conceptual, valoric și problematic liberal, precum și asupra argumentelor sale de bază. Conceptele și valorile liberale sunt configurate sub forma unui sistem unitar, în timp ce argumentele pe care se sprijină punctul de vedere liberal sunt mai degrabă fixate istoric. Primele se referă la concepția liberală despre libertate, individualism, proprietate, stat, liberă concurență, egalitate, dreptate, asistență și protecție socială și toleranță (capitolul "Liberalismul și succesele sale"), iar ultimele la starea naturală,

contractul social, regimul politic, piața liberă ca mînă invizibilă, statul minimal, distincția între sfera publică și cea privată, disperarea puterii și libertarianism (capitolul "Fundamentele doctrinei liberale"). Acest ansamblu se constituie într-un tablou cuprinzător, încadrat de un capitol final, "Iluziile liberalismului", tablou ce sugerează imaginea unei unități pronunțate a gîndirii liberale; în poftida diferențelor existente, menționate de altfel de autor, între tendințele sau între momentele evoluției acesteia.

Cred că două sunt rațiunile privilegierii unei asemenea unități. Prima ține de organizarea "premeditată" a materialului în vederea criticii. A consideră drept neproblematice diferențele dintre liberalismul politic și liberalismul economic, de exemplu, cel puțin din perspectivă istorică, nu e de mirare în cazul unui critic care nu se interesează de calitatea și varietatea formelor și a materialului de construcție, ci dimpotrivă, ținându-se la fundamente. Unitatea se potrivește mai bine unei concepții caracterizate în ultimul capitol al cărții prin rationalism, algoritmizare sau fundaționism. A doua rațiune este, să spunem așa, una pozitivă. A.-P. Iliescu merge mai departe decât T.P. Neil – care desărcea ceea ce autorul cărții de față numește liberalism ecumenic, ca atitudine în față vieții, de liberalism în sens sectarian, ca doctrină politică – sau decât Dworkin – care vede în liberalism un fel de *political morality*, accentuînd dimensiunea culturală în judecarea acestuia, vădită în aşa-numitele sale succese. Succesul liberal nu trebuie interpretat în sensul eficienței politice, ci mai degrabă în sensul influenței cultural-covîrșitoare a ideilor sale.

În vizionarea sa, contribuția liberală nu este una limitată poli-

Această aproape identitate modern-liberalism marchează și ultimul capitol al cărții, cel consacrat iluziilor liberalismului, și nu doar iluziilor acestuia, ci și propriilor noastre iluzii despre liberalism. Apusul modernismului pare să fie și unul al liberalismului, în pofta realizării unora dintre profetiile liberale și, în primul rînd, a celor legate de comunism. Dacă aprecierile liberale cu privire la comunism s-au dovedit corecte – susține A.-P. Iliescu –, aceasta se datorează clarviziunii cu care au prevăzut efectele monopolizării puterii în statul colectivist și în nici un caz valabilității absolute a principiilor filosofice ale doctrinei liberale. Previziunile liberale cu privire la comunism nu probează puterea sa teoretică. Ele sunt explicabile prin extrapolarea criticii liberalismului clasic la adresa absolutismului într-un context remisit ca asemănător. În același timp, plauzibilitatea diferitelor soluții liberale apare pe fondul comparației și opunerii lor altor soluții – în cazul nostru, în special comuniste –, liberalismul beneficiind de pe urma simplificărilor, caracterului utopic sau indezirabil, dacă ar fi să ne gîndim la fascism, al acestora. Scoșind în evidență limitele liberalismului, Iliescu propune o îndepărtare de acesta care să nu echivaleze însă cu despărțirea de valorile și aspirațiile sale, împărțăște de altfel și de alte orientări politice și morală globală, de soluțiile sale așa-zicind ratiionale și recomandate drept panaceu. Nu de puține ori, arătând slăbiuniile liberalismului, fraza lui Iliescu pare să fie aceea a unui adversar de neîmpăcat. Trebuie să subliniez, totuși, că situația politică de pe care se întreprinde această critică aparține în mod evident continuumului conservator-liberal. Analiza iluziilor despre liberalism, binevenită și îndreptă-

țită, este însotită de una a ceea ce autorul consideră a fi un adevarat catehism liberal al dezvoltării spontane, al dereglementării, al statului minimal și al permisivității. De acum, discursul teoretic împletește mai strîns argumentele epistemologice cu unele pe care le-aș numi sociologizante, în încercarea de a reuși o plasă fără scăpare pentru concepția liberală și pretențiile ei: pretențiile cognitive (iluzia raționalistă), pretențiile eficienței (iluzia algoritmării), pretențiile universalității (iluzia fundaționistă), pretenția infailibilității individului (iluzia individualistă) și pretențiile prezervării spontanității fenomenelor vieții sociale (iluzia neutralismului). De exemplu, pentru a sugera tipul de analiză practicat, presupoziția raționalistă liberală potrivit căreia explicarea fenomenelor sociale este posibilă pe bază de modele generale sau pornind de la probleme tipice împinge către reducționism, teoretic vorbind, iar ideea că diferențele aranjamentele intrinsec raționale (cum ar fi instituțiile) ar funcționa cu succes oriunde rețeta este aplicată corect și confirmată de practică. Una dintre situațiile care probează o asemenea apreciere este cea a plângerii depusă de către părinții unui elev necatholic, din Bavaria, la Curtea Constituțională, cu privire la existența unui crucifix într-o clasă de școală, pe motiv că prezența acestuia leza sensibilitatea copilului lor. Curtea s-a pronunțat mai întâi în favoarea reclamantilor, pentru că, mai apoi, înțînd cont de protestele comunității catolice majoritare, să revină și să recomande, dar în mod neobligatoriu, îndepărțarea acestuia. Ceea ce înseamnă că înțelegerea libertății ca neluzare a intereselor celorlalți depinde de semnificația pe care o au evenimentele în interiorul comunității. Astfel, dacă pentru unii

membri ai comunității evenimente anume pot constitui vătămări, pentru alții, așa cum a reieșit din relatarea cazului menționat, acestea ar putea reprezenta chiar condiții ale vieții publice. Este previzibil că un adept consecvent al liberalismului nu va accepta cu ușurință asemenea opinii și va oferi, la rîndul său, contraargumente plauzibile. *Liberalismul între succese și iluzii*, mai ales cu acest ultim capitol, reprezentă însă pentru posibilității ei critici și oponenți o bază incitantă de discuții, cu multe idei originale sau care, în orice caz, nu sunt preluate de-a gata. Din acest punct de vedere, studiul lui A.-P. Iliescu reprezintă una dintre acele lucrări filosofice românești care nu se limitează la sistematizarea sau banalizarea unei literaturi pe o temă dată, ci dezvoltă o problematică bine delimitată într-un mod viu și atrăgător.

În ceea ce mă privește, eu să adăuga sintagmei liberalismul între succese și iluzii semnul întrebării și o virgulă după cuvîntul "liberalism" pentru a-i imprima un anume caracter retoric. Obiectiv, de asemenea, în privința unor dintre acuzele aduse caracteristicilor formale ale liberalismului, cum ar fi raționalismul, fundaționismul sau chestiunea algoritmării, deoarece cred că ele caracterează mai toate concepțiile politice contemporane, poate cu anumite rețineri în ceea ce privește conservatorismul, dar sunt de acord cu amendarea interpretărilor abuzive ale unor principii ale sale, cum ar fi cele sugerate în analiza lui A.-P. Iliescu în legătură cu toleranța, care încearcă să ducă mai departe, sub un alt standard, radicalisme de stînga.

**Romulus
BRÎNCOVEANU**

Defectori și spioni coruți

Răceanu. Mihai Pelin s-a aflat printre cei dintâi care au avut acces la aceste documente, a căror arhivare s-a încheiat în primăvara anului 1995. După opinia autorului, "nu există o sursă mai veridică pe temeiul căreia s-ar putea limpezi malversațiunile și escrocheriile fostei Direcții de Informații Externe, considerată cândva o elită a Securității române".

Lucrarea lui Pelin este însă mai mult decât o analiză a activității Direcției de Informații Externe, în perioada cînd această a fost condusă de Nicolae Doicaru și Ion Mihai Pacepa. Investigația coboară pînă în 1955, cînd la conducerea direcției se afla generalul-maior Vasile Vilcu, care avea să cunoască apoi o ascensiune în aparatul de partid. În acest context, sunt prezentate, printre altele, atacul asupra legației române de la Berna, răpirea lui Oliviu Beldeanu, conducătorul acestei acțiuni, și a altor emigranți români (orientalistul Aurel Decei), rețeaua Caraman, rivalitățile din cadrul DIE etc. Datele și informațiile prezentate în lucrare pun în lumină amploarea corupției din cadrul DIE, rolul hotărîtor pe care cadourile aduse din străinătate săfilor l-au avut în promovări și – ceea ce este aberant – în menținerea la post a unor ofițeri deconspirați, precum și lipsa de profesionalism a unui mare număr de ofițeri cu responsabilități majore în cadrul DIE.

În ultimă instanță, cartea lui Pelin se constituie într-un adevarat rechizitoriu la adresa lui Ion Mihai Pacepa: "Din documentele existente în arhivele Serviciului Român de Informații, oricâtă bunăvoiță s-ar arunca în joc, pentru personajul Ion Mihai Pacepa nu se poate construi decât o imagine negativă". Lucrarea cuprinde o anexă de 18 documente privind relațiile lui Ion Mihai Pacepa cu

* Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. DIE 1955-1980*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997.

demnitari ai regimului comunist (Gheorghe Oprea, Cornel Pacoste etc.), note referitoare la abuzurile săvîrșite de Ion Mihai Pacepa, Nicolae Doicaru și diverși ofițeri din cadrul direcției, mai ales la rezidența din Köln, rapoarte ale anchetei efectuate după defecția lui Pacepa etc.

Baza de informație documentară a cărții este, în egală măsură, folositoare dar și dăunătoare. Ancheta desfășurată după fuga generalului Pacepa a dat la iveală un adevărat potop de ilegalități comise în cadrul DIE de către șefii acestei direcții, după principiul, astăzi de sistematic practicat de nomenclatura comunista, "o mînă spală pe alta". Odată cu căderea în dizgrație a lui Nicolae Doicaru și dezertarea lui Pacepa, subalternii lor s-au grăbit să "deamaște" în fața organelor de anchetă malversaționile foștilor lor șefi. Însă, faptul că aceste dezvăluiri au fost făcute după defecția lui Pacepa și cu scopul de a dovedi fidelitatea autorilor lor față de regimul comunista din România ridică semne de întrebare în privința obiectivității relatărilor și, implicit, a exactității faptelor: cu cît Pacepa, Doicaru etc. erau acuzați mai vehement și "încărcați" cu cît mai multe ilegalități, cu astăzi "demascatorul" speră să se pună într-o lumină favorabilă sau să se salveze de pedepsele care se abătuseră asupra celor care lucrau și cu defectul. O evaluare corectă a activității lui Ion Mihai Pacepa nu va putea fi realizată decât atunci cînd vor fi cunoscute și sursele americane. Într-un raport din 22 iunie 1979, privind stadiul anchetei asupra defecției lui Pacepa, se afirma că: "În noiembrie 1978, ambasadorul american la București a afirmat, față de ambasadorul Senegalului, că Pacepa a fost în legătură cu CIA cu 10-15

ani în urmă". Dacă afirmația este adevărată, nu este exclus ca unele din "reusitele" lui Pacepa în cadrul DIE să fi fost favorizate de CIA tocmai pentru a asigura consolidarea poziției acestui agent dublu și a ascensiunii sale în spionajul românesc.

Numai pe baza surselor americane – dacă ele vor deveni vreodată accesibile² – se va cunoaște motivația autentică a defecției lui Ion Mihai Pacepa: a fost dintotdeauna un adversar al regimului comunista sau un slujitor al lui care, frustrat, din cine știe ce motive, a "descoperit" lupta anti-comunistă? Știm astăzi din cazul lui Oleg Penkovski, că blocarea promovării sale, ca urmare a unei probleme de dosar personal (situația tatălui), a jucat un rol hotărîtor în defecția sa. Lăsând deosebită aceste elemente de incertitudine, cartea lui Mihai Pelin pune la îndemnă specialiștilor și marelui public o mare cantitate de informații despre activitățile cele mai secrete ale structurilor informativ-represive ale regimului comunista din România.

Laurentiu CONSTANTINIU

NOTE:

1. Pierre Accoce, Daniel Pouget, *La réseau Caraman, treize roumains ont fait trembler l'OTAN*, Paris, Fayard, 1972.
2. Recent, directorul CIA, George Tenet, a anunțat amînarea declasificării documentelor CIA privind acțiunile de la sfîrșitul anilor '40 și pînă la sfîrșitul anilor '60 (*International Herald Tribune*, 17 iulie 1998, p. 3).

ÎN ATENȚIA
CITITORILOR NOȘTRI!

a apărut suplimentul
revistei noastre:

SFERA
NR. 1

Din sumar:

- **GEORGE VOICU**
Cronologia unei neînțelegeri

- *Controverse privind situația evreilor din România în timpul celui de-al doilea război mondial*

(transcrierea colocviului organizat de Fundația "Societatea Civilă", în luna iunie 1998, la Casa Scriitorilor. Printre participanți: ALEX MIHAI STOENESCU, RADU IOANID, VICTOR NEUMANN, ADRIAN CIOROIANU, DAN OPRESCU etc.)

- **WILLIAM TOTOK**
Discursul revizionist

ÎN CURÂND!

va apărea

SFERA
NR. 2

*Suplimentul SFERA
va putea fi procurat de la
sediul redacției și de la
difuzorii noștri din țară*

Procesul Miron Cozma

- mușamalizare și diversiune politică -

ION VARLAM

Jurnaliștii care au devenit "făcători de opinie" de cînd talk-show-urile au adus politica de cafenea pe ecranul TV se străduiesc să facă din Miron Cozma "acarul Păun" al mineriadelor – victimă inocentă a unui proces politic înscenat de actuala coaliție guvernamentală. Felul în care abordează această chestiune și direcția în care vor să orienteze dezbatările îi desemnează însă ca părtași la operația de diversiune pe care pretind să o atribuie puterii și să o reducă la o "mușamalizare". Dacă sunt de acord, cu toții, să vorbească numai despre ultima mineriadă și că este vorba de exonerarea penală a adevăraților responsabili, unii dintre ei nu ezită să-i includă acestei categorii pe unii membri marcanți ai opozitionei de atunci.

După ce fusese inițial urmărit pentru subminarea puterii de stat (C. penal, art. 612, al. 2), Miron Cozma a fost condamnat, la 12 iunie, pentru ultraj contra bunelor moravuri și tulburarea liniștii publice (C. penal, art. 321, al. 2). Astăzi schimbarea de încadrare, cît și pedeapsa sunt elemente tulburătoare, de natură să pună în discuție independența aceluia organ al suveranității care este justiția. Dacă ar putea fi vorba numai de minderiada din septembrie 1991, sentimentul ar fi justă. Dar, poate și disjunsă această afacere de precedentele ei – mineriadele din 1990? Care sunt motivele, evident politice, care au determinat "consensul tăcerii": de ce au evitat, acuzatul, acuzatorul și instanța chemată să cunoască cazul și să se pronunțe asupra lui să evocă antecedentele faptelor în cauză? Cum se explică, în contextul tensiunilor dintre cele două componente ale coaliției guvernamentale, favoarea unilaterală pe care CDR – principala victimă a mineriadelor din 1990 – o face PD (FSN) – beneficiarul acestor lovitură de forță –, acceptînd limitarea dezbatării la răsturnarea guvernului Roman?

Spre a circumscrie cît mai exact dimensiunea și semnificația faptelor pentru care este judecat Miron Cozma trebuie să privim la mineriada ca un tot, deoarece ele au constituit un fenomen caracteristic al momentului tranziției în care au avut loc.

Acuzațiile care i s-au adus lui Cozma erau ridicolă și acopereau cu oprobru deopotrivă puterea po-

litică – ceea ce nu este foarte grav – și justiția română – ceea ce este deosebit de grav. În toate statele de multă vreme democratice se întîmplă ca interesele corporatiste să se manifeste violent, ocupînd străzile și atacînd edificii care simbolizează puterea. Ca să nu mai vorbim de nemulțumirile sociale care se desfășoară prin marșuri și demonstrații în cursul căror se cere demisia guvernului și se iau cu asalt prefecturile. În Europa Occidentală, astfel de tulburări ale ordinii publice nu duc la procese politice și cu atît mai puțin la inculpări pentru încălcarea siguranței statului ("slăbirea puterii de stat"). Acuzații ca acelea aduse inițial lui Cozma se întorc împotriva celor care le proferă, arătînd lumii civilizate cît de ancorată în bolșevism este mentalitatea clasei noastre politice și cît de ignorantă ori de slugănică este justiția, care se pretează la declanșarea unei acțiuni penale pe temeiul unor asemenea argumente. Probabil de aceea s-a schimbat încadrarea penală.

Faptul că Miron Cozma a contribuit la înlăturarea cabinetului Roman sau chiar a determinat-o nu poate fi reținut ca un cap de acuzație. Cu atît mai puțin cu cît, în septembrie 1991, România nu avea nici constituție, nici legi democratice. Ba, mai mult, cum discursul oficial al FSN făcuse din "legitimitatea revoluționară" principiul justificator al noii puteri, metodele politice de "tip revoluționar" – acreditate de expedițiile anterioare ale minerilor – erau "normale" în acel moment. Se poate chiar susține că opozitia a comis o eroare politică atunci cînd i-a convins pe minori să părăsească clădirea Parlamentului, deoarece folosirea lor pentru a-i impune președintelui Iliescu un guvern realmente democratic, adică anticomunist, ar fi fost legitimată de precedentele create de FSN. Guvernul Roman era ultimul îndreptățit să conteste folosirea unor astfel de metode care, din același motiv, astăzi nu pot servi la acuzarea lui Cozma. Este, într-adevăr, evident că rigoarea logică întoarce acuzația împotriva celor care vor să limiteze afacerea Cozma la mineriada din 1991: responsabilul loviturilor de forță care au făcut din sindicatele de minori un instrument de luptă politică este regimul Iliescu-

Roman, nu liderul sindical, care rămâne un simplu executant.

Încercarea de a interzice extinderea procesului Cozma la dimensiunea lui reală – mineriaidele ca expresie a terorismului politic postdecembrist – și implicarea adevărăților responsabili – autorii deciziei politice –, face din liderul minerilor victimă unei neîndemnătice tentative de mușamalizare bazată pe paradoxala cîrdășie dintre principalul vinovat – primul-ministrul care a organizat mineriaidele – și principala victimă – partidele istorice împotriva cărora au fost îndreptate loviturile de forță realizate de oamenii lui Cozma.

Toate acestea nu îl inocentează însă pe Miron Cozma. Dar vina lui este cu totul alta decât aceea pe care i-o atribuie astăzi justiția. Ca șef al unei grupări corporatiste care prin fapte s-a dovedit a fi o organizație de răufăcători, el poartă răspunderea unor acte de natură criminală, săvîrșite din motive politice și în înțelegere cu puterea. Sînt criminale prin recursul la violență cu intenția de a dăuna, distrugerile materiale și agresarea persoanelor avînd un caracter deliberat. Fiind îndreptate împotriva unor categorii explicit desemnate, cu scopul de a le interzice exercitarea unor libertăți publice, motivul lor politic este indiscutabil. Urmărind intimidarea și terorizarea celor vizăți, expedițiile minerilor au fost organizate de putere, care i-a încadrat pe "ortaci" cu ofițeri din fosta Securitate și i-a folosit ca trupe de soc împotriva formațiilor democratice. Miron Cozma este, aşadar, responsabil de constituirea unui instrument de teroare politică și de utilizarea lui de către niște interese particulare. Intervenind ca milație privată a FSN-ului și acționând ca o trupă de asalt, sindicatul minerilor înnuiește caracteristicile organizației paramilitare. Pentru folosirea acestui aparat terorist, Cozma nu poate fi însă acuzat decât în calitate de complice: nu poate fi subrogat autorilor responsabili ai acțiunilor teroriste la care a luat parte.

Diversele lovitururi de forță pe care neocomuniștii din FSN le-au dat în 1990 au avut ca obiectiv înlăturarea din zona puterii a forțelor anticomuniste care, încarnînd în mod incontestabil legitimitatea democratică, erau singurele calificate să refacă statul și societatea după prăbușirea totalitarismului. Acestea erau reprezentate de partidele istorice proaspăt reconstituite și de formațiunile anticomuniste constituite în pripă de cei care îl răsturnaseră pe Ceaușescu. Motivul excluderii acestor forțe a fost teama ca lucrurile să nu ia întorsătura pe care au luat-o în statele din Eu-

ropa Occidentală la eliberarea de sub ocupația germană sau de sub regimurile satelite impuse de Berlin cînd structurile politice și sociale s-au refăcut pe calea democrației directe: strada a repus în funcție instituțiile anterioare, a restituit case, întreprinderi și pămînturi și i-a arestat pe colaboratorii naziștilor înainte ca guvernele și comitetele de eliberare națională să revină din exil. Situația fiind identică cu aceea din 1945, problema politică cu care era confruntată România se unea în termeni evidenți: democrația putea fi restaurată numai de rezistență anticomunistă și în detrimentul comuniștilor. Cei care au acaparat puterea după 22 decembrie 1989 nu mai puteau recurge la armată sau la Securitate pentru a apăra pozițiile hegemonice conferite de Armata Roșie, care erau amenințate de restabilirea democrației. Marcajii de schemele mentale ale bolșevismului, noii definițiori ai puterii au recurs la cele mai răsuflare argumente și mijloace ale diversiunii, combinînd "legitimitatea revoluționară" a momentului cu mitul "gărzilor muncitorști" și "cureaua de transmisiune" sindicală ca instrument de încadrare a maselor, pentru a-și învinge adversarul. Batalioanele aduse pentru a intimida și teroriza militanții democrați și a le interzice strada – locul în care se hotără atunci și care vor fi noile forme politice și cine va conduce Țara – cuprindeau, desigur, și muncitori mobilizați de sindicate, dar elementele de soc și încadrarea proveneau din fosta Securitate. Sindicatele bucureștene, descoperind odată cu libertatea gustul pluralismului, au scăpat curînd de sub controlul grupului Iliescu-Roman. Dificultatea de a crea în vecinătatea capitalei, sub ochii opozitiei și ai observatorilor străini, deosebit de numeroși și de vigilienți în acele luni, brigăzi de soc capabile să intervenă rapid și eficace de fiecare dată cînd puterea risca să le scape din mâini foștilor comuniști, a dus la opțiunea Petroșani. Sindicalele de mineri fuseseră puternic încadrate de Securitate după răscoala din Valea Jiului și erau încă temeinic controlate politice. Manevrabilitatea acestui segment de populație era însesnită de condițiile de muncă extrem de penibile, de recrutarea din păturile cele mai nevoiașe și puțin educate, de sentimentul de dezrădăcinare inherent originii heteroclite, toate acestea explicînd și proporția alcoolicilor, mult mai ridicată decât în alte profesioni.

Stăpin pe situația politică după loviturile de forță din ianuarie și februarie 1990, grupul Iliescu-Roman a fost surprins de două acțiuni a căror ampliere și conjugare i-a speriat. În primul rînd, campania națională pentru adoptarea punctului 8 al Proclamației de la Timișoara, deoarece valoarea de refer-

rendum popular a acestei petiții naționale era greu de negat. În al doilea rînd, crearea de către forțele anticomuniste a "parlamentului stradal", spontan reunit în Piața Universității, ale cărui dezbateri au ridiculizat, prin calitatea lor, ședințele de tip comunista ale CPUN. Populația capitalei asista în fiecare zi la competiția dintre aceste adunări, care exercita în mod concurențial prerogativele suverane ale națiunii, una sub formele spontane ale democrației directe, și cealaltă prezidată de Ion Iliescu ca reprezentare artificială a voinei naționale. Lipsit de aparatul său terorist-diversionist, partidul ex-unic privea panicat la aceste forme de democrație directă, a căror dezvoltare ar fi dus la pierderea monopolului în materie legislativă și la excluderea lui de pe scena politică. La 28 aprilie, într-un interviu dat ziarului *Il Messagero*, și, din nou, la 12 mai, Iliescu a recurs la cele mai violente amenințări, spunînd că va chima populația Bucureștilor ca să-i "radă de pe fața pămîntului" pe manifestanții din Piața Universității.

Furia s-a dezvoltat după alegerile din 20 mai. Nu vom reveni asupra bestialităților comise în cursul evenimentului, care a intrat în istorie sub numele de "mineria din iunie". De reținut este faptul că această expediție punitivă pe care grupul Iliescu-Roman a organizat-o și-a atins scopul. Brutalitatea exemplară cu care au fost lovite forțele democratice a produs efecte durabile. Terorizarea și intimidarea au exclus rezistența anticomunistă de la reorganizarea statului și a societății, interzicînd definitiv partidelor istorice, tineretului care s-a ridicat împotriva lui Ceaușescu și celor care au reactivat lupta anticomunistă în primăvara lui 1990, dezbaterea publică a instituțiilor politice pe care trebuia să le adopte națiunea, contestarea proiectului de constituție FSN și prezentarea de soluții alternative. Prin loviturile de forță date cu ajutorul minerilor lui Miron Cozma, FSN a constituit în propriul său folos, pe calea faptului împlinit, situații pe care le-au instituționalizat apoi CPUN-ul și parlamentul ales în "Duminica orbului" – o impostură legislativă și o legislativă de impostură. Impunerea unei soluții exclusive de către partidul ex-unic a fost o restaurare *de facto* a totalitarismului. Regimul unui singur partid a avut doar aparența pluralismului: opozitia a existat numai pentru figurație. Rolul partidelor democratice a fost redus la cauțiunea pe care prezența lor pe scena politică trebuia să o aducă regimului Iliescu-Roman pentru ca acesta să fie recunoscut ca democratic de către comunitatea internațională.

"Mineriaide" stau, deci, în mod indiscutabil la temelia edificiului constituțional actual al Româ-

niei. Prin urmare, cazul Miron Cozma, liderul acestor expediții cu finalitate politică, nu poate fi disociat de originea și natura instituțiilor politice: actele responsabilului sindical al "ortacilor" nu pot fi eliminate fără ca însăși legitimitatea regimului politic să fie pusă în cauză.

La coloanile organizate de Alianța Civică și Grupul pentru Dialog Social pe tema evenimentelor din 13-15 iunie 1990, vara trecută, membrii CDR ai guvernului care au fost prezenți la dezbateri au făcut două declarații a căror importanță pare să fi scăpat presei, care nu le-a reprosus:

- nu există nici o îndoială în ceea ce privește identitatea celor care au luat decizia și a celor care au executat ordinele: guvernul (Ciorbea) este în posesia probelor materiale. Dar mandatul parlamentar care îi acoperă pe factorii responsabili face imposibilă inculparea lor;
- prioritățile politice ale CDR excluză extinderea anchetei, de la evenimentele care au dus la răsturnarea guvernului Roman, la cele care au avut loc între 13 și 15 iunie 1990.

Din aceste declarații reiese clar că procesul Cozma este un aranjament politic între partidele acțualei coaliții guvernamentale. El constituie o asigurare dată PD (FSN) de către CDR în schimbul sprijinirii lui Emil Constantinescu în al doilea tur al alegerilor din noiembrie 1996. La acest acord este parte tacită și PDSR, care intervine în calitate de cauțiune. Acceptînd să limiteze ancheta la evenimentele din 25-30 septembrie 1991, partidele CDR renunță la instrumentul de presiune politică oferit de cercetarea faptelor legate de cea mai gravă din operațiile în care a fost implicat Cozma, "mineria din iunie 1990", care s-a soldat cu un număr important de morți și răniți, și a produs distrugeri mult mai însemnante decât aceea din septembrie 1991. Neutralizînd prin acest angajament mijloacele pe care CDR le-ar fi putut folosi pentru a obține de la ei anumite concesii politice, Petre Roman și partidul său au obținut o poziție monopolistică: sănătul cu retragerea din coaliție este un mijloc de acțiune unilaterală cu caracter exclusiv. PDSR cauționează implicit angajamentul CDR față de PD (FSN), fiind cointeresat în circumscrierea anchetei și a procesului la cea mai nesemnificativă din loviturile de forță pe care șeful său, Ion Iliescu, le-a organizat și ordonat. Dacă CDR nu respectă acordul cu PD (FSN), cauțiunea intervine automat, producînd răsturnarea alianțelor, deoarece Ion Iliescu, Petre

Roman și statele lor majore sunt solidari față de riscul pe care îl reprezintă lărgirea anchetei la loviturile de forță din 1990. Acest risc este inacceptabil pentru ei din două motive. Mai întâi, unul personal: cercetarea operațiilor teroriste ar proba rolul lor de organizatori și ar avea ca urmare tragerea lor la răspundere – adică eliminarea lor definitivă din viața politică. Apoi, unul colectiv, care privește întreaga oligarhie colonială sovietică. „Mineriadele” fiind originea reală a actualului sistem politic, conceput de nomenclatura comunista pentru a definitivă poziția ei de clasă dominantă, evidențierea rolului pe care minerii l-au jucat în impunerea instituțiilor politice voite de FSN ar pune în discuție legitimitatea acestora. Dezbaterile ar arăta opiniei publice că o constituție fără alternativă nu este o opțiune, ci o obligație, și că o lege fundamentală adoptată fără libertatea de a alege prelungeste regimul partidului unic în loc de a restaura pluralismul democratic. Mai ales dacă textul ei interzice în mod expres opțiuni alternative. Această descoperire ar confirma românilor ceea ce experiența îi face să simtă zilnic pe pielea lor: că trăiesc sub un regim care asigură continuarea totalitarismului prin mimarea riturilor democrației. Faptul că puterea reală este exercitată de un centru ocult care conduce țara printr-o rețea invizibilă ce operează în afara cadrului instituțional, deasupra partidelor și la adăpostul spectacolului oferit opiniei publice de agitațiile unui guvern, unui parlament și a unei justiții fără putere reală, este constant amintit de scandalurile din care trăiesc presa. Decalajul dintre realitatea politică, alcătuită din fapte despre care nu aflăm decât după ce au avut loc și aparența/ficțiunea politică prin care suntem împiedicați să le percepem la timp este menținut prin metode ce țin de diversiune – care este specialitatea anumitor structuri moștenite de la regimul abolit în decembrie 1989. România fiind în continuare condusă prin punerea în față faptului împlinit, suntem autorizați să considerăm că diversiunea constituie și după noiembrie 1996 o tehnică de guvernare. Procesul Cozma apare, aşadar, ca o diversiune în plus, menită să întîrzie perceperea semnificației reale a „mineriadelor”. Se urmărește astfel scutirea de răspunderi a celor care au decis expedițiile minerilor, a căror punere în cauză ar duce ineluctabil la stabilirea adevăratei naturi a regimului politic impus României prin loviturile de forță din 1990. Denunțarea publică a imposturii astfel scoasă la lumină ar face să se prăbușească edificiul constituțional prin care clasa dominantă creată de Armata Roșie își asigură pozițiile hegemonice pe care le ocupă în stat și în societate.

Întreaga clasă politică se bucură de avantajele materiale oferite de actualul sistem. Puterea și opozitia au legitimitatea politică pe care le-o conferă alegerile: „au ieșit din urne”. Dar cadrul instituțional în care ele funcționează este nelegitim, deoarece a fost impus prin mijloace totalitare – teroare și diversiune – de către forțele totalitare – ex-partidul unic cu numeroase schimbări. Nu există nici un dubiu în ceea ce privește originea actualului regim politic din România: ea este incontestabilă totalitară. Prin formele sale, acest regim este democratic, dar nu și prin conținutul său: la nivelele central și local, reprezentanții poporului român provin în mod preponderent din rândurile ex-PCR – acest lucru fiind adevărat și pentru aleșii partidelor istorice –, iar întregul aparat administrativ este controlat de structurile moștenite de la regimul totalitar.

Pe planul dreptului, este greu de contestat că, prin originea și conținutul său, sistemul politic actual se situează în continuitatea celui instaurat la 30 decembrie 1947 – nu în a celui răsturnat la acea dată. Cu toate acestea, forțele de pe eșchierul politic sunt de acord în a nu ridică chestiunea spinoasă a naturii regimului de pe urma căruia trag foioase.

Procesul Miron Cozma este diversiunea politică care servește la menținerea acestui echivoc profitabil. Este o operație de dimensiune națională, deoarece toate formațiunile prezente pe scena politică românească iau parte la ea, fiind tacit înțelese să-l sacrifice pe Cozma pe altarul intereselor comune. Nu este prima dată în istorie că adevărul este ocultat și dreptatea ignorată de dragul situațiilor oferite de sistemul politic.

ION VARLAM – Studii de drept și economie la Institute d'Etudes Politiques, Paris. Disident politic în timpul regimului comunist, a fost închis timp de nouă ani și deportat. A fost un membru activ al rezistenței române din străinătate. A publicat studii și eseuri de istorie, politică și economie. Este membru al Partidului Național Țărănesc Creștin și Democrat.

Dreptul la replică

Vadimizarea lui Michael Shafir

În ultimul număr din *Sfera Politicii*, Michael Shafir mă citează, alături de diferite personalități mult mai cunoscute ale scenei culturale românești, cu scopul de a exemplifica teoria sa legată de răspândirea extemei drepte în spațiul central al vieții politice contemporane.

După ce își informează cititorii despre „noptile nedormite” cauzate de „acest spectacol”, despre calitatea sa de „politolog cunosător” și despre „rigurozitatea” cu care își scrie articolele „științifice”, Michael Shafir, prolix ca întotdeauna și deseori încilicit, se dedă la diferite panseuri datorită cărora a fost imediat pus la punct de dl. Nicolae Manolescu și de d-na Gabriela Adameșteanu. După care își exercită talentul, citind, abil, „din memorie”, ceea ce îl absolvă de urmărire, cîteva fraze pe care le declară ca fiind scrise de mine, dar de fapt inventate de el cu scopul de a mai demasca un extremist de dreapta. Pe care apoi le va cita ca atare, însotindu-le cu epitetele injurioase pe care le folosește cu atită plăcere.

Nu știu dacă memoria d-lui Shafir este destul de solidă spre a-i permite asemenea exerciții. În cazul meu, memoria sa este intenționată, și cu insinuantă dușmanie, deformantă. El începe prin a se referi la o frază publicată în cadrul articoului meu „sfîrșitul posturilor de radio americane la München”, apărut în revista 22 (19-25 iunie 1996). Iată ce scriam eu acolo, pagina 12, coloana 1, după ce menționam furturile constatate în arhiva Samizdatului rus, ale revoluției ungare din 1956 și ale „Primăverii de la Praga” din 1968:

“Serii întregi de periodice specializate au luat discret calea spre Israel, în timp ce institute de cercetări germane se aprovizionau tot atât de discret din depozitul-anexă al Europei Libere, situat într-o suburbie a Münchenului”.

Și acum, iată ce a devenit acest pasaj, metamorfozat de „rigurozitatea științifică” a doctorului Shafir:

“Articolul lui Sturdza făcea uluitoarea afirmație că materiale de arhivă ce atestau atrocitățile comuniste luaseră „după unii” drumul spre Israel, pentru a ascunde amploarea acestor atrocități, participarea evreilor la ele și pentru a nu leza monopolul evreiesc asupra suferinței (citez din memorie)”.

Mihai Dim. STURDZA

Filierile Securității în Lumea Liberă

În arhivele fostei Securități, un loc important îl ocupă dosarele întocmite de poliția politică diasporii românești răspândită în numeroase țări. O personalitate precum Mihai Fărcașanu, fost președinte al tineretului liberal, Președinte al Ligii Românilor Liberi, din New York, nu putea să scape de sub urmărirea agenților Securității care lucrau în străinătate. Reproducem mai jos fragmente din dosarul 2200/Sv.IV/2725 de la Securitate. După cum poate constata oricine, securiștii îndosariau până și documente sau scrisori cu caracter public sau privat, deoarece doreau să știe totul despre cei urmăriți. Pentru păstrarea autenticității, nu am intervenit asupra ortografei și gramaticii.

Redacția

FĂRCĂȘANU

Are cca 45 ani, este de statură mijlocie, slab, săten, cu ochi căprui, privire fixă. Știu de la BOILĂ că în țară a fost șeful tineretului liberal. L-am văzut o singură dată la Paris cu ocazia unui Tedeum de 8 Noembrie 1948. L-am auzit vorbind în biserică ortodoxă, lăudând pe ex regele MIHAI și comentând situația de exilat atât a lui MIHAI ca și a românilor care erau prezenți acolo.

Știu dela BOILĂ că la început a fost de partea P.N.T.ului că a primit sume destul de importante dela CREȚEANU. Până a plecat în U.S.A. în iarna 1949 (Februarie) l'a frecventat mult pe BOILĂ, cântă la vioară și BOILĂ îl acompania la pian. Tot dela BOILĂ știu că este morfinoman atât el cât și soția sa.

În timpul cât a fost la Paris a publicat câteva articole politice în *Nation Roumaine*. La Paris avea relații printre funcționarii dela Quai d'Orsay, printre jurnaliștii dela *"Le Monde"*. Acestea le-am auzit dela BOILĂ, spunând atunci când avea nevoie de servicii la *"Le Monde"* sau la Quai d'Orsay, pentru vize, că dacă ar fi fost FĂRCĂȘANU la Paris, le-ar fi aranjat el repede.

A fost reprezentantul liberalilor în comitetul lui RĂDESCU. La început a fost de partea lui NI-

CULESCU BUZEȘTI, când a venit însă AUGUSTIN POPA în calitate de șef al P.N.T.ului să a certat cu el, FĂRCĂȘANU nu era mulțumit cu împărtirea fondului CREȚEANU pe partide. Lui VINTILĂ BRĂTIANU nu i se dădea aproape nimic în timp ce P.N.T. își plăteau o mulțime de lefuri la oamenii lor. FĂRCĂȘANU a pus și problema lui ZISSU și a lefei mari care o ia, să a băut cu ZISSU într-o ședință de comitet. Atunci a declarat că trece de partea lui RĂDESCU. De atunci este omul lui RĂDESCU adică reprezentantul liberalilor în gruparea lui RĂDESCU. Se duce mare luptă printre fugarii români, care se organizează în comitete pentru achiziționarea vreunui liberal, deoarece nefiind în total decât 3 mari cunoscuți, nu sunt destui pentru cele două comitete. Pentru acest motiv a fost căutat și "convins" GH. ASAN de către VIȘOIANU ca să intre ca membru în comitetul său.

FĂRCĂȘANU la New York se ocupă de secția de propagandă a lui "Free Europe". El este șeful lui POGONEANU, care este însărcinat cu secția publicitate și literatură. Nu știu ce activitate are, ce leafă încasează, dar BOILĂ spunea că este cel mai bine plătit la Free Europe dintre fugarii români.

12.X.1951

Alegerea Președintelui Ligii Românilor Liberi

LA 15 FEBRUAR a.c. A AVUT LOC ALEGAREA PREȘEDINTELUI LIGEI ROMÂNIILOR LIBERI.

ALEGAREA - ESTE INTERESANT DE NOTAT - S'A FĂCUT PRIN VOT INDIVIDUAL, DECI, A CONSTITUIT, PENTRU PRIMA OARĂ ÎN VIAȚA EMIGRAȚIEI ROMÂNEȘTI, O CONSULTARE A MASSELOR ȘI, ÎN ACELAȘI TIMP, O EXPRIMARE LIBERĂ A VOINȚEI ACESTOR MASSE.

În mod practic, votul s'a exprimat în serie, prin scrisori ce au trebuit să ajungă la New-York, locul unde s'a făcut alegerea, înainte de 15 Martie.

Voința masselor a fost exprimată prin votul Consilierilor Ligei Românilor Liberi, cari fuseseră aleși premergător prin votul românilor refugiați în diverse țări.

Iată deci dovada că este posibilă, chiar în refugiu și în împrăștierea în care trăește refugiu nostru, aplicarea principiilor democratice.

PRIN 37 DE VOTURI, DIN 46 EXPRI-MATE, D-L MIHAIL FĂRCĂȘANU, PREȘEDINTELE TINERETULUI LIBERAL, A FOST ALES PREȘEDINTE AL LIGEI ROMÂNIILOR LIBERI.

După alegerea sa, Dr. Mihail Fărcașanu a adresat Consilierilor Ligei, o scrisoare-program din care extragem - din cauza lipsei de spațiu, părțile esențiale:

11 martie 1954

Domnule Consilier,

Sarcina ce mi se încrinițează, prințro puternică manifestare de solidaritate a Ligii Românilor Liberi, o primesc ca o cinste și ca o datorie. Este pentru mine onoarea de a duce mai departea acțiunea condusă de Generalul Nicolae Rădescu, acțiune de luptă împotriva subjugării României și de protest deschis împotriva compromisurilor internaționale ce au făcut cu putință și care mențin această robie. Fiind strâns legat, împreună cu alți români ajuși peste ho-

tare, de încercarea de a salva independența țării noastre, în ciuda târgului făcut de anumite puteri, am adus contribuția noastră, alături de Generalul Rădescu, Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Titel Petrescu, și alți patrioți, la această luptă națională. Și lupta nu a fost zadarnică. Înfrângerea noastră la 6 Martie 1945, deși a însemnat înscăunarea în România a regimului impus de Moscova, a pus totuși categoric în lumină rezistența poporului român în fața Diktatului Sovietic.

Acțiunea eroică și plină de demnitate națională a Generalului Rădescu a demascat în mod dramatic silnicile metode întrebunțiate de ocupația rusească pentru a ne subjugă. Ea a dejucat, din primul moment, încercarea perfidă a Sovietelor de a pune lanțurile pe trupul României, cu consumămantul aparent al țării sau în mijlocul unei activități echivalentă supunerii. Trebuie deasemeni spus că acțiunea tineretului român, care a înșuflit cu dărzenie și spirit de sacrificiu afirmarea drepturilor naționale împotriva unor forțe compleșitoare a constituit și un temei însemnat al acestieia. Eroica acțiune a sa, continuă și astăzi în clipe înțunecate ale istoriei românești.

Aceste împrejurări le amintesc pentru că ele sunt pietre de hotar în formularea și legitimarea revendicărilor noastre naționale și pentru că din această luptă venim cei mai mulți dintre noi. Luând conducearea Ligii Românilor Liberi sunt călăuzit de convingerea că acțiunile noastre în lumea apuseană trebuie să fie inspirate de principiile și tradițiile, care vădindu-se în lupta de rezistență a zilelor noastre sunt legate de însăși existența istorică a nației și au fost totdeauna urmate în momentele de primejdie. Aceste directive istorice arată că nu există substitut pentru intransigență în apărarea drepturilor unui popor. Iar această intransigență își are înțelesul atât în lupta contra dușmanului, cât și în colaborarea cu cel ce îți este prieten. Desigur că greutăți și vitregii nu lipsesc în drumul astfel conceput, dar ele își găsesc cumpăna în victoria finală a adevărului clar afirmat.

Liga Românilor Liberi își are, deci, în mod firesc misiunea ei de căpetenie în reprezentarea în afara țărei a acestui spirit istoric al rezistenții naționale. Din această misiune decurg îndatoririle căror Liga trebuie să își închine energia și capacitatea sa de muncă.

I. – Trebuie să ținem vie apărarea intransigentă a drepturilor naționale în totalitatea lor.

Noi nu putem juca un rol care să fie totdeauna pe placul Cancelariilor străine, făcându-ne susținătorii unor soluții de fațadă, a unor vagi formule dilatorii sau "progresive", cari nu pot decât umbri puternicile temeuri de principiu cari legiferează cauza noastră.

Nu putem, deasemeni, să acceptăm, prin omisiune, mutilarea vătăvării naționale strămoșești, pentru motive de conveniență politică trecătoare.

Doctrina Liberării este singură valabilă pentru popoarele subjugate și ea trebuie aplicată în sensul de restitutio in integrum. Revenirea la cadrul național dinainte de agresiunile și Diktatele totalitare este, prin urmare, pentru noi o condiție prealabilă pentru a intra în examenul oricărui idei sau proiecte de viitor. Noi nu ne putem lăsa târâtî în confuziunea creată de cei interesați, a discuțiunii unor construcții hibride și premature, care eludând restaurarea integrității și neatârnării țărilor subjugate, ca obiectiv primordial, constituiesc un atac indirect asupra substanței naționale însăși.

Liga Românilor Liberi are datoria de a reprezenta cu hotărâre această revendicare fundamentală a neamului românesc: Repunerea Românilor în plenitudinea drepturilor lor istorice și naționale.

II. – Fiind organizația refugiuului nostru înțemeiată pe principii și metode democratice și închinată apărării instituțiilor fundamentale ale României, Liga are de înăplinit o sarcină indispensabilă în organizarea reprezentării naționale a exilului.

Această organizare, care trebuie – sub oblađuirea Coroanei – să înmănușeze valorile de luptă națională și democrată, constituie în spirit democratic pentru a servi acțiunea de eliberare. Ca federație a unor astfel de organizații, Liga Românilor Liberi are deci datoria de a sta la dispoziția Majestății Sale Regelui în înăplinirea obiectivelor naționale democratice cerute de constituirea unei reprezentanțe românești în exil. Suntem deci gata să răspundem oricărui apel pe care Suveranul l-ar îndrepta organizației noastre.

Liga va supune, deasemenea, Majestății Sale Regelui, în legătură cu această problemă, vederile sale asupra situației politice cu privire la acțiunea românească și la eventuala alcătuire a reprezentanței naționale.

III. – Condițiunile internaționale critice, în care ne găsim, ne comandă, pe de altă parte, a munci

neostenit pentru a face înțelese, aici, în primejduitul și încă neînțelegătorul Occident, tehnicele de pătrundere, de subversiune și subjugare ale comunismului sovietic, precum și metodele eficace de luptă pentru înfrângerea lui. Ele ne cer, odată cu aceasta, a lucra la risipirea imensei ignoranțe ce înconjoară încă problemele românești în multe din țările unde ne-a dus exilul.

Liga se va strădui, pe de altă parte, să consolideze și să dezvolte legăturile sale de colaborare cu cercurile conducătoare din Statele Unite ale Americii și din celelalte țări libere, unde este prezentă prin asociațiile sale.

III. – Împărtășindu-vă aceste câteva preocupații de ordin general, privind obiectivele Ligei, vă mulțumesc sincer pentru încrederea ce mi-ai arătat și vă exprim speranța într-o colaborare cât mai strânsă pentru asigurarea eficienței și continuării acțiunii noastre.

Pornind împreună la drum nou să închinăm gândurile noastre memoriei marelui român, care ne-a fost șef și prieten, Generalul Nicolae Rădescu.

(ss) Mihail Fărcășanu
Președinte

Imediat după alegerea sa ca Președinte al Ligii Românilor Liberi, Domnul Mihail Fărcășanu a luat contact cu Free Europe și cu o serie de Senatori și Deputați din Congresul Statelor Unite.

În prezent, D-l Fărcășanu lucrează la un Manifest-Program care va fi difuzat în toate țările în care se găsesc români emigrați. Vom publica la timp acest Manifest.

Împărtășind în total ideile D-lui Fărcășanu, cuprinse în scrierea pe care o publică numărul de față, urmă nouului Președinte și Ligei Românilor Liberi spor la muncă și bună reușită în acțiunea uriașă pe care și-a asumat-o nu din ambiții personale, ci din nemărginită dragoste pentru țara și poporul nostru.

Memoriul

ÎNAINAT DE LIGA ROMÂNILOR LIBERI
ONORABILULUI JOHN FOSTER DULLES,
MINISTRUL DE EXTERNE AL STATELOR
UNITE

EXCELENȚĂ,

Acum 9 ani, la 6 Martie 1945, România a fost victimă cunoscutei subjugări sovietice, perpetrată în mod brutal și fățu. În acest fel imediat după Declarația de la Yalta a fost înscăunat un guvern comunist satelit, prin Diktatul Kremlin-ului, în timp ce Armata Română lupta pe frontul Aliatilor, fiind considerată la acea dată ca a patra forță combativă în rândurile lor.

În Conferința de la Moscova, în Decembrie 1945, Statele Unite și Marea Britanie, puse în față acestei subjugări, încercără să ajute la restaurarea libertăței în România, cerând efectuarea de alegeri libere și cinstite. Însă, alegerile de la 19 Noembrie 1946, ținute sub ocupație rusească și controlate de slujnicarul guvern comunist instalat de acesta, s-au dovedit a fi o încălcare flagrantă a regulilor democratice. În declarația sa oficială din 26 Noembrie 1946, Departamentul de Stat (N.N. Ministerul de Externe american) a dat pe față pe deplin frauda comisă prin teroare și constângere. Caracterul satelit și nereprezentativ al guvernului impus României a fost astfel din nou identificat și înfierat.

Pentru motive nedivulgăte încă Statele Unite au semnat în Februarie 1947 un Tratat de Pace cu acest guvern confirmând implicit recunoașterea lui. Singurele prevederi semnificative ale acestui Tratat – date fiind împrejurările – adică acelea din Articolul 3, privind garantarea drepturilor umane în România, nu au fost nici odată aduse la înăplinire de către guvernul înscăunat de Moscova. Acest lucru a fost deosebit de denunțat în mod oficial de către Statele Unite cu prilejul repetatei respingeri a cererii de admitere prezentată de guvernul comunist din București în fața Națiunilor Unite. (Departamentul de Stat a publicat 2 volume – No 4376 și No 4376 A, scoase în Noembrie 1951 și Februarie 1952 – în care prezintă abundente probe demonstările violarea garanțiilor pentru drepturile omenești în România.)

Este deasemenea de notorietate că alte prevederi ale Tratatului, în special Articolul 11, referitor la limitarea forțelor Armatei Române, nu au fost respectate.

În consecință nu mai este nici o îndoială că poziția de jure a actualului guvern român este aceea a unui guvern totalitar instalat prin violență, guvern nelegitim, nereprezentativ și violator al legii internaționale. O recunoaștere a unui atare guvern nu poate avea deci nici o înțemeiere de principiu.

Calvarul poporului român sub barbara ocupației străine a Comunismului Sovietic, exploatarea economică a țării și neexistența drepturilor umane elementare și a tuturor libertăților sunt astăzi fapte general cunoscute. Pe de altă parte, prin constrângerea militară-politică a Sovietelor, România a fost prefață, fără voia ei, într-o bază pentru planurile aggressive ale Moscovei.

Având în vedere aceste fapte, menținerea și pentru mai departe a recunoașterii "guvernului" dela București apare a fi păgubitoare prestigiului și intereselor politice ale Statelor Unite. Teza, susținută de anumite cercuri, anume că "prezență" unei Legații Americane ar însemna încurajare pentru cei robiți, este, în opinia noastră de români, cu totul falsă. Dimpotrivă, o asemenea "prezență", cu toate umiliințele pe care le implică și cu flagranța ei neputință, îndeplinește un singur rol important, anume de a arăta poporului român că Statele Unite consideră încă guvernul comunist impus de Moscova drept legal și legitim. Această concluziune evidentă aduce și mai mare descurajare și un simțământ de totală părăsire, ducând spre un total conformism și spre secătuirea forțelor morale ale rezistenței.

Excelență, bazați pe aceste motive îndrăznim a vă ruga respectuos să luați în considerare urgenta problemă a retragerii recunoașterii guvernului comunist.

Liga Românilor Liberi exprimă adâncă speranță a mii de exilați români că o asemenea reparație morală și politică, reprezentată prin retragerea recunoașterii și condamnarea guvernului nelegal și criminal de quislingi sovietici din București, va fi dată unui popor în suferință și subjugare, popor care este temeinic și sincer devotat Statelor Unite ale Americii și nobilelor lor idealuri umane și politice.

Al Dvs. respectuos,

(ss) Mihail Fărcășanu
Președinte

Perspectiva relațiilor româno-americane

MIHAI MUŞET

I. Așteptări și interese

Reuniunea NATO de la Madrid a ancorat credibilitatea regimului Constantinescu și integrarea euroatlantică a României de succesul reformei și al tranzitiei spre capitalism. Criza politică prelungită și inabilitatea de a stopa declinul economic au transformat reforma și tranzitia în eufemisme pentru derivă și supraviețuire. Cind prima victimă a derivei, fostul premier Victor Ciorbea, a fost sacrificat politic, cel rămas să confrunte posibilitatea eșuarii a fost președintele Constantinescu. Deși constant cu conservarea apelului politic prin vizibilitate internațională, președintele Constantinescu a plătit pe plan intern pentru eșecurile primului an de guvernare. Supraviețuirea politică a președintelui Constantinescu, pusă la îndoială de revigorarea partidelor de stînga și a celor naționaliste, depindea de o intervenție de reanimare. Era deci nevoie de o transfuzie de popularitate și imagine. Ca în trecut, transfuzia a însemnat expunere internațională sub forma unor imagini memorabile, de data aceasta de pe continentul american.

Logica puterii dictează că un președinte de stat cu statutul României are de cîștigat atunci cind este văzut de alegători apărînd la ONU, primit de liderul SUA la Casa Albă, vorbind diasپorei și onorat cu prezența multor persoane influente și bine situate. Dincolo de infailibilitatea lor, aceste vizite reprezintă îndeplinirea dorințelor oricărui lider cîștigător care să alegerile să-și cîștige de imagine, de conjunctură și, nu exclusiv, de mesajul electoral. După ultima criză politică, nici un politician român nu mai poate ignora realitatea următoarelor alegeri.

Prin urmare, președintele Constantinescu a urmărit, prin vizita în SUA, să-și îmbunătățească și chiar să-și consolideze imaginea de acasă, să exploateze conjunctura creată de riscurile suplimentare de securitate din Balcani și să-și clarifice mesajul electoral. Este o eroare să se atașeze o semnificație de

reformă sau tranzitie acestor vizite, care au fost proiectate cu mult înainte ca reforma și tranzitia să-și arate eșecurile, sănătatea de interes de securitate și economice și nu pot ameliora pe termen scurt nici situația politică și nici nu vor încetini degradarea economică a României. Așa cum a fost planificat, aceste vizite i-au adus președintelui Constantinescu o imagine îmbunătățită, o proeminență relativă în securitatea zonei Balcanilor, dar un mesaj electoral mai puțin clar decît cel pe care domnia sa ar vrea să-l proiecteze. Vizitele i-au consolidat președintelui Constantinescu poziția de lider în alegerile din 2000, fără însă a-i garanta victoria. Acest lucru coincide cu preferința SUA ca România să fie condusă de un lider cît mai departat de ideologia comună, un lider care își menține puterea prin eforturi democratice.

Impresia pozitivă lăsată asupra președintelui Clinton în vizita sa la București este motivul principal pentru care vizitelor președintelui Constantinescu în SUA le-au fost acordate o considerație sporită. A fi o gazdă bună, în ciuda refuzului de a fi inclus în NATO, a convins SUA că există posibilitatea alinierii României la civilizația europeană. Mesajul președintelui Clinton la București a fost clar: continuarea susținută a reformei și a tranzitiei va fi recompensată prin securitate și promovare economică. În euforia momentului, mesajul a fost însă confuzionat de prevederile documentului de la Madrid, care a nominalizat România ca un viitor membru NATO cu sanse sporite de integrare. Documentul de la Madrid a fost interpretat nejustificat, ca și cum ar fi venit după vizita președintelui Clinton, deci ca o asigurare, în loc de un simplu îndemn. Însemna că ușa NATO nu s-a închis, că, deși invitațiile unor noi membri sănătatea nominalizate, prețurile economice, politice și sociale ale includerii vor fi suportate preponderent de noii membri și că integrarea este corelată cu politica internă a noilor aspiranți. Era un alt fel de a spune că România va fi monitorizată, verificată, și, oarecum, ajutată.

Cu toate acestea, în perioada care a urmat vizitei președintelui Clinton, România întîrzie să treacă teste stricte ale integrării, discursul președintelui Constantinescu sfida realitatea domestică și obiectivele țărilor vestice. Încrederea investitorilor în România, măsurată în decalajul dintre estimările guvernului și totalul investițiilor, regresa, chiar în condițiile în care capitalul părăsea economiile din Asia de Est. Trebuia deci ca mesajul președintelui Clinton să fie clarificat, relațiile dintre SUA și România să fie expuse în detaliu, iar interesele comune să fie identificate. Este relevant că SUA nu au ținut să clarifice contextul relațiilor cu România în timpul regimului Iliescu.

Deși personalitatea îi este marcată de declarații inconsistente, președintele Constantinescu este singurul lider român din ultima jumătate de secol care are capacitatea să inspire încredere SUA, care marchează o ruptură distinctă cu retorica trecutului și care și-a exprimat constant adeziunea la valorile Vestului. De aceea, perioada de anomalie dintre România și SUA s-a terminat.

A. Așteptările SUA

Așteptările SUA decurg firesc din rolul central pe care îl joacă în problemele globale. Euforia provocată de sfîrșitul Războiului Rece s-a terminat, perioada de ezitări din politica externă este un episod trecut, iar SUA este pregătită să fie un lider eficient al lumii. Dilema economie-stabilitate s-a rezolvat, ambele noțiuni devenind priorități. Motul că problemele economice vor prima în afacerile mondiale, suspectat ca un fenomen anormal într-o lume militarizată, a fost spulberat odată cu testele nucleare din subcontinentul asiatic.

Prin urmare, la începutul mileniului trei, SUA au două priorități paralele, care îi întăresc rolul mondial în stabilitate: securitate și economie; SUA reprezintă liderul militar necontestat, iar în domeniul economic a reușit să își relanseze economia.

Cu toate acestea, membri influenți ai Administrației Clinton, unii dintre ei implicați în relațiile SUA cu România, au insistat că rolul SUA nu poate fi susținut pe termen lung într-o structură piramidală și au optat pentru o structură de rețea de "roată cu spîne" – unde SUA ocupă rolul central –, structură care este mai greu de erodat în relațiile internaționale, compatibilă cu procesul de globalizare și mai eficientă în ce

priveste costurile de administrație. Noua structură este flexibilă ideologic, pragmatică, acordă importanță sporită țărilor periferice și angajează un număr mai larg de națiuni în rezolvarea problemelor globale sau regionale. Această structură va permite SUA să arbitreze apariția Chinei ca supraputere și, totodată, va îmbogății relațiile SUA cu țări mici și mijlocii.

Realitatea politică americană este fundamentată pe noțiunea că democrația reală bazată pe spiritul legii creează parteneri de bună credință. Administrația Clinton a lansat numeroase inițiative dedicate întăririi democrației și a sistemelor legale în jurul lumii. La fel de semnificativă este noțiunea că economiile de piață motivează de competiție și comerț liber crează prosperitate pentru participanți și consumatori și, implicit, elimină sursele de conflict născute din dispariții economice. Există o tradiție de peste un secol de legislație și jurisprudență împotriva monopolurilor și a tentativelor de monopolizare. Partenerii economici care nu pot menține ritmul competiției și recurg la intervenții economice prelungite și reduc aportul în comerțul bilateral.

Schimbarea structurală a politicii SUA a marcat creșterea rolului deținut de Statele Unite în Europa Centrală și de Est. Pe termen lung, regiunea reprezintă capul de pod spre Orient al societăților democratice susținute de o economie de piață. Regiunea trebuie să-și sedimenteze reziduurile conflictelor etnice și să fie integrată economic în Uniunea Europeană. În termeni strategici, relația SUA cu Europa Centrală și de Est a devenit mai puțin dependentă de relația SUA cu Rusia, o schimbare cu efecte enorme în regiune. Ca prim efect, exemplificăm că SUA încearcă să izoleze Europa Centrală și de Est de efectele instabilității prelungite politice și economice ale Rusiei. Ca efect necesar, SUA este dispusă ideologic să își expună armata în rezolvarea stărilor conflictuale.

Astfel definită, poziția SUA în problema securității Europei Centrale și de Est și, mai de actualitate, a Peninsulei Balcanice, aduce relația SUA cu România, punctul dintre Balcani și zona de influență a Rusiei, în prim-plan. Pe plan economic, Balcanii reprezintă o forță de muncă bine educată și plătită în procente comparativ cu cea din Occident și o piață de desfacere receptivă la produse americane. Acești factori mențin constant interesul Statelor Unite în Balcani la nivel înalt.

Chestiunea care combină prioritățile de securitate și economice ale SUA este cea a securității sur-

selor de energie. Relația SUA cu România poate satisface interesele SUA și conferi un rol sporit României în economia regională. Securitatea energetică în Europa Centrală și de Est este acutizată de trei factori: toate economiile din regiune vor intra în scurt timp în expansiune – fie prin integrare în Uniunea Europeană, fie datorită eliminării zonelor de conflict –, îmbunătățirea nivelului de trai va mări consumul individual de energie, iar cărbunele va fi abandonat deoarece necesită subvenții uriașe, impune costuri inefficiente și dăunează mediului înconjurător. Rezultatul acestor trei factori este că baza energetică se restrâng concomitent cu creșterea cerinței regionale de energie. Considerente istorice vor face ca regiunea să caute să își diversifice sursele de energie reducând ponderea Rusiei, sursă tradițională, și înlocuind-o cu furnizori dependenți și apolitici din zona Mării Caspice.

Prin urmare, securitatea traseului petrolului din Marea Caspică spre Europa Centrală și de Est va preveni șocuri energetice regionale. România este una din variantele acestui traseu; iar pentru SUA, alternativa ideală ar străbate teritoriul controlat de NATO sau al unui viitor membru. În cazul că se va materializa, aprobarea unui traseu petrolier ce străbate România va fi conceput ca un model dependent în mod minim de infrastructura și resursele României, pentru a limita factorii de risc. Interesul SUA este de a avea un traseu lipsit de risc și, din fericire, mai multe opțiuni sănătoase sunt oferite pentru a satisface acest considerent.

Ar fi eronat ca România să identifice coridorul petrolului drept vehiculul integrării în NATO și Europa. Relevanța strategică a traseului energetic Marea Caspică–Europa nu este lipsită de semnificație, însă sfîrșitul Războiului Rece a diminuat importanța factorilor geografici și a augmentat ponderea factorilor economici și politici. România poate aprecia soarta conductelor petroliere care traversează Irakul: ele sunt nefolosite de șapte ani, nimeni nu este dispus să le utilizeze în viitorul apropiat, iar ieșirea lor din circuitul economic nu a declanșat o criză energetică în Occident.

În sumar, schimbările structurale ale politicii externe ale SUA, cuplante cu interesele substanțiale ale SUA în Europa Centrală și de Est, conferă o importanță mare relației SUA cu România. Alegerile românești din 1996 au deschis oportunități pentru ca situația din această regiune să se clarifice într-un timp

mai scurt. Beneficiarul direct al alegerilor din 1996 este poporul român și, prin urmare, SUA nu vor accepta să participe direct la un proces care nu garantează ieșirea definitivă a României din mizeria comunismului.

Într-o lume nepolarizată, sugestiile și încurajările au devenit *modus operandi* în relațiile internaționale amicale. SUA încurajează deci România să continue pe drumul ales în 1996 și îi sugerează că meritele unui proces de tranziție se vor materializa în integrare. Din perspectiva României, poziția SUA nu trebuie să fie confundată cu aprobarea ritmului și metodelor adoptate de România pe perioada tranziției. Ea reprezintă numai o recunoaștere a faptului că România a îndeplinit minimul de cerințe pentru a i se acorda credibilitate internațională.

B. Interesele României

În contrast cu SUA, după 1990, România nu și-a balansat interesele, optind aproape exclusiv pentru interese economice, în detrimentul celor politice și de stabilitate. În ciuda preocupării excesive, problemele economice par de nerezolvat. În realitate, problemele economice își au originea în imaturitatea politică din anii 1990-1991, cind s-au pus bazele structurilor României postcomuniste. În aceași perioadă, România și-a ignorat problemele de securitate, minimizând importanța celui mai previzibil eveniment al perioadei: destrămarea Uniunii Sovietice. Ignorarea problemelor politice și de securitate nu a făcut că ele să dispară; dimpotrivă, ele au continuat să evolueze pînă cînd magnitudinea lor a fost expusă parțial de alegerile din 1996. În ciuda schimbării retoricii de după 1996, problemele politice rămîn în obscuritate: pe de-o parte, deoarece actorii anilor 1990-1991 refuză să părăsească scenă politică, iar pe de altă parte, din pricina faptului că cei care s-au afirmat politic după 1991 sunt declasați ideologic și moral.

Confuzia generată de ambiguitățile politice interne a oferit un impuls forțelor naționaliste, complicind și mai mult relațiile ei internaționale, ceea ce s-a reflectat în scurt timp într-un mesaj neclar în politica externă. Astfel, la doi ani după 1996, deși România declară că este preocupată de problemele ei politice și de securitate, ea urmărește cu preponderență scopuri economice. Din acest punct de vedere, perioada curentă nu se distinge de deceniile anilor '70 și '80, exceptind faptul că România va avea dificultăți în a

plăti deficitul de securitate prin eforturi economice. Un preț mai puțin costisitor, încercat în primele luni din 1997, ar fi combinat prețul politic și economic, dar această alternativă a fost deturnată cînd interesele economice domestice s-au aliniat disciplinat în spatele noii conduceri.

Pe termen scurt, obiectivul economic al României este modest și vizează oprirea declinului economic declanșat în 1990. Pe termen lung, aspirațiile României sănătoase și în de recuperarea piețelor de desfacere pierdute succesiv ca urmare a destrămării pieței țărilor comuniste și a conflictelor din Golful Persic și din Balcani. Datorită sprijinului primit de la întreprinderile de stat, cerințele capitalului autohton s-au tradus într-o politică de revigorare a industriei, în contrast cu alte state în tranziție, care au abandonat-o. Evoluțiile politice minime de după 1990 au limitat drastic numărul investitorilor străini dispuși să injecteze fonduri și tehnologie în România, chiar în condițiile în care capitalul privea cu încredere spre Europa de Est. Mai grav este faptul că aceleași evoluții politice minime au prevenit influxul de capital în România și după alegerile din 1996.

În concluzie, politica externă a României rămîne definită de obsesia că soluțiile problemelor economice sănătoase sunt panaceele tuturor chestiunilor.

1. Integrare

Ca un fapt pozitiv, sugerăm că preocuparea României cu problemele economice au sensibilizat-o la procesele de globalizare și integrare economică cu țările dezvoltate. În această direcție, interesele României și ale SUA se suprapun, deoarece România poate contribui la acest proces prin folosirea bazei ei energetice supradimensionate ca sursă de rafinare a petrolierului și alimentare cu energie a economiilor în dezvoltare din Europa Centrală. Tot în acest domeniu, România este atractivă deoarece își extinde baza energetică nucleară și prin eforturi de a-și finaliza investițiile neproductive. În ciuda afinităților structurale ce promit o integrare energetică rapidă, procesul va fi încetinit de ineficiența întreprinderilor energofage neprivatizate. În cazul în care va reuși să accelereze privatizarea, România ar beneficia enorm dintr-o colaborare cu SUA.

Integrarea economică a României este însă întîrziată de o politică de protejare a activităților locale. În mod curios, acest interes subminează prioritatea

României de a atrage investitori străini, investiții viaabile fiind abandonate din cauza reacției producătorilor locali care își văd pericolată piata. Aceste practici necompetitive nu dau rezultate decît pe termen scurt, iar beneficiile se reduc la sectoarele economice susținute, ducînd la diminuarea diversificării structurale a economiei. Politica externă a României nu s-a adaptat la această problemă și continuă să reflecte dogma că dominarea economică a României este inevitabilă în condițiile în care protecțiile domestice sunt ridicate. România insistă ca în relațiile internaționale să i se acorde statut preferențial. Această predilecție, pe termen lung, nu poate duce la relații economice sănătoase cu SUA.

Ca exemplu al rezultatului negativ al insistenței României de a primi un tratament economic preferențial se poate invoca reticența cercurilor financiare de a sprijini o expansiune a împrumuturilor acordate României. Reticența băncilor a fost rezonabilă justificată de imobilismul politic, lipsa de garanții guvernamentale și un risc de țară mult prea mare în raport cu sumele solicitate. Pînă în 1996, Banca Mondială și FMI s-au rezumat să mențină relații formale la nivele minime, convinse fiind că liderii de atunci ai României nu se puteau desprinde ideologic de anii '80. Cu toate că după 1996 astă Banca Mondială, cît și FMI și-au demonstrat disponibilitatea de a asista România cu fonduri de tranziție, divergențe profunde au fost provocate de întîrzierea României în a formula un program detaliat de reformă, de lipsa de receptivitate a guvernului în a accepta un program realist de tranziție, precum și de proiecțiile legate de incapacitatea României de a-și îndeplini obligațiile financiare pe termen scurt. Chiar dacă nici Banca Mondială și nici FMI nu au oferit explicații satisfăcătoare pentru tratamentul preferențial pe care l-au acordat altor țări în tranziție, dar întîrzie să-l extindă României, România ar trebui să admită că nici politicile ei (internă și externă) nu au fost adaptate la cerințele ei de capital.

2. Corupție

Deși corupția este un fenomen complex care îmbină aspecte politice, legale, economice și sociale, România a optat să trateze corupția drept un fenomen natural și să se ocupe numai de simptomele ei economice. Caracteristică oricărei societăți, corupția atinge însă nivele maxime în societăți în tranziție. Respingem metodologic o analiză bazată exclusiv pe factorii

economi, dar considerăm că este relevant să analizăm corupția chiar și în contextul limitat al priorităților economice ale României. Deși eforturile României sînt focalizate pe tranzitie economică rapidă, integrarea economică în structurile globale este compromisă de inabilitatea guvernului de a controla corupția.

Retorica României contrastează puternic atât cu politica internă, cât și cu cea externă. Pe plan intern, afirmațiile președintelui Constantinescu sunt optimiste, dar infirmate de realitate. Pentru oamenii de afaceri care contemplă investiții în România, corupția este la paritate cu legislația neprimitoare. Surprinzător, președintele Constantinescu a declarat de curînd că investitorii străini nu pot pretinde că există corupție deoarece ei nu informează organele abilitate.

Premisele acestui argument sunt eronate și percep greșit rolul investitorului străin în economia României. Dacă unui investitor i s-ar spune că succesul afacerii lui depinde de cooperarea cu organele de ordine, probabil că ar răspunde că nu are experiență de informator. Președintele Constantinescu își menține poziția, în timpul vizitei la Camera Americană de Comerț, declarînd că în România "corupția s-a terminat pentru totdeauna". Este o declarație șocantă – nu poate fi comentată –, care stirbește prestigiul personal al președintelui României, cel care declara în august 1997 că lupta împotriva corupției la nivel local a eșuat și că a avut puține rezultate la nivel central.

Mai relevant în abilitatea României de a controla corupția este trajectoria și metamorfoza proiectului legii împotriva corupției. În varianta inițială, incidenta faptelor și a persoanelor la care legea se aplică includea și liderii de partide sau formațiuni politice. Totuși, proiectul inițial a fost amendat, excludînd categoria mai sus menționată, iar acum proiectul este amînat din cauza altor "priorități". Este din nou o dovadă tristă a tensiunilor elementului politic care, lăsat nerezolvat, subminează celelalte priorități.

Nici pe plan internațional România nu este angrenată împotriva corupției. Nu este un secret că membri ai corpului diplomatic și-au transformat funcțiile în surse de venit. Este mai puțin cunoscut însă faptul că România nu face parte dintre țările care au semnat în 1997 o convenție ce pune în afara legii plăti ilicite făcute oficialilor străini în scopul de a obține contracte guvernamentale. Convenția a fost semnată, printre altele, și de țări est-europene, dar nu și de către Ro-

mânia, deși președintele Constantinescu a declarat că lupta împotriva corupției este o prioritate națională.

În contextul relațiilor dintre SUA și România, corupția capătă o dimensiune aparte deoarece SUA este prima și singura țară care incriminează darea de mită unui oficial străin. Posibilitatea ca mită să ducă la pedepse substanțiale în SUA inhibă investitorii americanii să participe în România. Economia SUA reprezintă vehicolul ideal pentru integrarea globală rapidă a economiei românești; este implicată în toate economiile lumii – deci virtual global – și are cea mai atractivă combinație de piață de desfacere în raport cu puterea de cumpărare și cerințele consumatorilor. În absența unei economii necontrolate de corupție, relația economică cu SUA nu va evoluă spre beneficiul României.

În concluzie, menținerea obiectivelor României de dezvoltare economică rapidă și ignorarea aspectelor de dezvoltare politică și de securitate nu pot duce la o relație armonioasă cu SUA. Este prematur să comentăm arhitectura unei relații între SUA și România deoarece relația este încă prea fragedă pentru a putea identifica trăsăturile funcționale. În continuare, scoatem în evidență aspecte ale vizitelor și punctăm elemente de tensiune ce vor defini primele stagii ale relației.

II. Aspecte ale vizitelor

Scopul acestui articol nu este să adauge alte evenimente la cele deja relatate, dar anumite evenimente vor fi menționate deoarece ilustrează aspecte ale relației SUA cu România menționate mai sus. Statutul vizitelor – fie el oficial, neoficial sau de lucru – este desigur important, dar mai puțin relevant, deoarece vizitele au avut o substanță abundentă și diversificată.

Elementul central al vizitelor l-a constituit întîlnirea dintre președinții Clinton și Constantinescu. La încheierea întrevederii, președintele Clinton a ținut să își exprime satisfacția pentru bucuria sinceră pe care i-a făcut-o ziua petrecută la București cu un an înainte. Tema întrevederii a fost continuitatea și îmbunătățirea relațiilor dintre cele două țări. Președintele Clinton a articulat dorința SUA de a sprijini tranzitie României spre integrarea transatlantică, iar președintele Constantinescu a cîștigat simpatie din dovedă de onestitate atunci cînd a recunoscut că România este încă o țară cu multe trăsături sociale. Între-

vederea a contribuit la întărirea bazei relațiilor dintre cele două țări.

La Pentagon, Secretarul Apărării a prezentat onorurile militare președintelui Constantinescu, primul președinte român care a primit această onoare. Conferința de presă a scos în relief că România trebuie să continue reforma militară și să mențină o armată mai mică și mai bine instruită. Contactele la Departamentul de Stat s-au focalizat pe reformă, relații militare, securitate regională și conflicte neтрадиционнă. Contactele la Justiție au vizat asistența legală, iar cele de la Comerț au urmărit ridicarea nivelului schimburilor economice.

Nu lipsit de importanță, chiar în contextul relațiilor cu SUA, a fost discursul președintelui Constantinescu la ONU. România trebuie să convingă că este capabilă să își controleze propriile granițe înapoi de a garanta securitatea transportului de petrol dinspre Marea Caspică. Permeabilitatea granițelor în timpul embargoului impus de Consiliul de Securitate Iugoslaviei rămîne un aspect trist al cooperării României cu ONU.

Conferința a fost limitată la problemele drogurilor și are o relevanță sporită pentru România, care a devenit unul din principalele coridoare ale drogurilor înspre Occident. Pe același corridor tranzitează refugiați politici și migranți economici atrași de bunăstarea Vestului, persoane pe care România pare puțin dispusă să-i opreasca. La ONU, președintele Constantinescu s-a abținut să vorbească despre structuri paralele. Acest subiect a fost abordat la Casa Albă. El reflectă sensibilitatea SUA la prezența pe teritoriul României a factorilor de risc – traficul ilegal de droguri, persoane și armament – este preambulul destabilizării. Ajutorul pe care SUA a insistat să-l ofere va fi asistență și cooperare contra traficului de droguri, a emigrării ilegale, a spălării de bani și a crimei organizate.

În toate orașele vizitate, președintele Constantinescu a avut întîlniri menite să convingă oamenii de afaceri americani că potențialul economic al României nu este diminuat de probleme politice, că este un potențial real și că România poate oferi profit imediat și sigur investitorilor străini. Audiența a fost recepțivă, dar rezervată. Președintele Constantinescu a ținut să se întîlnească cu membri ai diasporii și să le prezinte situația din România. Aceste întîlniri, care au marcat începutul dialogului substanțial dintre liderii români și diaspora, au fost, în general, controversate,

dar au creat impresia că sunt popasuri în campania electorală. Președintele Constantinescu, spre deosebire de predecesorii săi, s-a dovedit un partener de dialog civilizat.

În ultima parte a acestui articol analizăm substanța acestor întîlniri. Evenimentul cel mai membrabil în decursul celor două vizite a fost prezența președintelui Constantinescu în Capitoliu, unde a jînuit un discurs în fața camerelor reunite ale Congresului. Invitația a fost inițiativa senatorului Dan Coats, care a vizitat România în 1993 și care l-a întîlnit pe candidatul Constantinescu în 1996. În ciuda eforturilor, audiția nu a fost compusă decît din cel mult 5 procente din aleșii poporului american. Cu toate acestea, valoarea simbolică a discursului este reală, reprezentând prima cuvîntare a unui lider român în templul democrației moderne. Acest simbol este de altfel primul gest afirmativ că relațiile dintre SUA și România au depășit stagiul neconfortabil, au crescut în amploare dincolo de nivelul executivului și că pozițiile celor două țări, deși conțin divergențe, permit acomodarea punctelor lor de vedere comune. Discursul președintelui Constantinescu a evocat libertatea și democrația, avînd un ecou favorabil și marcînd o schimbare de direcție în retorica reprezentanților României, schimbare care recunoaște implicit că afacerile globale se perfectează pe Potomac, nu pe Sena, Tamisa sau Moscova. Pentru a înțelege semnificația acestui discurs pentru relațiile dintre SUA și România este de ajuns să menționăm că în istoria instituțiilor americane memoria Congresului a fost întotdeauna mai solidă decît cea a Casei Albe.

III. Perspective

Vîitorul relațiilor dintre SUA și România se formează acum și numeroase aspecte pozitive au fost reliefate de ambele părți. Vom trece direct la aspectele care pot tensiona relațiile dintre cele două țări. Analizăm tensiuni structurale și expunem factorii pe care România se cuvine să-i ia în considerație în legăturile ei cu diaspora.

A. Tensiuni

Maturitatea politică a României va fi testată de rezolvarea problemelor minorității maghiare și implementarea tratatului cu Ungaria. SUA urmăresc această chestiune cu prioritate. În primul rînd, anii '90 au readus conflictele etnice în prim-planul relațiilor

europeene, iar situația unei minorități de 1,7 milioane – într-o țară incomplet democratizată – are potențialul să destabilizeze toată regiunea. În al doilea rînd, experiența conflictului dintre Turcia și Grecia a demonstrat că statutul de aliat trebuie stabilit între membri înainte de, nu după, încorporarea lor într-un tratat militar.

Reacția SUA la evenimentele pozitive în respectarea drepturilor minorităților a fost constantă, echilibrată și a temperat excesele ambelor părți. În 1996, SUA a indicat clar că nu va tolera pozițiile extremiste ale Ungariei, iar semnarea tratatului dintre România și Ungaria a fost declarată la Departamentul de Stat drept “evenimentul săptămîni”. În 1997, prezența unui reprezentant al minorității maghiare în delegația premierului Ciobea în timpul vizitei în SUA a fost agreată de toți oficialii americanii. Totuși, cei care au materializat tratatul dintre România și Ungaria nu mai sînt la putere în nici una dintre țări, iar România tergiversează acțiuni decisive, care să facă procesul de normalizare ireversibil. Regretabil, președintele Constantinescu evită un rol proeminent în rezolvarea problemelor minorităților, cu toate că a beneficiat de un sprijin politic masiv în alegerile din noiembrie 1996.

Totodată, a devenit clar că problemele minorităților nu pot fi soluționate, cel puțin în această fază, prin procese democratice. Similar, decizia recentă a Curții Supreme, care a invalidat un act de guvernare favorabil comunității maghiare, demonstrează că soluția legală are obstacole fatale. În aceste condiții, neintervenția președintelui Constantinescu ar putea fi interpretată ca lipsă de interes. În plus, mitul stabilității politice care va conduce la o soluție a problemei maghiare a fost spulberat în ultimile 20 de luni; fostul partid de guvernămînt s-a fracționat, unul din fostele partide de la conducere a fost repetat pe punctul de a se diviza, liberalii nu au găsit o formulă de reunificare, iar țărăniștii sînt frâmîntați de sechelele schimbării premierului. Asta nu este întocmai imaginea de stabilitate înfățisată de președintele Constantinescu administrației americane.

Al doilea aspect care poate tensiunea relația SUA cu România este reliefat de insistențele României în a afirma că îndeplinește condițiile de admitere în NATO. Această poziție nu este confirmată de realitate și nu reprezintă o schimbare față de aserțiunile regimului Iliescu. România este un consumator, și nu un creator de securitate, are dificultăți să își mențină

armata operabilă fără să își submineze economia, a întîrziat reducerea efectivelor militare și are capacitate redusă de integrare cu efectivele NATO. Ca rezultat al economiei în derivă, România a fost nevoită să își reducă bugetul militar cu 10%, ceea ce pune în evidență potențiala valoare militară redusă a contribuției României la NATO. Minimalizînd deficitul structural și scoțînd în relief participarea în operații militare internaționale, România dă impresia că își forțează intrarea în NATO prin contribuții la securitatea regională. Participarea regională este însă benefică pentru armata română și aduce un element de integrare și schimb de experiență cu alte armate. Asigurarea unei zone de stabilitate în vecinătatea României este interesul primordial al României, și abia apoi un interes al SUA. Totuși, România insistă că este un “candidat viabil”. SUA și-au exprimat clar poziția după întîlnirea de la Casa Albă, identificînd “aspirațile” României de a intra în NATO. În aceeași ordine de idei, Departamentul de Stat menționează că SUA vor “ajuta să facă” din România un candidat puternic pentru NATO, implicit respingînd argumentele României că este deja pregătită pentru admitere.

A treia zonă de tensiune va apărea tot în contextul NATO, unde România va trebui să ia măsuri concrete pentru a-și depărtă imaginea de potențial “cal troian” în alianță. Numeroși specialiști militari și politici din SUA sunt preoccupați de faptul că serviciile de informații ale României au făcut schimburi cosmetice, nu ideologice, și nu în personalul de decizie. Fostul șef al Serviciului Român de Informații a fost schimbat numai la insistențele din SUA, iar fostul șef al Serviciilor de Informații Externe a fost numit ambasador. Este relevant că, la scurt timp după terminarea vizitei președintelui Constantinescu, Casa Albă a întărit mesajul că România va trebui să clarifice poziția sa în privința condamnărilor unor oficiali români care au colaborat cu SUA înainte de 1990. Statutul de aliat nu este compatibil cu pedepsirea unor persoane care s-au alăturat luptei Occidentului împotriva comunismului.

Nivelul redus al schimburilor economice ale României cu SUA poate crea o patra zonă de tensiuni, în special în condițiile în care schimburile României cu Franța au crescut în ultimul an cu 50%. În acest context, România va trebui să diferențieze între schimburi economice și schimburi militare și să nu substitue contracte cu companii militare drept platformă

pentru admiterea în NATO, așa cum a precizat recent ambasadorul SUA. După cum a evaluat și președintele Constantinescu, schimburile economice trebuie justificate de factori economici, nu politici și militari. Contractul pentru construirea de elicoptere este lipsit de relevanță economică. Încă din 1997, afacerea, începută de regimul Iliescu, a fost respinsă categoric de FMI drept contraindicată financiar, este nejustificată economic și are o valoare militară dubioasă. Similar, mesajul administrației Clinton, care a indicat că o afacere încheiată pe considerente politice este mai bine să nu fie finalizată, a fost menit să tempereze impresia României că producătorii de armament vor reuși să convingă administrația ca România să fie admisă în NATO.

Mai sensibil strategic a fost contractul de telefoni mobilă încheiat cu firma Lockheed; este justificat politic și militar, dar și de considerente economice, pentru că oferă un produs competitiv pentru comunicații, iar Lockheed este cel mai mare producător de armament din lume care va menține relațiile economice în aria de interes a României – adică, echipament cu aplicații militare. Lockheed și-a onorat relațiile începute prin furnizarea unui radar performant și, prin acest contract, își solidifică poziția de lider, în eventualitatea că România va urmări să își modernizeze flota de avioane militare. Contractul este economic viabil, nu impune o povară financiară și nu a fost motivat numai de interesele strategice ale României.

A cincea zonă de tensiune este progresul reformei. Deși SUA insistă pentru urgentarea reformelor, președintele Constantinescu a indicat că nu există un cadru specific de referință în care România va efectua reforma. Poziția SUA este reflectată în Comunicatul Comun, care vorbește despre nevoie “crucială” de privatizare a întreprinderilor de stat și a băncilor.

Cu alte cuvinte, așteptările SUA că viitorii parteneri vor îmbrățișa un sistem că mai apropiat de valorile Vestului nu sunt compatibile cu infirmitatea ideologică a conducerii României, care este suprasensibilă la efectele sociale. România nu a clarificat că tranziția înseamnă tranziție spre capitalism și refuză să accepte că un preț social poate fi minimalizat prin-tr-un grad sporit de democrație.

Aceste zone de tensiune vor forma structura relației dintre SUA și România pînă la alegerile din 2000.

B. Diaspora

Relația dintre diaspora și România face parte integrală, nu secundară, din relația SUA cu România și este bazată pe condițiile în care diaspora s-a stabilit în SUA. La fel ca și relațiile dintre SUA și România, relațiile României cu diaspora s-au normalizat. Diaspora poate credita guvernului că încearcă cu bună credință să repare greșelile comunismului, dar tensiunile persistă și sunt legate de actele președintelui Constantinescu. Normalizarea a început cu declarațiile candidatului Constantinescu, declarații care au creat speranță că frustrările din relațiile ei cu conducerea României vor lua sfîrșit. În retrospectivă, aceste declarații arătau că domnul Constantinescu nu înțelegea problemele diasporii, dar erau totuși un mesaj sincer de compasiune. Relația normală nu poate supraviețui prin compasiune și va trebui să se bazeze pe sinceritate și respectarea inteligenței colective a diasporii. O relație normală cu diaspora nu va analiza cine beneficiază și cine pierde, ci va pleca de la premisa că națiunea beneficiază din relații normale cu ea însăși. Dacă sunt dubii, să se analizeze beneficiul net al unei relații normale în cazul Poloniei sau al Ungariei.

Temele discursurilor președintelui Constantinescu în fața diasporii au fost dialog, participare și integrare, argumentindu-se că relația dintre guvern și diaspora duce lipsă de dialog și, prin urmare, soluția stă în participarea diasporii la guvernare și în integrarea cererilor diasporii în procesul legislativ. Această poziție va crea noi tensiuni între România și diaspora. Premisa că relația României cu diaspora duce lipsă de dialog este falsă și, chiar dacă ar fi adevărată, participarea în guvernare și integrarea în procese legislative sunt idealuri imposibile și neproductive în stadiul democrației din România.

1. Dialog

Președintele Constantinescu nu poate declara că nu a avut dialog cu diaspora din Statele Unite. La scurt timp după preluarea puterii, mai multe persoane oficiale, care și-au arogat capacitatea de a comunica direct președintelui Constantinescu mesajul diasporii, au ascultat și au asigurat că mesajul va fi transmis. Candidatul Constantinescu avea cunoștință personal de problemele diasporii, cu care s-a întîlnit de mai multe ori. După 1996, președintele Constantinescu a cerut ajutorul diasporii din SUA. În martie 1997, președintele Constantinescu a lansat un apel pentru

campania NATO cu ton de ultimatum, apel care a fost recepționat cu retință de o comunitate care credea că a scăpat de amenințări venite de la București. Președintele Constantinescu a comunicat din nou cu diaspora printr-un apel cu ocazia sfîrșitului de an, îndemnând români să nu întrebe ce poate face țara pentru ei, ci să caute răspunsuri la ce pot face ei pentru țară. Mai mult decât atât, unii membri ai diasporii s-au înfălnit la București cu președintele Constantinescu, iar de curând domnia sa a declarat că nu a făcut nimic pentru diaspora. Bazat pe evenimentele din ultimii doi ani, relația României cu diaspora nu duce lipsă de dialog, ci de sinceritate și substanță.

Deoarece nu poate răspunde la un dialog, mesajul curent al președintelui Constantinescu a abordat teme constituționale. Noul mesaj, evocat și de consilierii prezidențiali, arată că președintele nu are multă putere, iar capacitatea sa de acțiune îl este restrânsă constituțional. Aceasta surprinde, deoarece puterea prezidențială la care aspira candidatul Constantinescu nu s-a diminuat în perioada în care candidatul s-a instalat la Cotroceni. Oricum, președinția este o platformă morală pe care președintele Constantinescu a evitat să o folosească.

Inevitabil, președintele Constantinescu a fost nevoit să participe la dialog cu diaspora, dar a dat răspunsuri care au dezamăgit, dînsul evitând să răspundă întrebărilor dificile sau luând o atitudine pedagogică. Spre exemplu, la întâlnirea de la New York, a refuzat să răspundă unei întrebări sub pretextul că nu este semnată, îndemnând apoi pe cei din sală să își semneze întrebările și să se obișnuiască să-și asume responsabilitatea! Întrebările fuseseră deja cenzurate de un membru al diasporii. La Washington, președintele Constantinescu a refuzat să răspundă unor întrebări în limba engleză, justificându-și refuzul prin faptul că polonezii vorbesc numai în poloneză! Standardele democratice în SUA sunt mai înalte și, prin urmare, tind să ofenseze un politician nerodat într-un dialog deschis. Fie că acceptă sau nu, președintele Constantinescu ar fi bine sfătuit să adopte standarde mai înalte de democrație și, în cazul că reușește, să declare un succes personal.

Un element comun al problemelor diasporii îl reprezintă proprietățile nerestituite sau însușite prin farse legale. Ele reprezintă vîrful icebergului nemulțumirii acumulate de decenii în sufletele celor care au preferat săracia libertății săraciei sufletului. Președintele a argumentat că dînsul suportă ca "principiu" drept-

tul la proprietate. Acest răspuns nu poate satisface speranțele exilului, speranțe de al căror conținut președintele Constantinescu este direct responsabil. Punând în balanță beneficiile dubioase interne, atitudinea guvernului de a trata superficial această problemă este de neînțeles. Demonstrații la New York și Washington încetinesc procesul de normalizare. O ofensivă NATO poate fi deturată sau lipsită de eficiență în cazul că este contracarată de o campanie la membri ai Senatului sau ai Administrației, ilustrând abuzurile dreptului de proprietate în România. Senatorii, cei care aprobă largirea NATO, sunt sensibili la abuzurile guvernelor străine asupra cetățenilor americanii.

Președintele face apel la argumentul separării puterilor în stat pentru a-și justifica neintervenția în problemele care preocupa diaspora. Acest argument este nejustificat din două motive. Conceptul de separare a puterii în stat, oricum neclar în Constituția României, arată că puterile în stat sunt alese democratic și funcționează, ceea ce nu este cazul României. În România, puterea judecătoarească nu este aleasă democratic, ci este subordonată executivului prin Ministerul Justiției și funcționează pe criterii politice. Puterea legislativă, care cu îngăduință poate fi numită democratică, este la începutul experienței constituționale, și de multe ori este captivă jocurilor politice din guvern. O explicație mai realistă este că președintele Constantinescu va testa puterile președinției numai dacă va beneficia politic. Altfel, ar fi folosit puterea constituțională exclusivă de grăjere în cazul unor membri ai diasporii.

Vizita la Muzeul Holocaustului a reprezentat o contribuție importantă la normalizarea relațiilor cu comunitatea evreiască. A fost un gest candid de asumare a responsabilității pentru zilele triste de pri-goană etnică din și după cel de-al doilea război mondial. Ca și celealte inițiative, asumarea responsabilității este un pas mic înspre adevărul istoric și corecțiile care se impun în politică spre minoritățile naționale.

2. Participare

Sugestia președintelui Constantinescu că membri ai diasporii pot contribui la guvernare nu este realistă, deoarece diaspora nu este convinsă că poate contribui. Este adevărat că unii membri ai diasporii sunt în poziții guvernamentale, dar numărul lor raportat la potențialul participării este infim. Lipsa de

entuziasm de a participa la guvernare este direct corelată cu schimbările minime la nivelul instituțiilor centrale. Se argumentează că schimbările din conducerea serviciilor secrete sunt semnificative, dar ele au fost conjuncturale și nu motivate de sinceritate politică. Înlocuirea șefului SRI a fost precipitată de vizita ministrului de externe în SUA, iar schimbarea șefului SIE s-a datorat descoperirii unui agent elvețian care a lucrat în România. Similar, șeful statului a susținut că schimbarea unor diplomați din Germania este un exemplu al schimbărilor de personal din MAE, confrințând o nuanță de acțiune deliberată unui act de retragere calculată a unor diplomați de la post, acțiune provocată de acte incompatibile cu statutul de diplomat. Mult-așteptatele schimbări în MAE, susținute de candidatul Constantinescu, asigurau că tot personalul, "de la portar pînă la ambasador", va fi înlocuit. Dacă rezervele diasporii în a participa la guvernare trebuie să fie explicate rațional, motivele trebuie căutate în contradicțiile dintre declarațiile candidatului Constantinescu și ale președintelui Constantinescu.

3. Reprezentare

Soluția președintelui Constantinescu vizează numirea în parlament a unor reprezentanți ai diasporii. Această soluție este contraindicată. Alegerile unui reprezentant al unei diaspori răspîndită de la Los Angeles la New York ridică probleme de logistică și finanțare și s-ar materializa într-o voce diluată de votanții Sectorului 1 al Capitalei. Totodată, ar fi eroare reprezentarea în Parlament a unei mase de vot care nu contribuie la bugetul țării, care nu este frămîntată de problemele de zi cu zi ale guvernării, care nu este reprezentată de o formațiune politică unitară și care cu greu poate fi identificată de o ideologie comună, în afară de faptul că și-au ales drumul emigrării ca răspuns la diferenții stimulați domestici pe o perioadă istorică de aproape jumătate de secol. Ar fi și greu de identificat aspirații comune între victimele fascismului și dezmoșteniții naționalizării, pe de o parte, și o familie de emigranți care în 1995 a cîștigat loteria de vize pentru SUA, pe de altă parte. Dar argumentul cel mai serios împotriva reprezentării diasporii în Parlament este acela că ar reprezenta o democrație falsă. Ideal, un reprezentant s-ar ocupa și ar rezolva în mod democratic doleanțele diasporii. După cum democrație în România înseamnă numai conducere de către majoritate, și nu și respectarea drepturilor minorității,

doleanțele comune diasporii nu ar beneficia de suportul politic majoritar pentru soluționare. Democrația majoritară nu poate rezolva problemele diasporii, care se datorează abuzurilor, nu democrației. Mirajul procesului democratic a frustrat deja minoritatea maghiară, iar îndeplinirea legislativă a obligațiilor asumate prin tratatul încheiat cu Ungaria este încă la stagiul declarativ. Șansele rezolvării problemelor diasporii sunt și mai reduse, iar soluționarea lor se va face prin curaj politic în cruciada morală. Altfel, proprietățile nu vor fi returnate, accesul la dosarele rușinii va fi blocat, misiunile diplomatice nu vor fi asanate, iar drepturile diasporii vor rămîne secundare populației din teritoriu. Soluția președintelui Constantinescu de integrare a diasporii în procesul legislativ este o metodă nesinceră de rezolvare a problemelor diasporii.

Concluzie

Relația României cu SUA este vitală pentru viitorul României și depinde substanțial de poziția României. Stagiul de formare al acestei relații va traversa o perioadă incertă cu riscul că deschiderea și îmbogățirea ei vor fi influențate negativ de realitatea politică românească. Asumându-și un rol curajos, președintele Constantinescu poate face din dezvoltarea acestei relații obiectivul central al activității sale.

MIHAI MUŞET - A fost exmatriculat în 1982 de la Institutul Politehnic, București. A absolvit, în 1995, cu *Summa Cum Laude*, Hunter College, New York, iar în iunie 1998 a absolvit Brooklin Law School.

Securitatea posttranzitie

OIDIU MAICAN

Una dintre cele mai obsedante dileme pentru opinia publică și societatea civilă românească de după 1989 a fost cea a fostei (sau poate încă actualei) "Securități" sau, într-un limbaj mai civilizat, problema serviciilor secrete. Situația de pînă în 1989 o cunoaștem cu toții. Semne de întrebare ridică perioada de după 1989. Pînă în noiembrie 1996, vechea Securitate a fost menținută aproape neschimbată, fiind cosmetizată sub diferite forme pentru a-i însela pe cei din afara sistemului. Din păcate, această situație se menține.

Noua putere nu a întreprins aproape nimic pentru a reforma serviciile secrete românești și pentru a le transforma din poliție politică în organisme moderne, eficiente, transparente în limita posibilului, care să slujească interesul național. Schimbarea șefilor acestor servicii, formați în vechea școală a totalitarismului, a intervenit nepermis de tîrziu și nu va avea nici un efect practic dacă nu va fi însotită și de o reformă structurală și instituțională a serviciilor secrete (demilitarizarea, instituirea unui control parlamentar eficient și veritabil etc.), care să le apropie atât de situația existentă în țările NATO și UE, cât și de cea existentă în țara noastră pînă în 1947. Preluarea unor servicii secrete concepute și încă funcționînd, într-o anumită măsură, ca niște structuri represive și fiind practic prea puțin controlabile, pune în pericol existența statului de drept. Fără îndoială că orice stat democratic are nevoie de servicii secrete puternice. Problema intervine însă atunci cînd acestea nu mai sunt utilizate în interesul țării, ci în interesul unei oligarhii politice, indiferent de culoare.

Ar fi interesant, pentru început, să analizăm pe scurt istoricul serviciilor secrete în România. Prima instituție de stat "civilă" cu atribuții informative și contrainformative a fost Direcția Siguranței Generale a Statului, parte componentă a Ministerului de Interne, creată în 1908, ca urmare a răscoalei de la 1907. Există și Secția a 2-a a Marelui Stat Major, copie fidelă a "Deuxieme Bureau"-ului francez, mai veche și cu atribuții similare în domeniul militar. În 1924 a fost înființat Serviciul Secret al Marelui Stat Major, un serviciu civil, nemilitarizat, o formă a controlului

civil asupra armatei, cu două secții principale – Informații și Contrainformații. Această situație s-a menținut pînă în 1940, cînd Ion Antonescu a emis Decretul-Lege nr. 3083/1940, prin care a fost creat Serviciul Special de Informații, direct subordonat Conducătorului Statului. Potrivit noului context politic, militar și strategic, în sarcina noului serviciu intrău probleme ca terorismul politic, conspirația, complotul, contraspionajul etc., iar restul sarcinilor contrainformative erau în atribuțiile Siguranței. Serviciul Special de Informații a suferit două reorganizări, prin Decretele-Legi nr. 3813/1940 (prin care era subordonat Consiliului de Miniștri) și 2172/1943. Primul articol al Decretului din 1943 arăta că "Serviciul Special de Informații este serviciul public investit cu informația generală care interesează Conducerea statului".

Este foarte interesant faptul că Ion Antonescu, deși militar de carieră, concepea acest serviciu ca pe unul public, formulare inexistentă în legile postrevoluționare referitoare la siguranța națională. Concepția lui Antonescu ar trebui să fie un exemplu și pentru unii oameni politici actuali, care se declară europeni, dar care din ignoranță, incapacitate sau frică, nu sănătă de acord cu demilitarizarea serviciilor secrete sau nu înțeleg ce înseamnă acest lucru. Instituțiile democratice amintite mai sus au fost înlocuite după 1947 cu Securitatea pe care o cunoaștem.

Înainte de a înfățișa situația actuală din țara noastră, vom analiza panorama serviciilor secrete din țările democratice, din punct de vedere al organizării și controlului parlamentar.

În Marea Britanie, comunitatea serviciilor secrete are 5 membri: Serviciul Secret de Informații (Intelligence Service sau MI 6), Serviciul de Securitate (MI 5), Special Branch of Scotland Yard (Secția Specială a Poliției Metropolitană), Serviciul Militar de Informații (D.I.S.) și Centrul Guvernamental de Comunicații (G.C.H.Q.).

Serviciul Secret de Informații, cel mai cunoscut serviciu secret britanic, mai este numit și *Military Intelligence 6* pentru că are 6 secții (spionaj politic, spionaj militar în domeniul armatei de uscat, marinei

și aviației, protecția informațiilor din cadrul ofiților diplomatici britanici din străinătate și secția tehnică). El a fost creat în 1909, ca o subcomisie a Comisiei Imperiale de Apărare, organismul responsabil de securitatea militară a Imperiului Britanic. În prezent, are ca atribuții culegerea de informații externe, organizarea unor operații secrete și întocmirea de rapoarte pe probleme de informații secrete, pe care le furnizează factorilor de decizie. Este parte componentă a Ministerului de Externe (*Foreign and Commonwealth Office*).

MI 5 (*Military Intelligence 5*, deoarece are 5 secții, aceleași ca MI 6, minus cea de protecție a ofiților diplomatici) are ca misiune apărarea siguranței statului împotriva actelor de spionaj, terorism, sabotaj și diversiune. Nu are competențe pe linie de poliție (competențe care cad în sarcina *Special Branch* din Scotland Yard) și, deși aflat în subordinea Ministerului de Interne (*Home Office*), nu face parte din acesta. Bugetele alocate MI 5 și MI 6 sunt votate de Parlament prin intermediul Votului anual pentru serviciile secrete. Membrii Parlamentului nu au acces la evidențele financiare referitoare la cheltuielile din acest buget special.

Secția Specială a Poliției Metropolitană (*Special Branch of Scotland Yard*) asigură paza și protecția oficialităților guvernamentale și efectuează diverse operațiuni în domeniul securității interne, în colaborare cu MI 5. Are competențe pe linie de poliție (arestări, perchezitii), asistând procuratura (*Crown Prosecution Service*) în anchetarea cazurilor de spionaj, sabotaj, terorism etc. Centrul Guvernamental de Comunicații (G.C.H.Q.) asigură codurile folosite în activitatea guvernamentală și, pe de altă parte, interceptează și decodifică comunicațiile guvernamentale ale altor țări. Serviciul Militar de Informații (D.I.S.), subordonat Ministerului Apărării (*Ministry of Defence*), are toate atribuțiile corespunzătoare MI 6, MI 5 și Special Branch în domeniul militar.

Modalitatea de control a serviciilor secrete britanice este mult mai discretă și mai puțin oficială decât în SUA, diferență determinată de structurile guvernamentale ale celor două țări (în SUA, președintele și guvernul, pe de o parte, iar pe cealaltă parte Congresul, pot avea culori politice diferite; în Marea Britanie, Primul Ministru este liderul partidului majoritar în Camera Comunelor). O primă modalitate de control este cea exercitată de Guvern prin intermediul unei Comisii Ministeriale de coordonare a activității

de informații și al Comisiei Permanente a subsecretarilor pentru serviciile de informații (PSIS). Subsecretari permanenti sunt funcționari civili (*civil servants*) superiori din fiecare minister, iar PSIS este compus din subsecretari permanenti din cadrul Ministerului Apărării (Biroul "Externe și Commonwealth"), Ministerului de Finanțe (*HM Treasury*) și Ministerului Comerțului și Industriei (*Department of Trade and Industry*). Un funcționar superior din cadrul Guvernului este Coordonator al activității de informații și securitate. PSIS coordonează o serie de comisii, cum ar fi Comisia mixtă pentru activitatea de informații (*Joint Intelligence Committee*, JIC, care elaborează evaluări privind activitatea serviciilor secrete), Comisia pentru informații externe din domeniul economic (*OEIC*, care culege și analizează informațiile din domeniul științific, economic și tehnic) etc. Pe lîngă aceste comisii permanente, au fost create comisii speciale pentru investigarea diverselor scandaluri din comunitatea informativă. Aceste comisii au fost coordonate întotdeauna de personalități importante, cu o reputație integră.

Marea Britanie nu are organisme parlamentare permanente care să se ocupe exclusiv cu supravegherea comunității serviciilor secrete. Cu toate acestea, în 1989 a fost votată Legea Serviciului Secret, prin care se instituie controlul parlamentar asupra MI 5 (singurul serviciu secret britanic supus controlului parlamentar direct). Legea prevede existența unui comisar independent, care "deține sau a deținut o funcție importantă în cadrul Ministerului de Justiție". Comisarul este numit de Primul Ministru și are competența de a analiza situațiile în care este necesară eliberarea de mandate pentru unele activități care nu pot fi întreprinse fără aprobări prealabile. El trebuie să elaboreze un raport anual, înaintat Primului-Ministrului și apoi Parlamentului. Tot această lege înființează și o comisie alcătuită din 3-5 juriști, care poate primi reclamațiile de la orice persoană fizică care consideră că "Serviciul Secret i-a afectat în vreun fel propria persoană sau proprietatea sa" (prin Serviciu Secret se înțelege MI 5). Mandatul membrilor Comisiei poate fi acordat și retras numai de către Parlament. Hotărîrile Comisiei sunt definitive și nu pot fi atacate în nici un fel.

În Republica Federală a Germaniei actuală, structura comunității serviciilor secrete datează din 1956 și cuprinde: Serviciul Federal de Informații

(Bundesnachrichtendienst – BND), *Oficiul Federal pentru Apărarea Constituției* (Bundensamt fur Verfassungsschutz – BFV), *Biroul de Informații și Cercetare* (Bundes Kriminal Amt – BKA) și *Serviciul de Contrainformații al Armatei* (MAD).

BND este subordonat direct Cancelariei Federale, BFV și BKA sunt subordonate Ministerului de Interne, iar MAD se subordonează Ministerului Apărării (*Bundeswehr*). BND, ca principal serviciu de informații (pe lîngă altele, mult mai mici, ale Bundeswehr), a fost înființat în 1956 și se ocupă cu strîngerea și analiza informațiilor din afara granițelor naționale. Este condus de un președinte numit de către Cancelar. BFV (creat pe baza unei legi din 24 septembrie 1950), reprezintă serviciul de contrainformații, având drept atribuții culegerea de date privitoare la spioni străini și la extremiștii germani. Competențele sale au fost lărgite printr-o nouă lege, din 1972. Președintele său este numit tot de către Cancelar. BKA are competențe pe linie de poliție de siguranță (arestări, perchezitii), la fel ca și Special Branch din Marea Britanie. MAD asigură protecția conainformativă a forțelor armate (Bundeswehr), deși inițial a fost conceput ca un serviciu de informații militare.

Mecanismele de control ale serviciilor secrete germane sunt atât guvernamentale, cât și parlamentare. Activitatea curentă este supraveghetă de către Cancelaria Federală, prin intermediul unui Ministrul de Stat, care coordonează activitatea serviciilor secrete și care se subordonează direct Cancelarului. *Controlul parlamentar se exercită în principal prin Comisia Parlamentară de Control, existentă în cadrul Bundestagului. Comisia a fost înființată printr-o lege votată la 11 aprilie 1978 și își exercită supravegherea asupra tuturor serviciilor secrete (nu asupra unuia singur, ca în România)*. Începînd cu 1989, Comisia este compusă din 8 membri (3 membri ai UCD/UCS, 3 ai PSD și 2 ai PLD). Comisia G 10 este o comisie parlamentară alcătuită din 5 membri ai Bundestagului, având ca atribuție verificarea faptului că serviciile secrete acționează conform art. 10 al Legii Fundamentale din 1949 (*Constituția RFG*). Această comisie supraveghiază și poliția din cele 16 landuri. Controlul se mai poate exercita și pe cale bugetară, printr-o comisie financiară a Bundestagului (3 membri), care aproba bugetul BND. Mai există și Curtea Federală pentru buget, care poate pune întrebări și poate face recomandări în ce privește bugetul federal.

Comunitatea informativă a Franței are următoarele componente principale: (1) *Direcția Generală a Securității Externe* (Diréction Générale de la Sécurité Etrangère – DGSE, fostul SDECE), care se ocupă cu culegerea și analiza informațiilor și organizează unele "operațiuni speciale". Directorul său este numit de către președinte; (2) *Direcția de Supraveghere a Teritoriului* (Diréction de la Surveillance du Téritoire – DST), are în competență sa contrainformații și prevenirea terorismului și este subordonat Ministerului de Interne; (3) *Politia de Siguranță* (Renseignement Général) are aceleași atribuții ca și Special Branch britanic și BKA german (arestări, perchezitii) și aparține de Ministerul de Interne; (4) *Centrul de Comunicații Radio-electrice* (GCR), acționează în domeniul mijloacelor de comunicații guvernamentale și militare. Nu se știe cui i se subordonează acest centru; (5) *Serviciile Secrete Militare*, au aceleași atribuții ca și cele menționate mai sus în domeniul militar. Sunt parte componentă a Ministerului Apărării.

În ce privește controlul serviciilor secrete, există 3 comisii prezidențiale și guvernamentale. *Centrul Interministerial de Comunicații* (GIC) răspunde în fața Primului Ministru și controlează activitatea de supraveghere a convorbirilor telefonice. *Comisia Interministerială pentru Informații* (CIR) aparține unei comisii de apărare coordonată direct de președinte. Ea coordonează serviciile de informații și analiză. *Comisia Specială de Contrainformații* răspunde de supravegherea activităților de conainformații. Nu se știe cine o coordonează. În cazuri excepționale, activitatea comunității informative a fost realizată de unele comisii speciale de anchetă, dar fără prea mari rezultate practice.

În Israel, existența statului depinde foarte mult de eficiența serviciilor secrete, în număr de cinci:

– *Serviciul Central de Informații* (MOSSAD), se ocupă cu strîngerea informațiilor din afara granițelor naționale, analiza lor, precum și organizarea de "operațiuni speciale", domeniu în care serviciile secrete israeliene sunt renumite. Este cel mai cunoscut serviciu secret israelian;

– *Forțele Generale de Securitate* (SHIN BETH sau SHABAK) sunt serviciul de securitate și conainformații;

– *Politia de Siguranță* (RESHUD) are în competență să arresteze celor bănuiti de spionaj împotriva Israelului, precum și efectuarea de perchezitii.

- *Serviciile Secrete Militare* (AMAN);
- *Biroul de Relații Științifice* (LESHKAT KESHER MADAQ : LEKEM) asigură spionajul științific și tehnic.

Primul Ministrul coordonează activitatea serviciilor secrete prin intermediul unei comisii condusă de Directorul Mossad și care este alcătuită din directorii serviciilor de informații și directorii generali ai ministerelor cu probleme de apărare și relații externe. Pînă de curînd, a existat o mare rezistență în calea instituirii unui control parlamentar asupra comunității informative, rezistență explicată prin situația foarte particulară în care se află Israelul, a cărui supraviețuire depinde în mod esențial de eficiență și viteza de acțiune a forțelor armate și a serviciilor secrete. De aceea, orice încercare de control asupra acestor instituții era privit drept un act de trădare națională. Comisia pentru Securitate și Relații Externe a Knesset (Parlamentul israelian) supraveghiază activitatea serviciilor secrete. Are competențe exclusive în ceea ce privește bugetul comunității informative și are competențe foarte largi în ce privește bugetul pentru apărare. Directorii tuturor serviciilor secrete au obligația de a înainta rapoarte periodice acestei comisii.

Tara unde supravegherea serviciilor secrete este cea mai completă este reprezentată de *Statele Unite ale Americii*. În SUA s-a folosit pentru prima dată termenul de "comunitate informativă", în Decretul nr. 12333/4 decembrie 1981.

Această comunitate este alcătuită din:

- *Central Intelligence Agency* (CIA), Serviciul de informații;
- *Federal Bureau of Investigations* (FBI), Serviciul de conainformații;
- *National Security Agency* (NSA), Serviciul de spionaj științific;
- *Bureau of Intelligence and Research* din cadrul Departamentului de Stat;
- *Serviciile Secrete Militare*.

CIA este o agenție guvernamentală, neapărțind nici unui minister. Directorul său, la fel ca și directorul FBI, este numit de către Președinte, cu aprobația Senatului. Directorul CIA este și coordonatorul întregii comunități informative. FBI este parte componentă a Ministerului Justiției (*Justice Department*), iar NSA și serviciile secrete militare aparțin de Mi-

nisterul Apărării (*Defence Department*), ele fiind coordonate în mod direct de *Defense Intelligence Agency*, care se află la rîndul său în subordinea lui *Joint Chiefs of Staffs* (Comitetul Întrunit al Șefilor de State Majore), cel mai înalt for american. Deoarece CIA are departament de contraspionaj, FBI îndeplinește mai mult rolul de *Law enforcement Agency*, adică de departament care se ocupă de activitatea de impunere a Constituției americane și a legilor federale, de arestări și perchezitii și de asistare a procururii federale în instrumentarea în instanță a cazurilor referitoare la siguranța națională.

Toată comunitatea informativă este coordonată de *Consiliul Securității Naționale* (National Security Council - NSC), condus de președintele SUA; din acest consiliu fac parte de drept, în afara Președintelui, Secretarul de Stat (adică Ministrul de Externe - State Secretary), Ministrul apărării (*Defense secretary*), Ministrul Justiției (*Attorney General*), Directorii CIA și FBI, Șeful Comitetului Întrunit al Șefilor de State Majore (*Chairman of the Joint Chiefs of Staffs*), Consilierul Prezidențial pentru probleme de securitate națională (*National Security Adviser*). În afara acestora, la lucrările Consiliului mai participă și alte persoane, a căror prezență este socotită necesară de către Președinte. Comunitatea Informativă Americană a fost creată prin Legea pentru securitatea națională (*National Security Act*), votată în 1947, la inițiativa Președintelui Harry Truman. În anii '50, și mai puțin în anii '60, există o părere generală asupra necesității unei puternice comunități informative, ferită de o publicitate excesivă. În consecință, controlul serviciilor secrete era realizat de către Congres într-un cadru foarte restrîns, de un grup format din conducerea celor două Camere. În același timp, Președintele Eisenhower a creat în cadrul Guvernului un Comitet consultativ independent pentru controlul comunității informative. După războiul din Vietnam și afacerea Watergate, acitivitatea serviciilor secrete a fost investigată de un număr de 4 comisii de anchetă (de exemplu, comisiile Church și Pike), cu scopul de a formula o serie de recomandări. Aceste recomandări urmau să elimine abuzurile și să prezinte foarte clar Congresului și opiniei publice drepturile și obligațiile comunității informative. Toate aceste comisii au recomandat înființarea în cadrul Camerei Reprezentanților și a Senatului a unor comisii de supraveghere, cu competență asupra aprobării bugetelor și asupra altor domenii ale activității specifice servi-

ciilor secrete. Președintele Ford a creat, la începutul anului 1976, o comisie de supraveghere a Serviciilor Secrete, formată din 3 membri. Toate acestea au culminat cu adoptarea, în 1980, a Legii privind supravegherea activității de informații. Această lege a reglementat modalitatea de prezentare a rapoartelor, efectuarea activității de supraveghere, precum și controlul bugetar.

Controlul comunității informative în SUA se realizează prin următoarele organisme:

– Comisia consultativă a Președintelui pe probleme de informații externe (PFIAB), a fost creată de Eisenhower în 1956, în scopul de a evalua "calitatea, cantitatea și corectitudinea activității de informații". Numărul membrilor ei a variat de la 14-16 în timpul Președintelui Reagan la 5 în timpul Președintelui Bush;

– Comisia Președintelui de supraveghere a activității de informații (PIOB) a fost înființată de Președintele Ford în 1976; rolul acesteia este de a raporta Președintelui orice activitate considerată a "încălcă Constituția sau legislația SUA, decretele sau directivele prezidențiale";

– Comisia Specială a Senatului pentru probleme de informații (SSCI) are ca temei legal Hotărârea 400 a Senatului, din data de 19 mai 1976. Această comisie are în principal competența de a verifica "natura și sfera de cuprindere a activităților de informații desfășurate de diferite ministere și agenții ale SUA". Ea poate chema pentru audieri și internelări pe conducătorii serviciilor secrete și analizează aprobările de buget pentru serviciile secrete;

– Comisia specială Permanentă a Camerei Reprezentanților pentru probleme de informații (HRSCI) a fost creată prin Hotărârea 658 a Camerei Reprezentanților, din data de 14 iulie 1997. În linii generale, are aceleași competențe cu comisia federală din Senat, acestea fiind totuși ceva mai largi în domeniul aprobării bugetului.

Pe lîngă supravegherea exercitată de către legislativ și executiv, comunitatea informativă este controlată și de către puterea judecătorească, prin intermediul curților federale (*federal courts*).

Conform celor arătate pînă acum, cel mai eficient control al comunității serviciilor secrete se realizează în SUA, iar cel mai slab în Franță, model preluat și de România. Nu ar fi prima oară cînd, din păcate, adoptăm fără discernămînt aspectele negative

ale sistemului francez, sistem care, neîndoînlic, are și laturile sale pozitive.

După ce am înfățișat tabloul serviciilor secrete din unele țări democratice, membre NATO și UE, vom vedea situația dintr-o țară care se pretinde democratică și civilizată, dar care mai are mult pînă să atingă aceste deziderate. Vom observa că actuala configurație a comunității informative românești seamănă încă cel mai mult cu aceea din URSS, CSI, Federația Rusă (mai multe denumiri pentru aceeași esență).

În momentul de față, fostul KGB s-a "spart" în patru:

– Avem întîi *Serviciul federal de securitate* (numit FSK, apoi FSB). Aceasta este o structură militară (situație specifică statelor totalitare sau, în mai mică măsură, statelor autoritare) și are în subordinea sa, în mod foarte ciudat pentru o țară democratică, dar nu și pentru imperiul rus, Vama, Garda financiară și trupele de grăniceri (acestea din urmă cu un efectiv de circa 200 de mii și 300 de mii de oameni). Pe lîngă toate acestea, din structura FSB mai face parte și divizia Dzerjinski (cu un efectiv de circa 12.000-15.000 de oameni), formațiune militară special concepută și antrenată pentru represiune internă și terorism politic de masă (în acest sens, s-a "remarcat" în Afganistan și Cecenia). Acest serviciu se ocupă în continuare de urmărirea oponenților politici, conform tradiției ruse, fiind urmaș al "Opriținei" lui Ivan cel Groaznic, al "Ohranei" țariste și, mai tîrziu, la CEKA, NKVD (mai multe forme ale același fenomen);

– SVR, adică *Serviciul de spionaj*, are ca atribuții culegerea de informații din afara granițelor. Este tot un serviciu militarizat, avînd în componență sa mari unități militare (brigăzile Alpha și Vimpel, foste trupe spetnaz, cu un efectiv de circa 8.000-10.000 de oameni).

– GUO sau *Garda Prezidențială*, provine din fosta Direcție 9 a KGB și are un efectiv de circa 40 de mii de oameni (efectiv exagerat, caracteristic mai degrabă unei Gărzii Imperiale). Primul său șef a fost Alexandr Korjakov. Nu se cunosc prea bine atribuțiile sale. Singura acțiune mai cunoscută a fost atacul împotriva unei bănci particulare, al cărei director îl cam deranjase pe președintele Boris Elțin;

– Administrația Centrală pentru Securitatea Federației Ruse vrea să fie un fel de NSA rusească, dar fără să reușească prea mult. Nu se știe aproape nimic despre atribuțiile, efectivele sau bugetul său;

– În cadrul Ministerului Apărării există și *Serviciul secret militar* sau GRU, cel mai ermetic serviciu secret rus, despre care se cunoaște deci cel mai puțin. Acest serviciu are în componență sa mari unități militare, pînă la nivel de brigadă sau divizie, al căror efectiv este necunoscut (trupele Spetnaz sau Spetnaz).

Întreaga comunitate informativă rusă funcționează numai pe baza dispozițiilor prezidențiale, orice informație despre atribuții, efective sau bugete fiind considerate "secrete de stat".

În cele din urmă, după periplul efectuat prin comunitățile informative din diferite țări, ajungem și la situația din România. Din păcate, panorama serviciilor secrete românești seamănă mai mult cu cea rusească (structura serviciilor secrete rusești fiind specifică unui stat totalitar, sau cel puțin autoritar) decît cu aceea din țările civilizate. Această asemănare se manifestă în primul rînd prin militarizarea serviciilor secrete, situație inexistentă în țările NATO și UE. Deși multe oficialități române vorbesc despre adaptarea țării noastre la standardele europene, ele nu spun că printre aceste standarde se numără și demilitarizarea serviciilor secrete (pe lîngă demilitarizarea Poliției și a sistemului penitenciar). Una dintre primele măsuri care ar fi trebuit luate de către noua coaliție de guvernare ar fi trebuit să fie o reformă structurală a acestor servicii, care să înceapă tocmai prin demilitarizarea lor. Această cerință nu s-a realizat nici pînă acum, din motive care deocamdată ne scapă. Degeaba schimbi vechii șefi (schimbare oricum tardivă și ea) dacă structura și mentalitățile rămîn aceleași. Demilitarizarea serviciilor secrete nu este un deziderat abstract, ci are o finalitate practică foarte clară. Pentru a da eficiență maximă în activitatea de spionaj sau contraspionaj ai nevoie de flexibilitate, suplețe spirituală, adaptabilitate, fler, talent actoricesc, spontaneitate, rapiditate în gîndire și acțiune, spirit de inițiativă, calități care se dezvoltă mult mai greu într-o structură militară. Un lucrător al serviciilor secrete nu își începe o misiune în același mod în care un soldat obișnuit se avîntă într-un atac.

Statele totalitare au recurs la militarizarea serviciilor secrete pentru că aveau nevoie nu de o co-

munitate informativă care să lucreze pentru apărarea intereselor naționale, ci pentru apărarea privilegiilor unei oligarhii (același procedeu l-au folosit și Rusia lui Stalin și Germania lui Hitler). Iar o strucțură militară este prin definiție mult mai docilă și mai ușor de controlat.

În cadrul unor servicii secrete demilitarizate, membrii lor sunt funcționari publici, care pun pe primul plan în activitatea lor interesul național și legea, și nu ordinele unei oligarhii, ordine de cele mai multe ori contrare legii și moralei. Acestea sunt motivele pentru care țările civilizate și democratice au demilitarizat cea mai mare parte a comunităților lor informative. Același principiu a fost valabil și în țara noastră pînă în 1947, realitate ignorată de factorii noștri politici (din naivitate, interes sau ignorantă – toate motivele fiind la fel de grave).

În România, comunitatea serviciilor secrete are următoarea alcătuire:

- *Serviciul Român de Informații* (SRI);
- *Serviciul de Informații Externe* (SIE);
- *Serviciul de Protecție și Pază* (SPP);
- *Serviciul de Telecomunicații Speciale* (STS);
- *Direcția de Informații Militare* din cadrul Ministerului Apărării Naționale (DIM);
- *Direcția de Contrainformații Militare* din cadrul același minister (DCM);
- *Direcția de Informații a Ministerului de Interne* (UM 0215);
- Un serviciu secret în cadrul Direcției Generale a Penitenciarelor, care este parte componentă a Ministerului Justiției.

Dintre toate aceste servicii secrete, numai SRI și SIE funcționează în baza unei legi proprii și sunt controlate de Parlament.

Comunitatea serviciilor secrete române este condusă de Consiliul Suprem de Apărare a Țării, care este practic incontrolabil. Activitatea Consiliului nu este controlată de Parlament în nici un mod. S-a afirmat că acest Consiliu este similar Consiliului Securității Naționale (*National Security Council - NSC*) din Statele Unite. În realitate, diferențele sunt esențiale. În primul rînd, activitatea NSC este condusă de un consilier pentru probleme de securitate națională, iar rolul său este doar de a-l sfătuî pe Președinte, și în nici un caz de a emite vreun fel de dispoziții. În contradicție cu atribuțiile NSC, dispozițiile CSAT "sunt obligatorii pentru toți cetățenii țării". În

același timp, CSAT își desfășoară activitatea în baza unui regulament propriu, neștiut de nimeni. Ca o completare la aceste stări anormale de lucruri, toate serviciile secrete sunt considerate părți componente ale sistemului național de apărare, ceea ce este anormal într-o țară democratică, unde se face o distincție netă între apărarea națională (cu structuri militare) și siguranța națională (care presupune servicii civile). Mai mult, în țara noastră aria de cuprindere a "forțelor armate" este largită excesiv și nejustificat, la fel ca în statele totalitare sau în unele state autoritare. În statele democratice, conceptul de "forțe armate" fie se referă numai la armata regulată (țările anglo-saxone, cele nordice și Germania), fie cuprinde și o "poliție militarizată" (separată însă de poliția obișnuită), care este subordonată Ministerului Apărării sau Ministerului de Interne sau are dublă subordonare (*Gendarmerie* în Franța, Belgia, Olanda, Austria, *Carabinierii* în Italia, *Guardia Civil* în Spania etc.).

Până în 1947, România a adoptat cel de-al doilea model. Tot CSAT stabilește, fără aprobarea Parlamentului, organizarea, structura, efectivele și regulaamentele de funcționare ale instituțiilor implicate în apărarea siguranței naționale. Întrucât toate aceste instituții sunt susținute din bani publici, normal ar fi ca efectivele să fie publice. Din cele 8 servicii secrete, doar 4 există în baza unei legi (SRI, SIE, SPP și STS), despre celelalte neștiindu-se mai nimic. De exemplu, în Legea 40/1990 privind organizarea și funcționarea Ministerului de Interne și în HG nr. 769/1991 nu se spune absolut nimic despre UM 0215. În Legea 41/1990 referitoare la organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale nu se pomenește nici un cuvînt despre cele două servicii secrete militare. În Legea de organizare a SRI nu se specifică dacă acest serviciu secret își desfășoară activitatea în interiorul sau în afara granițelor țării. Art. 13 al Legii Siguranței Naționale spune că autorizarea arestărilor, perchezițiilor și a altor acte referitoare la siguranța națională se efectuează cu aprobarea procurorilor. Numai că nu este vorba despre procurori competenți teritorial sau material (cum ar fi normal), ci de procurori anume desemnați de Procurorul General, care și el la rîndul lui este numit de Președintele țării. Astfel, Președintele își poate utiliza prerogativele pentru a controla activitatea acestor procurori în a-și înlătura adversarii incomozii, fără a fi controlat de cineva. Această lacună, coroborată cu faptul că CSAT este condus tot de către Președinte, poate duce la trans-

formarea serviciilor secrete în poliții politice într-un mod legal. Nici o lege nu specifică cine poate face arestări în domeniul legate de siguranța națională. Mai mult, numai despre două servicii secrete știm pe ce teritoriu își desfășoară activitatea (SIE și SPP).

Toate aceste neclarități și lacune duc la o concurență acerbă între cele opt servicii secrete, cu consecințe negative asupra eficienței lor.

O altă anomalie din domeniul este și subordonarea Brigăzii antiteroriste SRI-ului. Prevenirea și combaterea terorismului este o problemă mult prea complexă pentru ca principala formăjune specializată în domeniul să fie subordonată unui singur serviciu militarizat. Pe lîngă Brigada Antiteroristă a SRI mai există formațiuni antiteroriste aparținând Poliției, Jandarmeriei (adică, Ministerului de Interne), Poliției Militare din cadrul Ministerului Apărării Naționale, precum și divizia de intervenție antiteroristă a SPP. În nici o țară civilizată din lume nu există această situație. În aceste țări, formațiunile antiteroriste sunt subordonate fie Ministerului de Interne, fie Ministerului Apărării.

Vom da și aici cîteva exemple din țările civilizate. În Marea Britanie, formațiunile antiteroriste sunt subordonate Ministerului Apărării (SAS și alte formațiuni mai mici) și Ministerului de Interne (formațiunea D 11 a Poliției Naționale sau Scotland Yard și E 4 Alpha, care se ocupă de terorismul din Irlanda de Nord). În Franța, există GIGN (*Groupe D'intervention de la Gendarmerie Nationale*) în cadrul Ministerului de Interne, iar Ministerul Apărării are și el unități similare (*Regimentul 2 Străin de Parașutisti*, Regimentul 13 de dragoni-parașutisti, regimentul 6 de infanterie marină). În Germania, unitățile antiteroriste aparțin fie direct de Ministerul Federal de Interne (CSG - 9 sau *Grupul Special de apărare al Frontierei* 9), fie de polițiile landurilor sau orașelor (*Mobile Einsatz Komando* - MEK sau *Speziale Einsatz Komando* - SEK). Statele Unite ale Americii au servicii antiteroriste care acționează fie pe teritoriul național, fie în străinătate. Pe teritoriul american intervin unitățile SWAT (*Special Warfare Antiterorist Team*), existente în cadrul FBI (parte componentă a Ministerului Justiției) sau al polițiilor statelor și ale marilor orașe. În afara teritoriului SUA acționează numai *Delta Force* din cadrul Ministerului Apărării. Subordonarea formațiunilor antiteroriste față de serviciile secrete există numai în Rusia.

La fel de ciudată este și includerea SPP în cadrul instituțiilor cu atribuții în domeniul siguranței naționale. În țările civilizate, serviciile de protecție a personalităților au atribuții contrainformative foarte mici și sunt subordonate de obicei Ministerelor de interne, în mareea lor majoritate fiind demilitarizate (*Special Branch of Scotland Yard* în Marea Britanie, *GSG-9* în Germania, *Garda Republicană* în Franța, parte componentă a Jandarmeriei, adică a Ministerului de Interne, *Secret Service* în SUA, care aparține de Ministerul de Finanțe, *Shin Beth* în Israel, *Regimentul de Cavalerie al carabinierilor* în Italia, subordonat Ministerului de Interne). La noi, SPP este o structură militară și se subordonează direct CSAT.

După cum se observă, în țările democratice și civilizate, comunitatea serviciilor secrete este organizată după anumite principii generale. Există un serviciu de informații sau spionaj, care acționează numai în afara teritoriului național (*MI 6* în Marea Britanie, *CIA* în SUA, *BND* în Germania, *DGSE* în Franța, *Mossad* în Israel), o poliție de siguranță care ajută serviciul de contrainformații, efectuînd arestările, perchezițiile și alte operațiuni (*Special Branch of Scotland Yard* în Marea Britanie, *FBI* în SUA, *BKA* în Germania, *Renseignement Généraux* în Franța, *Reschud* în Israel), un serviciu de spionaj științific (*NSA* în SUA, *Lekem* în Israel etc.), precum și servicii secrete militare. În ceea ce privește serviciile secrete militare (cu secțiile lor de informații și contrainformații), există două modele de organizare a lor. Primul model, cel francez (preluat și în România, Rusia, Israel etc.) presupune includerea în aria de activitate a tuturor celor trei categorii de arme (armata de uscat, aviația și marina), pe cînd modelul anglo-saxon creează servicii secrete militare pentru fiecare dintre cele trei categorii de arme. În mod evident, panorama românească nu este aceasta, ea apropiindu-se mult mai mult de modelul rusesc, totalitar, lucru care ar trebui să dea de gîndit actualei coaliții guvernamentale, care încă se mai miră de eșecul strădaniilor românești de aderare la NATO și UE. Mai mult ca sigur că și actuala structură a serviciilor noastre secrete este un motiv, un motiv nedeclarat oficial de către factorii de răspundere vestici, dar care trebuie intuit de conducătorii țării noastre. Din păcate, Legea privind organizarea și funcționarea Serviciului de Informații Externe (votată pe 22 decembrie 1997) are aceleași carențe ca și legile din domeniul siguranței naționale votate în perioada guvernării Iliescu, fiind o continuare a viziunii

sovietizante în domeniul serviciilor secrete. Astfel, SIA este în continuare o structură militară, făcînd parte din sistemul național de apărare (art. 2). Art. 9 ne spune că acest serviciu își desfășoară activitatea și în conformitate cu "regulamentele militare" (prevădere inexistentă în cazul unui serviciu similar din țările UE).

Pentru a reforma comunitatea românească a serviciilor secrete ar fi bine ca factorii noștri de decizie să studieze situația existentă în alte țări pe care domniile lor le invocă mereu drept exemplu (exemplu pe care însă nu le urmează) sau să studieze cărti precum *Consilier de taină al puterii*, decît să se lamețeze despre anii petrecuți în închisori sau să discute despre constituția din 1923 (un clișeu prea des repetat) sau să participe la slujbe religioase pur formale.

Reformarea serviciilor secrete este esențială pentru crearea unei democrații stabile și a unei societăți civile cu adevărat liberă. Dacă nici în acest domeniu nu ne vom scutura de pasivitatea și contemplația mioritică (stupide în actualul context intern și internațional), vom rămîne din nou în orbita Estului și din acest punct de vedere și, poate, vor reînvia "vre murile bune", cînd ne uitam atent în jur înainte de a șușoti pe la cozi.

OIDIU MAICAN – absolvent al Facultății de Drept, Universitatea București. Doctorand în drept. Asistent universitar la catedra de Drept a Academiei de Științe Economice București.

IRINA LIVEZEANU
*Cultură și naționalism
în România Mare,
1918-1930*

traducere de Vlad Russo
București, Humanitas,
Seria "Istorie"

pag. 390, preț neprecizat

Volumul tradus la editura Humanitas a apărut în Statele Unite ale Americii în 1995, iar titlul în engleză este *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, Nation Building and Ethnic Struggle, 1918-1930* (ceea ce s-ar traduce prin *Politica culturală în România Mare. Regionalism, construirea națiunii și lupta etnică, 1918-1930*, ceea ce reprezintă o mare diferență față de traducerea românească). Profesoara Irina Livezeanu, de la University of Pittsburgh, a conceput o primă variantă a acestei lucrări ca teză de doctorat. Dacă în prezentarea de pe coperta IV se spune că studiul lui Livezeanu se ocupă de "rolul jucat de învățămînt în procesul construirii națiunii române", după unirea din 1918, cine va căuta o descoperi o abordare mult mai complexă a încercării elitelor politice și culturale românești de a edifica statul-națiune în condițiile extinderii sale în regiuni cu largi minorități etnice. În aceste condiții, dezvoltarea naționalismului și a culturii politice radicale de dreapta au fost răspunsurile pe

care elita românească le punea în practica politică, educațională și culturală, ca răspuns agresiv și neadecvat la o realitate multinnațională și la dezvoltarea unei societăți civile moderne și pluraliste. Cartea este cu atât mai semnificativă, cu cît actualul răspuns al clasei politice românești și al elitelor culturale la revendicările culturale ale minorităților naționale repetă greșelile din trecut.

GUY SCARPETTA
*Elogiu
cosmopolitismului*
traducere de Petru Spînu
Iași, Polirom, colecția
"Plural", seria "Idei con-
temporane"
pag. 272, preț neprecizat

Într-o cultură politică dominată de reflexe anticosmopolite și naționaliste, apariția unei cărți precum cea a lui Guy Scarpetta aduce cititorilor câteva precizări teoretice și conceptuale absolut necesare. După cum explică autorul, cosmopolitismul trebuie distins de internaționalism și de vechiul refren umanist despre "cetățenii lumii". O mare parte din această carte este dedicată arheologiei discursurilor despre înrădăcinare, sondarea mitologiilor teritoriale, precum și unor serii de "secțiuni" în stratificarea ideologilor xenofobe.

**ANASTASIE
IORDACHE**
*Reorientarea politică
a României
și neutralitatea armată,
1914-1916*
București, Paideia,
Colecția Paideia-Științe,
Seria "Istorie"
pag. 246, preț neprecizat

nografia menționată prezintă o "contribuție esențială la aprofundarea evenimentelor care au precedat participarea României la primul război mondial și înfăptuirea idealului național al unității statale".

MIHAI EMINESCU
Opere politice, I
Iași, Editura Timpul,
Colecția "Politikon"
pag. 454, preț neprecizat

După cum scrie Radu-Vlad Dan, coordonatorul seriei, volumul "rezintă ediția completă, adăugită și revizuită de autor, cu o introducere, încheiere și bibliografie finală". Partial, reduse la nivelul unui capitol, din cauza cenzurii, au mai fost publicate, în 1979, la Editura Militară, unele subcapitole, reformulate ca titlu. În deosebi cenzura a operat modificări esențiale referitoare la mariile personalități ale istoriei moderne ale României, precum: Ion I.C. Brătianu, regele Ferdinand I, critica surselor documentare. A fost reelaborat în întregime subcapitolul referitor la "Pozitia Partidului Social-Democrat din România față de războiul mondial" și "Campania antirăzboinică din România". Au fost reintroduse noi paragrafe, capitole, precum și o amplă analiză istoriografică asupra guvernării liberale dinainte de izbucnirea primului război mondial și din timpul neutralității armate. Reînțegrită, revăzută și adăugită, mo-